سەرجەدوللاز سەمەتی

شەنجاڭ خەلق نەشرىياتى

2

عبد الملك عبد الأحد تركستانى.

16 عبد 92

توپلاپ رەتلىگۈچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن

ئۇيغۇر ئولاز نەسىھەتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: باتۇر ماموت
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى:
قىستۇرما رەسىملەرنى سىزغۇچى: تۇردى قادىر نازىرى
ھۆسن خەتلەرنى يازغۇچى: نىياز كېرىم شەرقى

ئەجدادلار نەسىھىتى

توپلاپ رەتلىگۈچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋۇددىن

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 1092 × 787 ملليمېتر 1/32
باسما تاۋىقى: 6.625 قىستۇرما ۋاراقى: 2
1991 - يىل 11 - ئاي 1 - نەشرى
1991 - يىل 11 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 7.370 ـــــ
G.250/د - 0 1757 - 228 - 7 ISBN
باھاسى: 1.85 يۈەن

مۇندەرىجە

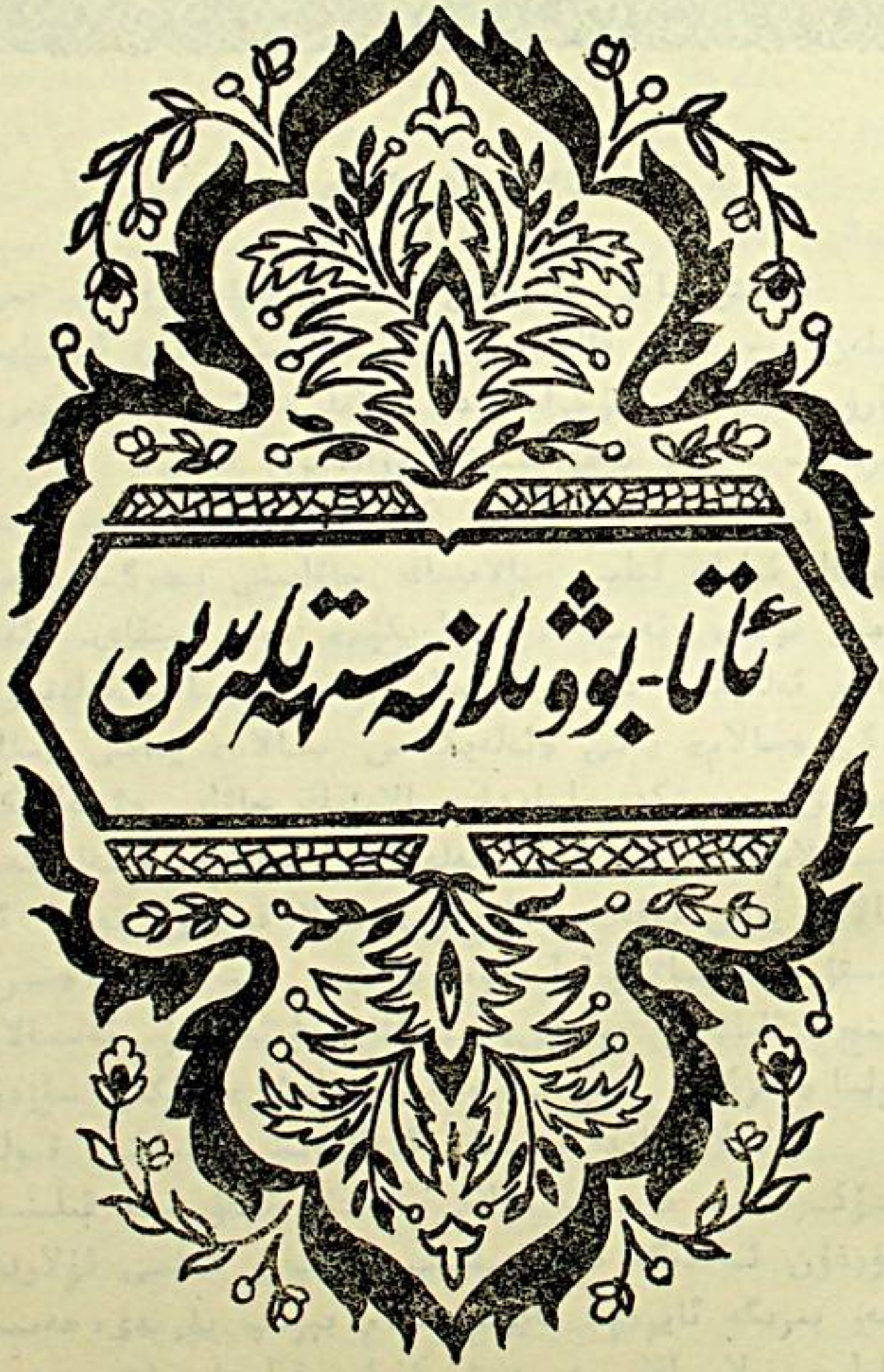
ئاتا - بوۋىلار نەسىھەتلىرىدىن 1

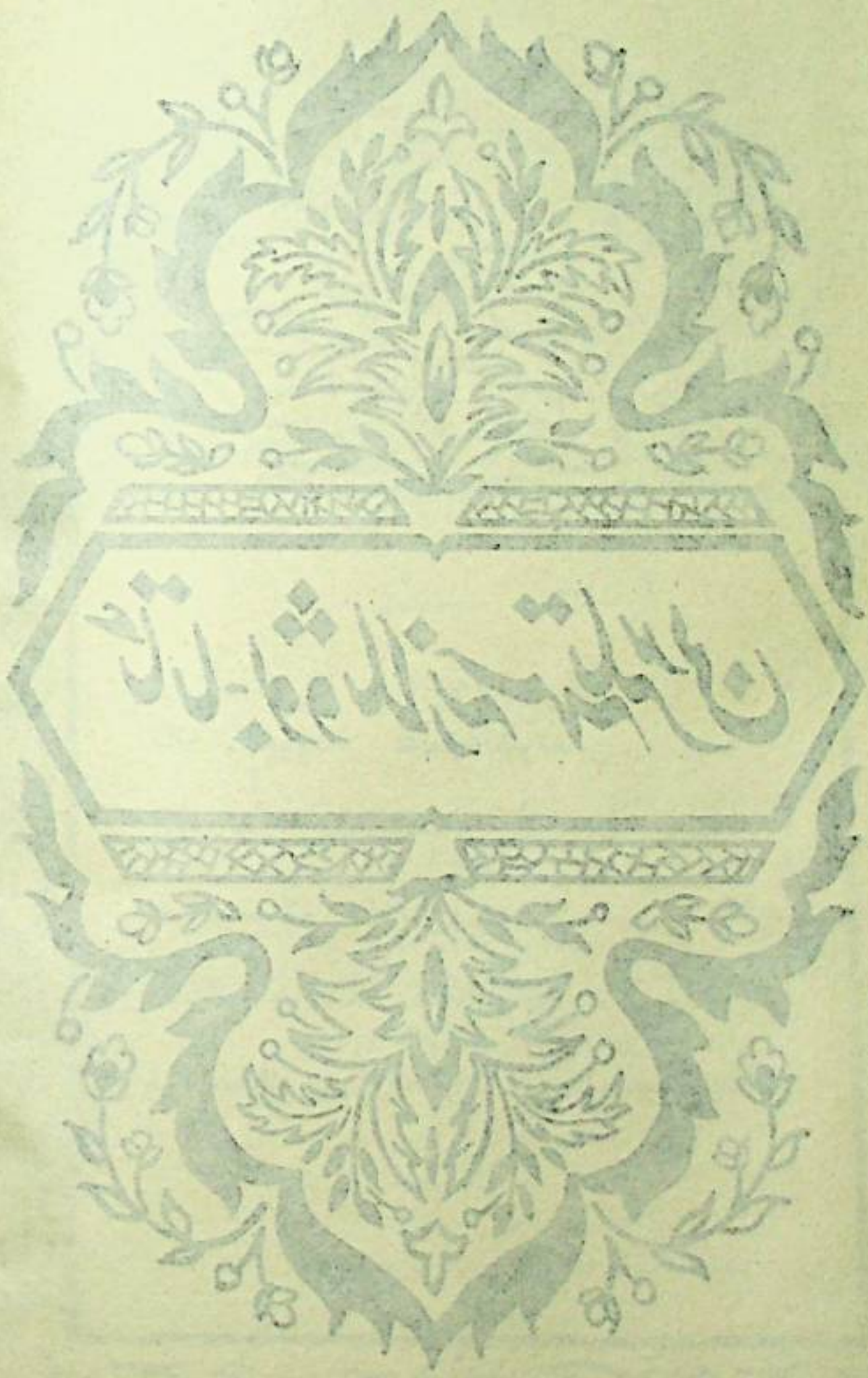
ھۆكۈمالار سۆھبىتىدىن 51

ھېكمەتلىك سۆزلەر 57

دانالار ھەققىدە ھېكايەتلەر 67

ئىبرەتلىك ھېكايەتلەر 101

عثمانلی شاعرلرندن
شاعر - بوتولازه سهیلی افندی

سالاملىشىش قائىدىسى

تونۇش ياكى ناتونۇش ئىككى كىشى بىر - بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالسا، ئۆزئارا سالاملىشىشلىرى ئىنتايىن زۆرۈر. تونۇشلار ئۇچراشقاندا سالاملىشىپلا قالماي، بىر - بىرىنىڭ ھال - ئەھۋالىنىمۇ سوراشلىرى لازىم.

بىر كىشى ئىككىنچى كىشىگە سالام بەرسە، ئۇنىڭ دەرھال ئىلىك ئېلىپ، سالامنىڭ جاۋابىنى بەرگەي. سالامنىڭ تولۇق «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ ئېيتقاي. «ئەسسالام ئەلەيكە» دېيىش توغرا ئەمەس. «سالام ئەلەيكۇم» ياكى «سالام» ياكى «ئەلەيكەس سالام» ياكى «سالام بەردۇق» دېيىشكە بولمايدۇ. سالامنىڭ جاۋابى «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» بولۇپ، بۇنى «ئەلەيكۇل سالام»، «ئەلەيكەس سالام» ياكى پەقەت «ئەلەيكۇم» دەپلا قويۇش توغرا ئەمەستۇر. «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ئەرەبچە سۆز بولۇپ، «سىزگە تىنچ - ئامانلىق بولسۇن» دېمەكتۇر. «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» بولسا «سىزگىمۇ تىنچ - ئامانلىق بولسۇن» دېگەن سۆزدۇر.

سالاملاشقاندا باشنى ئەگمەستىن، ئىككى قولنى كۆكرەككە قويۇپ سالام بېرىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ. نۇرغۇن ئادەمگە ئۇچرىشىپ قالغان كىشى ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ئايرىم - ئايرىم سالام بېرىپ يۈرمەي، ھەممىگە قاراپ بىرلا سالام بەرسە شۇ كۇپايە قىلىدۇ. ياش جەھەت-

تە كىچىك كىشى چوڭ ياشتىكى كىشىگە، ھېڭىپ كېتىۋاتقان كىشى ئولتۇرغان كىشىگە سالام بېرىشى لازىم. كەمىستىپ، كۆزگە ئىلمىغاندەك، ھىچىيىپ سالام بېرىش ئەدەبسىزلىك. سالام سەممي بولسۇن. سالام ئالغان كىشى بېشىنى قىمىرلىتىپلا قويماسلىقى كېرەك. سالامنىڭ جاۋابىنى ھۇرمەت بىلەن تەلتۆكۈس ئاڭلىتىپ دېيىش كېرەك. ئەگەر بىر كىشى تونۇشىنى يىراقتىن كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىش ئىلاجىنى قىلالمىسا، شۇ جايىدا تۇرۇپ، قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، سالام ئىشارىسىنى قىلسا بولىدۇ.

قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندە، قولنىڭ ئۈچىنىلا بېرىپ سالاملىشىش ئەدەبسىزلىك بولىدۇ. بۇنداق قىلىش سالام بەرگەن كىشىنى كەمسىتكەنلىك، كۆزگە ئىلمىغانلىق بولىدۇ. ئۇزاققىچە بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشمىگەن كىشىلەر قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشلىرى كېرەك.

كوچا - كويدا ئۆزىنى تۇتۇش

كوچىدا ئەدەب بىلەن يۈرۈش، كىيىملىرىگە مەينەت نەرسىلەرنىڭ يۇقۇپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىش لازىم. ئاغزىنى ئېچىپ، كۆرۈنگەنلا نەرسىگە ھاڭۋېقىپ يۈرۈش ياخشى ئەمەس. بازاردا ۋە ئادەملەر كۆپ يىغىلغان جايلاردا ئېھتىيات بىلەن مېڭىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ. بېپەرۋالىق بىلەن چامداپ باشقىلارنىڭ پۇتلىرىنى دەسسۆپلىشىش ياكى باشقىلارنى ئىتتىرىپ سوقۇۋېتىش، شۇنىڭغا ئوخشاش نالايىق ھەرىكەتلەر بىلەن باشقىلارغا ئازار بېرىش ياخشى ئەمەس. ئەگەر ئىككى ئەر كىشى ياكى ئىككى ئا-

يال ئۆزئارا سۆزلىشىپ تۇرغان بولسا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈش تەربىيسىزلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئەگەر يولدا قېرى بوۋاي - مومايلار كېتىۋاتقان بولسا، ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئۇلارنىڭ كەينىدە مېڭىش لازىم. ئىشى ئالدىراش بولۇپ قالسا، ئۇلاردىن چەتنەپ، يانداپ ئۆتۈپ كېتىش كېرەك.

ئادەملەر ئۆتۈشۈپ تۇرغان يول ئۇستىدە سۆزلىشىپ تۇرۇۋېلىپ، يولۇچىلارغا دەخلى قىلىش توغرا ئەمەس، چەتـ رەك جايدا تۇرۇپ سۆزلىشىش لازىم. يول ئۇستىدە پۈتـ لىشىپ تۇرغان تاش، تىكەنگە ئوخشاش نەرسىلەرنى كۆرـ گەندە، ئۇلارنى چەترەك يەرگە ئېلىپ تاشلىسا، باشقا يوـ لۇچىلارغا پايدىلىق ئىش قىلغان بولىدۇ. كۆرۈنگەنلا يەرـ گە تۈكۈرۈش، سىقىرىش ۋە مەينەت نەرسىلەرنى تاشلاش تەربىيسىزلىك ھېسابلىنىدۇ. كوچىدا ياشانغان كىشىلەر، ئاجىز ئادەملەر ياكى كىچىك بالىلار ئۇچراپ قالسا، ئۇلارـ غا ياردەملىشىش كېرەك. ئۇلارنىڭ يۈكلىرى بولسا، دەرھال قولىدىن ئېلىپ ياردەم بەرگەن كىشى ناھايىتى ئالىيجاـ نابلىق قىلغان بولىدۇ. يول ياقىسىدا دەم ئېلىپ ئولتۇرغان كىشى ئەدەب - قائىدىگە رىئايە قىلىشى لازىم. يولدا ئۆـ تۈپ كېتىۋاتقان خوتۇن - قىزلارغا چېقىلىش، ئۇلارنى مەسخىرە قىلىش ئەدەبسىزلىكتۇر. بەرەر كىشى يېنىغا كېـ لىپ ئولتۇرسا، ئەدەب دائىرىسىدە چىرايلىق سۆزلىشىپ ئولتۇرۇش كېرەك. ئېغىۋا، پىتنە - پاساتلاردىن تىلىنىش يىغىش لازىم. بەرەر كىشىنىڭ تېپىلىپ ياكى پۈتلىشىپ كېتىپ يىقىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرسە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ياردەم قىلىش كېرەك. بېيىت:

هەممە ئادەمگە سەن ياخشى قىلىق قىل،
تىلىڭنى خۇش، چىرايىڭنى ئىللىق قىل.
نېچۈك سۆز بولسا سەن ياخشى ئىشتىكىن،
قۇلاقىڭغا ھالقا قىلىپ بېكىتكىن.

رۇخسەت سوراش ئەدەبلىرى

بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشۈش ۋە بىرەر ئىش توغرىسىدا سۆزلىشىشنى خالىسىڭىز، ئىشىكتىن كىرگۈچە ئىشىكنى چېكىپ ئۆي ئىگىسىدىن رۇخسەت ئېلىڭ. ئۇنىڭ - تىنىسىز ھېچقانداق شەپە چىقارماي ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىش ئەدەبسىزلىك ۋە تەربىيسىزلىك ھېسابلىنىدۇ. ئاۋۋال ئىشىكنى ئاستىراق چېكىڭ، ئۆيدىن ھېچقانداق تاۋۇش چىقمىسا، بىر ئازدىن كېيىن يەنە چېكىڭ. ئەنە شۇنداق ئۈچ قېتىم چېكىلگەندىن كېيىنمۇ ئۆيدىن جاۋاب بولمىسا، ئۆيدە ئادەم يوقلۇقى ياكى ئۆي ئىگىسىنىڭ ھېچكىمنى قوبۇل قىلىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭلاشقا، بۇنداق ئەھۋالدا ھەدەپ ئىشىكنى تاراقلىتىۋەرمەي، ئارقىڭىزغا قايتىڭ.

ئەگەر ئۆي ئىگىسى ئىشىكنىڭ ئۇرۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ «سىز كىم؟» دەپ سورىسا، «مەن» دەپلا جاۋاب بەرمەي، ئۆز ئىسمىڭىزنى تولۇق ئېيتىشىڭىز كېرەك. ئۆي ئىگىسى ئىشىكنى ئاچقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ، نېمە ئىش توغرۇلۇق كەلگەنلىكىڭىزنى ئۇنىڭغا دەڭ. چىرايىڭىز ئوچۇق، سۆزىڭىز مۇلايىم بولسۇن.

ئەگەر ئۆي ئىگىسى ئۆيىگە كىرىپ سۆزلىشىشنى تەك

لىپ قىلسا، ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇڭ. ئىشىڭىز بەك ئالدىراش بولسا، ئۆزرە ئېيتىپ، ئۇنىڭ تەكلىپى ئۈچۈن رەھمىتىڭىزنى بىلدۈرۈڭ. ئۆيي ئىگىسى ماقۇل كۆرسە، شۇ يەردىلا مەقسەتنىڭىزنى دەڭ. كېيىنكىلىك جاۋابلارنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ رۇخسىتى بىلەن خوشلىشىپ قايتىڭ.

مېھماندارچىلىق ئەدەبلىرى

ئەگەر ئۆيىڭىزگە بىرەر ئادەمنى تەكلىپ قىلغان بولساڭىز، ياكى چاقىرمىغان بولسىڭىزمۇ، كۆڭلى تارتىپ، سىز بىلەن بىر ئاز سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرۇش مەقسىتىدە ئۆيىڭىزگە مېھمان بولۇپ كەلگەن بولسا، سىز ئۇنى خۇش خۇيي قارشى ئېلىپ، ھۇرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىڭ. سالام بېرىپ كۆرۈشۈڭ، يوقلاپ كەلگىنى ئۈچۈن مىننەتدارلىقىڭىزنى بىلدۈرۈڭ. ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ، تۆرگە ئولتۇرغۇزۇڭ. ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، دەرھال داستىخان سېلىپ، تاماق كەلتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىڭ. نانىنى يېتەرلىك قىلىپ ئوشتۇڭ، كۆپ ئوشتۇپ قويىسىڭىز، نان ئىسراپ بولىدۇ، ئىسراپخورلۇقتىن ساقلىنىڭ. مېھماننى «قېنى مەزىلەرگە بېقىڭ» دەپ تەكلىپ قىلىڭ ۋە ئاۋۋال ئۆزىڭىز باشلاپ بېرىڭ. مېھماندىن ئاۋۋال قولىڭىزنى تاماقتىن تارتمۇالماڭ، ئاز - ئازدىن بولسىمۇ بىرلىكتە يېگەچ تۇرۇڭ، بولمىسا مېھمان خىجىل بولۇپ قېلىپ تاماقتىن قولىنى تارتىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

مېھماننى «قېنى ئېلىڭ، يەڭ» دەپ ھەددىدىن زىيادە قىستاۋەرمەڭ، ئۇچ قېتىم تەكلىپ قىلسىڭىز كۇپايە قىلى-

دۇ. داستىخانغا قويۇلغان تاماق ئاز بولسا، ئۆزىڭىز ئاز - ئاز ئېلىپ، كۆپىنى مېھمانغا يېگۈزۈڭ. مېھمان تويۇپ، تاماقدىن قول تارتقاندىن كېيىن، دەرھال قولىغا سۇ قۇيۇپ، پاكىز لۆڭگە بېرىڭ. مېھمان بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغاندا، ئۇنىڭ روھىي ھالىتىگە دىققەت قىلىپ سۆزلەڭ. ئۇنىڭ روھىي ھالىتى كۆتۈرەلمىگۈدەك سۆزلەر ئاغزىڭىزدىن چىقىپ كەتمىسۇن. بولمىسا بەزى سۆزىڭىز ئۇنىڭغا ئېغىر تۇيۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن. مېھمان ئالدىدا ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بىرەرىنى دۆشكەللەپ، قاتتىق سۆزلەرنى قىلماڭ، بولمىسا مېھمانىڭ كۆڭلىگە ھەر خىل ئويلار كېلىپ قېلىشى مۇمكىن. مېھمان كەتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرسا، ئۇنى ئىشىك كېچە ئۆزىتىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا سالامەتلىك تىلەپ خوشلىشىڭ، يەنە كېلىپ تۇرۇشىنى سەمىمىيلىك بىلەن ئۆتۈنۈڭ.

ئەگەر سىز كۆپ كىشىنى مېھمانغا چاقىرسىڭىز، ئوخشاشلا يۇقىرىدا ئېيتىلغان مېھماندارچىلىق ئەدەبلىرىگە رىئايە قىلىڭ، قولىڭىزدىن كېلىشىچە ئۇلارنى خۇش قىلىشقا تىرىشىڭ.

مېھمانىڭ ئىززىتى

ئەگەر سىزنى ھۇرمەتلەپ توي، زىياپەت، مەرىكە لەرگە چاقىرسا، چوقۇم بېرىڭ. بىرەر زۆرۈر ئىشقا تۇتۇلۇپ قېلىپ، بېرىشقا مۇمكىن بولماي قالسا، ئۆزرە ئېيتىپ كەچۈرۈم سوراڭ ۋە ئۆزىڭىزنى ھۇرمەت قىلىپ چاقىرغانلىقى ئۈچۈن رەھمىتىڭىزنى ئېيتىڭ.

تەكلىپ قىلىنمىغان بىرەر كىشىنى توي، زىياپەتكە

هەرگىز بىللە ئېلىپ بارماڭ. توي، زىياپەتكە بېرىشتىن ئاۋۋال ئازراق بىر نەرسە يەۋېلىڭ. ئۇ يەردە ئاچكۆزلۈك قىلىپ تاماقنى ھەدەپ يەۋېرىش ئەيىب سانىلىدۇ. ساھىبخانا داستىخانغا نېمە كەلتۈرسە ئۇنى ئېتىراز بىلدۈرمەي يەڭ. داستىخانغا قويۇلغان نازۇ نېمەتلەرنىڭ بىر قىسمىنى ساھىبخانىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆيىگىزگە ئېلىپ كەتمەڭ، بۇنداق قىلىش ئۇيات ئىش.

مېھمانلاردىن ئاشقان تاماقلارنى تەۋەررۈك دەپ زورلاپ بىر - بىرىگە يېگۈزۈش بولمىغان قىلىق، بۇنداق ئىشتىن ساقلىنىش كېرەك. زىياپەت تۈگىگەندىن كېيىن، ئەزىلىك قىلىپ سۆزلىشىپ ئولتۇرىۋەرمەي، ساھىبخانىغا رەھمەت ئېيتىپ، ئۆيگە قايتىشقا ئىجازەت سوراش كېرەك.

سۆھبەتلىشىش ئەدەبلىرى

توي، زىياپەت، مەرىكە قاتارلىق سورۇنلارغا بېرىپ، سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغان ئادەملەر ئارىسىغا كىرىسىگىز، تۆۋەندىكى سۆھبەت ئەدەبلىرىگە رىئايە قىلىڭ:

ئولتۇرغانلارنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بەدىنىگىزنى ۋە كىيىملىرىگىزنى پاكىز ۋە رەتلىك تۇتۇڭ، ئاغزىڭىزدىن ساماق ياكى خام پىياز پۇراپ تۇرمىسۇن. سۆھبەتداشلار ئارىسىغا كىرگەندىن كېيىن ئۇلارغا سالام بېرىپ كۆرۈشۈڭ، بىرلا قېتىم بېرىلگەن سالام شۇ جايدىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە تەۋە بولىدۇ. ئۆزىگىزدىن چوڭلارنىڭ يۇقىرىسىغا چىقىپ ئولتۇرماڭ. ئىككى كىشىنىڭ ئارىسىغا رۇخسەتسىز كىرىپ ئولتۇرۇۋالـ

ماك. سىزدىن يۇقىرىراق ئۇلتۇرغان ئادەم سىرتقا چىقىپ ماڭچى بولۇپ قالسا، ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ يول بېرىڭ. ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ قېتىپ ئولتۇرۇشتىن ساقلىنىڭ. يانپاشلاپ ياكى پۇت - قوللارنى خالىغانچە سوزۇپ ئولتۇرۇش ئەدەبسىزلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئولتۇرغانلارنىڭ سۆھبىتىگە ئارىلىشىشنى خالىسىڭىز، ئەپلەشمەيدىغان قىلىقلاردىن ساقلىنىڭ. چوڭ - كىچىكلەرنى ھۆرمەتلەپ، ئۇلارنىڭ ياش ۋە دەرىجىسىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىڭ. قاپىقىڭىزنى تۇرۇپ، خىڭىلداپ سۆزلىمەڭ. مۇئامىلىڭىز خۇش خۇيى، چىرايىڭىز ئىللىق، سۆزىڭىز شېرىن ۋە مۇلايىم بولسۇن.

مۇبادا چۈشكۈرمەكچى بولۇپ قالسىڭىز، ئېغىز - بۇرنىڭىزنى قول ياغلىقىڭىز بىلەن تۇتۇپ، ئاستىراق چۈشكۈرۈڭ. ئولتۇرغان كىشىنى ئىشقا بۇيرۇماڭ. باشقىلاردىن يېشىڭىز كىچىكرەك بولسا، غىزا كەلتۈرۈلگەندە دەرھال ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ، خىزمەت قىلىشقا تۇتۇنۇڭ، ساھىبخانىغا ياردەملىشىڭ. لېكىن قىلغان خىزمىتىڭىزنى مىننەت قىلماڭ.

سۆھبەت ۋاقتىدا مۇگدەپ ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ. سۆزلىگەندە باشقىلارغا سۆز بەرمەي، ئۆزىڭىزنى بىلەرمەن كۆرسىتىپ ھەدەپ سۆزلەۋەرمەڭ. بىرەيلەن سۆزلەۋاتقاندا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئارىسىغا سۆز قىستۇرماڭ. ئۇ كىشى سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، زۆرۈر بولسا، سۆھبەتداشلارنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئاستا ۋە مۇلايىم قىلىپ سۆزلەڭ. ھەددىدىن زىيادە كۆپ سۆزلەپ، ئەزىلىك قىلىپ تۇرماڭ، سۆزىڭىز قىسقا، مەنىلىك بولسۇن. بولمىسا، ئىھمانلار زېرىكىپ قالىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ غەيۋىتىنى

قىلماڭ، غەيۋەت سۆزلەرگىمۇ قۇلاق سالماڭ. سۆزلەۋاتقان چېغىڭىزدا باشقىلارنى زائىلىق قىلىۋاتقاندەك، كۆرسەتكۈچ بارمىقىڭىز بىلەن جونۇپ تۇرۇپ سۆزلىمەڭ. سۆھبەتداشلىرىڭىز-نىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىگە تەگمەڭ، ئۇلارنىڭ دىلىنى ئاغرىتماڭ. بىر كىشىنىڭ سۆزلىگەن سۆزىگە نارازىلىق بىلدۈرمەكچى ياكى ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇمچە قىلماقچى بولسىڭىز، ئەدەب - ئەخلاق دائىرىسىدە سۆزلەڭ.

ھەممە نەرسىگە قاقاقلاپ كۈلۈۋەرمەڭ. سۆھبەتداشلارنى زائىلىق قىلماڭ. ئۇلارنى لەقەملىرى بىلەن چاقىرماڭ. بولمىسا، ئاخىرىدا كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىشى مۇمكىن. باشقىلارنىڭ قېشىدا پىنىڭىزدىكى كىشى بىلەن پىچىرلىشىپ سۆزلەشمەڭ. بۇنداق قىلىسىڭىز باشقىلارنىڭ كۆڭلىدە گۇمان تۇغۇلۇشى مۇمكىن.

يېمەك - ئىچمەك ھەققىدە

تاماقنى ۋاقتى - ۋاقتىدا، ئۆلچەملىك يېيىشكە ئادەتلىنىڭ. زورلاپ بەك كۆپ يەۋالسىڭىز، ھەزىم قىلالماي ئاۋارە بولۇپ قالىسىز، ھەتتا ساقسىز بولۇپ قېلىشىڭىز مۇمكىن.

بېلىقنى، ئاچچىق - چۈچۈك نەرسىنى، تۇخۇمنى، گۆشنى سۈت بىلەن يېمەڭ. شۇ قاتاردا سۇر گۆش بىلەن يېڭى گۆشنىمۇ قوشۇپ يېيىشكە بولمايدۇ. سېسىقان ۋە ئېچىپ قالغان تاماقنى يېيىشتىن ساقلىنىڭ.

بىرەر سورۇندا ئولتۇرغىنىڭىزدا تاماق يېيىشكە توغرا كېلىپ قالسا، پىشقەدەم كىشىلەر تاماققا قول ئۇزاتـ

مىغۇچە سىز ئالدىراپ قول ئۇزاتماڭ. تاماقنى ئۆز ئالدى-
ڭىزدىن ئېلىپ يەڭ. نانىنى ئىككى قولىڭىز بىلەن سۇندۇ-
رۇڭ. قولىڭىزغا تاماقتىن يۇققان مايىنى ھەرگىز نانغا سۈر-
كىمەڭ. تاماقنى ئالدىراپ - سالدىراپ يېمەڭ. ئوبدان
چاينىاپ، ئاستا يۇتۇڭ. ئاغزىڭىزنى ھەددىدىن زىيادە يو-
غان ئېچىپ ۋە شالاپلىتىپ تاماق يېيىشتىن ساقلىنىڭ.

ئاغزىڭىزدا چاينىۋاتقان تائامنى يۇتۇپ بولماي تۇ-
رۇپ تاماققا قول ئۇزاتماڭ. ئاغزىڭىزغا تەگكەن تائامنى،
چىشلىگەن گۆشىڭىزنى يېيىلمىگەن تاماققا قوشۇپ قويماڭ.
قولىڭىزنى تاۋاق ياكى چىنىگە سىلكىمەڭ. داستىخاندا
تۇز، ئاچچىقسۇ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر بولسا، قو-
لىڭىزدىكى يەۋاتقان نەرسىنى ئۇلارغا تەگكۈزۈپ، چىلاپ
يېمەڭ. قوشۇق بىلەن ئۇلاردىن خالىغىنىڭىزچە ئېلىپ، تا-
مىقىڭىزغا سېلىپ يەڭ. قولىڭىزغا قوشۇق ئېلىپ تاماق يې-
مەكچى بولسىڭىز، قوشۇققا تاماقنى بەكمۇ چىق تولدۇ-
رۇپ ئالماي، يېرىمراق ئېلىڭ. ئېلىۋاتقان سۈيۈق ياكى
قويۇق تاماقنىڭ داستىخان، ياكى كىيىملىرىڭىزگە تۆكۈ-
لۈپ - چېچىلىپ كېتىشىدىن ئېھتىيات قىلىڭ. قوشۇقتىكى
تاماقنىڭ يېرىمىنى يەپ، يېرىمىنى تاۋاققا قايتۇرۇپ
تۆكمەڭ، ئاغزىڭىزغا سىغقۇدەك ئېلىڭ. ئاغزىڭىزنى تاماق
ئۇسۇلغان قاچىغا زادى يېقىن ئەكەلمەڭ. قوشۇقنى تاماق
بىلەن قوشۇپ ئاغزىڭىزنىڭ ئىچىگە تىقماڭ.

داستىخانغا كەلتۈرۈلگەن مېۋىلەرنى يېمەكچى بولسا-
ڭىز، يېگەن مېۋىلىرىڭىزنىڭ شاكال ۋە ئۇچكىلىرىنى يې-
يىلمىگەن مېۋىلەرنىڭ ئۇستىگە، تاشلىماي، بوش قاچا ئىچى-
گە تاشلاڭ.

ئەر - ئايالمق ئەدەبلەرى

ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئىناق ئۆتۈشى ئائىلە ئۇچۇن بەخت - سائادەت كەلتۈرىدۇ، ئائىلە ئەزالىرى ئۇچۇن راھەت ۋە پاراغەت ئىشكىنى ئاچىدۇ. ئەگەر ئاتا بىلەن ئانا تەرتىپلىك، ئەدەبلىك، بىر - بىرىگە خۇش مۇئامىلىك بولسا، باللىرىمۇ ئۇلاردىن ئۈلگە ئېلىپ، شۇنداق تەربىيىدە ئۆسىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، تەرتىپسىز، ئۇرۇش قاق ئاتا - ئانىنىڭ باللىرى ئۆزلىرىگە ئوخشاش بولۇپ يېتىشىدۇ. ئەر ۋە ئايال بۇنىڭغا دىققەت قىلىشى كېرەك.

بەزىدە ئائىلىدە ئەھمىيەتسىز ئىشلار ئۈستىدە كېلىشمەسلىك ئەھۋاللىرى بولۇپ قالىدۇ. ئاتا - بۇۋىلىرىمىز: «ئۇرۇش - جېدەل كۆپ بولمدىغان ئۆيدە بەرىكەت بولمايدۇ، ئەر ۋە ئايالنىڭ جېدىلى داكا يالغىلىق قۇرۇغىچىلا بولسۇن» دەپ ئىنتايىن توغرا ئېيتقان. «تاما - تاما كۆل بولۇر» دېگەندەك، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار بارا - بارا چوڭىيىپ، كۆڭۈلسىز ۋەقەلەرگە سەۋەب بولۇشى مۇمكىن. ئىستىقبالىنى ياخشى چۈشىنىدىغان ئەر - ئايال ئەنە شۇنداق كىچىك، ئەھمىيىتى يوق مەسىلىلەر ئۈستىدە چىققان جېدەللەرگە يول قويماسلىقى كېرەك.

ئەر مۇنۇنى ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك: ئايال ئىززىتى ۋە ھۇرمەتكە ئىگە بىر زات. ئۇنىڭ خىزمىتىنى كۆرمەسلىك، تەقدىرلىمەسلىك ئىنساپ ۋە مۇروۋۋەتتىن كۆز يۇمغانلىق. ئايالنىڭ تۇغۇت مەزگىلىدە چەككەن ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ باقايلى بالىنى دۇنياغا كەلتۈرۈش ئايال ئۈچۈن يا ئۆلۈم يا كۆرۈم دې-

مەكتۇر. ئامان - ئېسەن كۆزى يورۇپ، بوۋاقنى قۇچقىغا ئالغاندىن كېيىن، ئۇنى بېقىپ تاكى ۋايىغا يەتكۈزۈپ بولغۇچە ئايال كىشى ئاز ئازاب چېكەمدۇ؟ ھۇرمەتلىك ئاننىنى ھەرقانچە ھۇرمەتلىسەكمۇ، يەنىلا ئازلىق قىلىدۇ.

تەربىيە كۆرگەن، ئەدەبلىك ئەركەك ئۆز ئايالىنى دائىم ھۇرمەتلەيدۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتمەيدۇ، ئايالى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلىدۇ. ئايالى ۋە بالىلىرىغا ئوچۇق چىراي ۋە شېرىن سۆز بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، يېمەك - ئىچمەك ۋە كىيىنىشتە تەڭلىكتە قالدۇرمايدۇ، تۇرمۇشنى ياخشى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. تاپقىنىنى بىھۇدە يەرلەرگە سەرپ قىلماي، پەقەت ئائىلىسى ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. ئوتۇن يېرىش، سۇ ئەكىلىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئېغىرراق ئۆي ئىشلىرىدا ئايالىغا ياردەم بېرىدۇ. تەربىيە كۆرگەن، ئەدەبلىك ئەر كەچقۇرۇن ئىشتىن قايتقاندا كوچىلاردا لاغايلاپ يۈرمەستىن، ئۇدۇل ئۆيگە قايتىدۇ. ئايالىنىڭ ئاتا - ئانا، ئاكا - ئۇكا ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى ھۇرمەتلەپ، ئۇلار بىلەن باردى - كەلدى مۇناسىۋەت قىلىپ تۇرىدۇ. ئايالىنىڭ بىرەر ئىشىدىن نارازى بولسا، ئۇنىڭغا نارازىلىقىنى مۇلايىملىق بىلەن بىلدۈرۈپ، نەسىھەت قىلىدۇ. ئەگەر ئانىسى بىلەن ئايالى يەنى قېيىن ئانا بىلەن كېلىن ئوتتۇرىسىدا كېلىشەلمەسلىك بولسا، ھەر ئىككىسىگە نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشەلمەسلىكنى تۈگىتىشكە تىرىشىدۇ.

ئەمدى ئائىلىدە ئايالىنىڭ ۋەزىپىسىگە تەلمۇرۈپ قىللىك، تەدبىرلىك ئايال مۇنۇ ئىشلارغا رىئايە قىلسا، ئۆزى، ئېرى، بالىلىرىنىڭ راھەتتە ئۆتۈشىگە ئىمكانىيەت تۇغۇلىدۇ:

ئەر دائىم ئۆزى، ئايالى ۋە باللىرىنىڭ پاراغەتتە ياشاش يوللىرىنى ئىزدەيدۇ، ئائىلىسىنىڭ مەنىشەت جەھەتتىن قىسىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن هاردىم - تالدىم دېمەي ئالدىراش ئىشلەيدۇ، بۇ يولدا هەر تۈرلۈك مۇشەققەتلىكنى ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئېرىنىڭ خىزمەتلىرىنى هەققىي كۆرۈپ، ئۇنىڭ هۆرمەت ۋە ئىززىتىنى قىلغان ئايال ئەلنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولىدۇ.

ئەقىللىك، نومۇسچان ئايال ئېرىنىڭ خۇشلۇقىغىمۇ، قايغۇسىغىمۇ ئورتاق بولىدۇ. ئېرى ئەتىگەنده ئىشقا ماڭغاندا، ئۇنى شېرىن سۆز، خۇش مۇئامىله بىلەن ئۇزىتىپ قويىدۇ. ئىشتىن قايتقاندىمۇ يەنه شۇنداق گۈزەل مۇئامىله بىلەن قارشى ئالىدۇ. ئېرىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ ۋاقتى - ۋاقتىدا يۇيۇلۇپ، پاكىزه تۈرۈشىغا دىققەت قىلىدۇ، تاماقنى دەل ۋاقتىدا تەييارلاپ، ئېرى ۋە بالىلىرى بىلەن بىرگه ئولتۇرۇپ خۇشال - خۇرام غىزالىنىدۇ. تاماق ۋاقتىدا قاپقىنى تۈرۈپ، بالىلىرىنى ئۇرۇپ، ئېرىنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتمەيدۇ.

«ئەرنى ئەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن، يەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن» دېگەندەك، ئەخلاقلىق ئايال ئېرىنىڭ تاپقىنىنى تېجەپ ئىشلىتىدۇ. بەتخەجلىك قىلمايدۇ، قانائەتلىك بولىدۇ. باللىرىنىڭ تەربىيىسىگه كۆپ كۈچ بۆلىدۇ. ئېرىنىڭ مەسلىهەتسىز بىرەر ئىشقا تۇتۇش قىلمايدۇ. ئەرزىمەس نەرسىلەرنى باهانه قىلىپ، هه دېسىلا ئېرى بىلەن جېدەللەشمەيدۇ. ئېرىدىن بىرەر سەۋەنلىك ئۆتۈلسه، مۇلايىملىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، ئۇنى شۇ ئىشىدىن قايتۇرىدۇ. ئېرىگه دائىم مۇهەببەت ۋە سادىقلىقنى ئىپادىلەيدۇ.

ئېرىنىڭ ئاتا ـ ئانا، ئاكا ـ ئۇكا ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقانـ لىرىنى ھۆرمەت قىلىدۇ. ئېرىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقىنى يا ـ كى دوستلىرى كەلسە، ئوچۇق چىراي بىلەن قارشى ئالىدۇ.

مانا شۇنداق پەزىلەتلەرگە ئىگە بولغان ئۆي خوجا ـ يىنى ـــ ئايال ئېھتىرام ۋە ئالقىشقا ئېرىشىدۇ!

ئاتا ـ ئانا ۋە پەرزەنت ھۆرچى

ئاتىنىڭ بالىلىرىغا مۇھەببىتى چەكسىز، چۈنكى ئۇ بالىلىرىنى ئۆز سۆرىتىدىن كۆچۈرۈلگەن نۇسخا دەپ بـ ـلىدۇ. ئەسلىدە ئاتىنىڭ بۇ تەسەۋۋۇرى توغرىدۇر. بالا ئاتىنىڭ بىر قىسمىدۇر. مىجەز ـ خۇلق، چىراي قاتارلىق جەھەتلەردە بالا ئاتىغا ئوخشىشىدۇ. شۇڭلاشقا ئاتا ئۆز بالىسىنىڭ تەربىيىسىگە بەكمۇ دىققەت قىلىدۇ. ئۆزى ياق ـ تۇرىدىغان پەزىلەتلەرنى بالىسىغا سىڭدۈرۈشكە، بالىسىنى ئۆزىدىنمۇ مۇكەممەل قىلىپ يېتىلدۈرۈشكە تىرىشىدۇ. شۇ مەقسەتتە ھەرقانداق مۇشەققەتكە چىدىيالايدۇ. بالىسى توغرۇلۇق باشقىلاردىن «تەربىيىلىگەن ئاتاڭغا رەھمەت» دېگەن سۆزنى ئاڭلىسا، خۇش بولىدۇ. پەرزەنتنى ئارقىلىق كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتىشنى خالايدۇ. نەتىجە ـ چەۋرىلەر كۆرۈپ، نەسلىنىڭ داۋاملىشىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ.

بالىنىڭ ھاياتىغا سەۋەب بولىدىغان بىرىنچى قۇۋ ـ ۋەت ئانا جىسمىدىكى قاندۇر. بوۋاق شۇ قان بىلەن ئو ـ زۇقلىنىپ، ھاياتىنى ساقلايدۇ. بالا بىرىنچى سۆزنى ئانا ـ دىن ئۆگىنىدۇ. تىلنى «ئاتا تىلى» دېمەستىن «ئانا تىلى»

دېيىشتىكى ھېكمەتنۇ ئەنە شۇنىڭدىدۇر. دېمەك، بالىنى تەربىيىلەپ ئۆستۈرۈشتە ئاتىغا قارىغاندا ئانا كۆپرەك ھەسسە قوشىدۇ. ئانىنىڭ بالىغا بولغان مۇھەببىتى ئاتا-نىڭكىدىن ئۈستۈن بولىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ، كىچىك بالىلار ئاتىدىن كۆرە ئانىسىغا ئامراق بولىدۇ. ئانا بالىسى ئۈ-چۈن ھەتتا ئۆزىنى پىدا قىلىشقىمۇ تەييارىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن دانىشمەنلەر «ئانىنىڭ ھەققى ئاتىنىڭ ھەققىگە قارىغاندا ئىككى ھەسسە كۆپرەك» دېگەن. ئەي سۆيۈملۈك ئوغۇل - قىزلىرىمىز! سىزنىڭ دۇنياغا تۆرىلىشىڭىزگە سە-ۋەبچى بولغان، سىزنى تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن ئاتا - ئانىڭىزنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلىڭ، ئىززەت - ھۆر-مەتلىرىنى قىلىڭ. ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، رازىلىقىنى ئېلىڭ. ئاچچىق - زەردە سۆزلەرنى قىلىپ، ئۇلارنىڭ دىلىنى ئاغرىتىشتىن ساقلىنىڭ. ئۇلارغا بولغان مۇھەببىتىڭىزنى تىل ۋە باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق ئىزھار قىلىڭ. نەسە-ھەتلىرىنى بىجانىدىل قوبۇل قىلىپ، ئەمەلدە كۆرسىتىڭ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدىن دائىم خەۋەر ئېلىپ تۇرۇڭ، ئۇلار-نى ھېچ نەرسىگە تەلمۈرتۈپ قويماڭ. ئۇلار سىلەرگە ھېچقاچان يامانلىق تىلىمەيدۇ. سىلەرنىڭ بەخت - سائادەتـ لىك بولۇپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈشۈڭلارنى ئارزۇ قى-لىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ دېگەن سۆزلىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار. سىز ئاتا - ئانىڭىزغا قانداق مۇئامىلىدە بولسىڭىز، كېيىن ئۆز بالا - چاقىڭىزدىن شۇنداق مۇئامە-لىگە ئىگە بولىسىز. چۈنكى ئۇلار سىزدىن ئۈلگە ئالىدۇ، بۇنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ. بەزىدە ئاتا - ئانىڭىز ئۇ-قۇشماسلىقتىن تەربىيىدە ئەدەبكە خىلاپ ھالدا تەتۈر سۆز-

لەپ قويۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ دېگەن لىرىنىڭ توغرا بولمىغانلىقىنى سەۋرچانلىق بىلەن، مۇلايىم سۆزلەر بىلەن چۈشەندۈرۈڭ. قاتتىق مۇئامىلە قىلماڭ، ئۇلارنىڭ مۇبارەك دىللىرىنى ئاغرىتماڭ. ئاتا - ئانىڭىزنىڭ مەسلىھىتى ۋە رازىلىقىنى ئالماي ئىش قىلماڭ.

بىر دانىشمەننىڭ شاگىرتى ئۇستازىدىن:

— ئاتا - ئانام ۋاپات بولۇپ كەتكەن. ئەمدى قانداق قىلسام ئۇلارنىڭ قەرزىنى ئادا قىلغان بولىمەن؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئاتا - ئاناڭنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇندا، ئۇلارنىڭ ئەل - ئاغىنە، دوستلىرىنى ھۆرمەت قىل، ئاكا - ئۇكا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭنى سۆيە، قولۇڭدىن كېلىشىچە ئۇلارغا ياردەم قىل، ياخشىلىق قىل. ئۆزۈڭ قائىدە - يوسۇنلارغا ئۇيغۇن ھالدا تەربىيىلەشلىرى كېرەك.

بىرى قەدىمكى يۇنان پەيلاسوپى سوقراتتىن:

— سىز چوڭلاردىن كۆرە ياشلارنىڭ تەربىيىسىگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىسىز. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

سوقرات ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

ـــ ياشلار دەرەخنىڭ ياش نوتىسىغا ئوخشايدۇ. ئۇنى قاياققا تولغىساڭ شۇ ياققا ئېگىلىدۇ. مېنىڭ ۋەز - نەسىھەتلىرىمنى خۇددى تاشقا ئويغانىدەك كۆڭۈللىرىگە مەھكەم ئورۇنلاشتۇرۇۋالىدۇ. شۇڭلاشقا مەن ئۇلارنىڭ تەر- بىيىسىگە كۆپرەك كۆڭۈل بۆلىمەن.

باللارغا ئەدەب - ئەخلاق، تەرتىپ - قائىدىلەرنى ئۆگىتىشتە ئۇلارنى ئۇرۇش، ئەيىبلەپ سۆكۈش قاتارلىق ۋاستىلەرنى قوللىنىشقا بولمايدۇ. ياخشى ئىش قىلسا، ئۇ- نى ماختاڭ، ئەركىلىتىڭ. ئۇلاردىن بىرەر يامان ئىش كۆ- رۈلسە، ئۇنداق ئىشقا ئۆزىڭنىڭ نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ، نەسىھەت قىلىڭ. قىلغان ئىشىڭ توغرا بولمىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈڭ. كۆپچىلىكىڭ ئالدىدا ئەيىبىنى ئېچىپ با- لىنى ئىزا تارتقۇزماڭ. نەسىھەتنى خالىي جايدا قىلىڭ. بالا ئاتا - ئانىدىن ئۇلگە ئالىدۇ. قائىدە - يوسۇنلۇق ئاتا - ئانىڭ باللىرىمۇ ئۆزىگە ئوخشاش بولۇپ ئۆسىدۇ. ئائىلىدىكى جېدەللەر باللارنىڭ روھىغا قاتتىق تە- سىر قىلىدۇ. شۇڭا ئائىلە ئەزالىرى جېدەلدىن ساقلىنىپ، تىنچ، ئىناق ئۆتۈشى كېرەك.

باللىرىڭىز ۋايىغا يەتكەندە ئوغۇلنى ئۆيلەش، قىز- نى تۇرمۇشقا چىقىرىش كېرەك. بۇ ئىنتايىن ئېغىر ۋە جىددىي مەسىلىدۇر. بۇنىڭدا غايەت ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈش كېرەك. ياشلار ئەقلىدىن كۆرە ھېسسىياتقا كۆپرەك بېرىلىدۇ. شۇڭلاشقا، باللىرىڭىز يېڭى ھايات‌قا قەدەم قويغاندا، ئۇلارغا ئۆزىڭىز باشلامچىلىق قىلىڭ، بۇ ئىشنى يالغۇز ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە، ئۆز ئىستەكلىرىگىلا تاشلاپ قويماڭ.

ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىق بولۇپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئوقۇتقۇچى ـ ئۇستازلارنىڭ يار-دىمىگە موھتاجدۇر. مۇئەللىم مەنىۋى ئاتا ـ ئانىدۇر. بۇ مۇھتەرەم ئاتا ـ ئانا مەنىۋى پەرزەنتلىرى بولغان ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيىلەپ، ئۇلارنىڭ ئەقىل، پىكىر ـ ئىدراكلىرىنى ئۆستۈرۈشكە، ئۇلارنى ئەدەب ـ ئەخلاق جەھەتتە كامالەتكە يەتكۈزۈشكە تىرىشىدۇ. مەنىۋى پەرزەنتلىرىنىڭ مۇكەممەل بىر ئادەم قىلىپ يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلار ھۆرمەتكە سازاۋەر، ئۇلارنىڭ قىلغان خىزمىتى تەقدىر ۋە ئالقىشقا ئېگىدۇر.

بىرى ئىسكەندەر زۇلقەرنەينىدىن:

— كىمنى كۆپرەك ياخشى كۆرىسىز؟ ئاتىڭىزنىمۇ ياكى ئۇستازىڭىزنىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئىسكەندەر ئۇنىڭغا:

— ئاتامنىمۇ، ئۇستازىمنىمۇ ئوخشاشلا ياخشى كۆرىمەن. ئاتام مېنىڭ دۇنياغا كېلىشىمگە، ئۆسۈشۈمگە سەۋەبچى بولغان بولسا، ئۇستازىم پەزىلەتلىك بولۇپ يېتىلىشىمگە سەۋەبچى بولدى. شۇڭا بۇ ھەر ئىككى تەربىيىچىمگە بىر خىل قارايمەن. بۇ ئىككى مۆھتەرەم زاتقا تەڭ مۇھەببەت بىلەن ئېھتىرام بىلدۈرىمەن، — دەپتۇ.

ئوقۇتقۇچىلار مەكتەپتە ياكى ئادەملەر ئارىسىدا ئۆزىنى قانداق تۇتۇشلىرى، ئوقۇغۇچىلارغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇشلىرى لازىم؟ ھەممىدىن ئاۋۋال ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆز-

لىرى ئەدەب ـ ئەخلاقتا ئوقۇغۇچىلارغا نەمۇنە بولۇشى لازىم. تەلىم ـ تەربىيىنىڭ قائىدە ـ قانۇنلىرى بويىچە، ئوقۇتقۇچى ئوچۇق چىراي، شېرىن سۆزلۈك، چىقىشقاق، مۇلايىم، كەمتەر بولۇشى شەرت. ئوقۇغۇچىلارغا قوپاللىق بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنىڭ زىتىغا تېگىش، تەلىم ـ تەربىيە نۇقتىسىدىن ئالغاندا توغرا ئەمەس. ئوقۇتقۇچىلاردىن تەلىم ـ تەربىيىنىڭ يېنىكىدىن ئېغىرىغا، ئوچۇقتىن مەجھۇل يەنى ئوچۇق كۆرۈنمەس تەرىپىگە، يېقىندىن يىراقتا دېگەن قائىدىلەرگە ئاساسلىنىپ دەرس بېرىش تەلەپ قىلىنىدۇ. ھەر بىر ئوقۇتقۇچى ئۆز شاگىرتلىرىنىڭ روھىي ھالىتىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، ئۇلارنى چۈشىنىشى لازىم.

ھەقىقىي ئوقۇتقۇچىنىڭ تەربىيىسىنى ئالغان ئوقۇغۇچىلاردىن ئالىم ۋە دانالار يېتىشىپ چىقىدۇ.

سەۋر قىلىش ھەققىدە

سەۋر ــ تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان ھەر خىل قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىش، ئاڭلىغان بولمىغۇر سۆزلەرگە، بېشىغا كەلگەن قايغۇ ـ ھەسرەتكە تاقەتسىزلىك قىلماي، چىداملىق بولۇشتۇر. سەۋرچانلىق يولىنى تۇتقان ئادەم مۇراد ـ مەقسىتىگە يەتمەي قالمايدۇ. قايغۇ ـ ھەسرەت قىلتىقىغا ئىلىنىپ قالغان كۆڭۈل سەۋر قىلىدا ئازادلىققا ئېرىشىدۇ. سەۋر بەخت ـ سائادەت ئىشىكىنى ئاچىدۇ. بېيىت:

كىشىنىڭ غەم ئارا گەر بولسا سەبرى،
ئۇنىڭ بولغاي ئاخىر مەقسەت نەسىبى.

سەۋر ھەققىدىكى سۆز زېرىكىشلىكتەك تۇيۇلسىمۇ، ئاخىرىدا مۇراد ـ مەقسەتنى ھاسىل قىلىپ، شادلىق بەخش ئەتكۈچى يولداشتۇر. سەۋر جۇدالىق تۇنىدەك قاراڭغۇ ۋە ئۇزۇن بولسىمۇ، ئاخىر ۋىسال تېڭىدۇر. بېيىت:

ئەگەر ھىجراندا چەكسە زەخمەتۇرەنج،
نەسىب بولغاي نىھايەت بەھىساب گەنج.

بىر بىچارە يىگىتنىڭ كۆڭۈل قۇشى بىر گۈزەلنىڭ ئىشقىغا گىرىپتار بولۇپ قالدى، ئەمما يىگىت تۆھمەت بىلەن زىندانغا تاشلاندى. ئۇ زىنداننىڭ ھەر خىل ئازابلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، كۆڭلىدىكى يوشۇرۇن سىرىنى زادى ئاشكارىلىمىدى. بىر كۈنى مىرشاپلار ئۇنى زىنداندىن سۆرىگىنىچە خەلق توپلانغان مەيدانغا ئېلىپ چىقتى ۋە يەرگە دۇم ياتقۇزۇپ، كالتەك بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى قىزىل قانغا بويالدى. ئەمما بۇ بىچارە يىگىت بىر قېتىممۇ «ۋايجان» دېمىدى، ئىقرارمۇ قىلمىدى. مىرشاپلار ئۇنى شۇنچە ئۇرۇپمۇ ئىقرار قىلدۇرالمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىر ئۈمىدسىزلىنىپ يىگىتنى قويۇۋەتتى.

زالىم، رەھىمسىز مىرشاپلار كەتكەندىن كېيىن، جاپاكەش يىگىت ئاغزىدىن پارچە ـ پارچە قىلىۋېتىلگەن بىر دانە كۈمۈش تەڭگىنى چىقاردى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. يىگىت ئۇلارغا:

— مىرشاپلار مېنى ئازابلاۋاتقان ۋاقتىدا، مېنىڭ مەشۇقۇم مەيدانىنىڭ بىر چېتىدە مېنىڭ ئىھتىمالىمغا سەپسېلىپ قاراپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭدىن خىجىل بولۇپ ئازابئوقۇبەتكە چىدالماي ئاھ ـ ۋاھ دەپ زارلىنىشىنى خالىمىدىم. سەۋر قىلىپ ئازابقا چىدىدىم. قاتتىق ئازابلانغىنىمدا مۇشۇ

تەڭگىنى كۆچەپ چىشلىدىم، شۇنىڭ بىلەن تەڭگە چىشلەرىم ئازىسىدا پارچىلىنىپ كەتتى. ھەممە ئازابقا چىداپ، سىرىمنى ساقلىدىم...— دەپ جاۋاب بەردى.

بۇ چاغدا قىز كىشىلەر توپىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ئاشقىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى يۆلەپ تىزىغا ئالدى. مۇلايىم سۆزلەر بىلەن ئۇنىڭ يارىلىرىغا مېھىر - شەپقەت مەلھىمىنى قۇيدى. زەئىپلەشكەن تېنىگە يېڭىدىن جان كىرگۈزدى. ئاشىق سەۋر - تاقەت قىلىپ، ئۆز مەشۇقىنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشىپ، ئويلاپمۇ باقمىغان پاراغەتكە يېتىشتى.

تووۋا قىلىش ھەققىدە

ھەقىقىي تووۋا — ئۆزىنىڭ يامىماس، يامان ئىشلارىنى قىلغانلىقىدىن ئۆكۈنۈپ، ناتوغرا ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتماقتۇر. تووۋا گۇناھكارنىڭ پاتقىقىدىن تازىلايدۇ. تووۋا — ياۋۇزلۇق يولىنىڭ ئاخىرلىشىشى، ياخشىلىق كۆچىسىنىڭ باشلىنىشىدۇر. تووۋا مەنمەنلىك غەپلىتىدىن يىرگىنىش، ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى چۈشىنىپ، نالايىق، بولمىغۇر ئىشلىرىدىن پۈشايمان يېيىشتۇر. بۇ ئەڭگۈشتەرىنىڭ قولىغا چۈشسە، ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ قىلغان ناتوغرا ئىشلىرىدىن خىجىل بولۇپ، خىجىللىق تۈتۈنى ئۇنىڭ دىماغلىرىدىن چىقىدۇ. ئۆزىنىڭ قىلغان يامان ئىشلىرىنى ئەسلەپ ئەپسۇسلىنىدۇ. ئۇ يامان ئىشلارنى قايتا قىلماسلىققا بەل باغلايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنداق يامان ئىشلارغا چەك قويىدۇ. ئەگرى يولدىن ۋاز كېچىپ، توغرا يولغا قەدەم تاشلايدۇ.

قووم - قېرىنداش، ئەل - ئاغىنە، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى ھۆرمەتلەش ھەققىدە

ھەي بالام، قووم - قېرىنداش، ئەل - ئاغىنە، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭنىڭ ھەققىنى ئۇنتۇما، قولۇڭدىن كېلىشىچە ئۇلارغا ياردەم بەر، ياخشىلىق قىل، يامانلىقنى راۋا كۆرمە. مېنىڭ «قووم - قېرىنداش، ئەل - ئاغىنىلىرىڭنى ھۆرمەت قىل» دېگەن سۆزۈمدىن، ئېھتىمال سەن «بۇۋامنىڭ بۇ نەسىھىتى ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىم ھەققىدىلا» دەپ ئويلارسەن. بۇنداق ئويلىشىڭ بىر تەرەپلىمە قارىغاندا توغرا، لېكىن مەن بۇ سۆزۈم بىلەن ھەممە ئادەمنى ئۆزۈڭگە قووم - قېرىنداش، بۇرادەر دەپ بىل، دېمەكچىمەن. ئۆز ئائىلە ئەزالىرىڭ، تۇغقانلىرىڭغا قانداق كۆيۈنسەڭ، ئۇلار بىلەن قانداق چىرايلىق مۇئامىلىدە بولساڭ، باشقىلارغىمۇ شۇنداق بول.

ھەي بالام، بىر كىشىگە يامانلىق قىلىپ، ئۇنىڭغا ئورا كولىساڭ، كۆنلەرنىڭ بىرىدە شۇ ئورىغا ئۆزۈڭ يېقىلىسەن. ئۇنىڭغا يامانلىق قىلمەن دەپ، ئۆزۈڭگە يامانلىق تېپىۋالىسەن. ئەگەر ئەقلىڭ بولسا، كىشىگە يامانلىق قىلىشنى ئويلىما. ئەلدىن مېھىر - شەپقىتىڭنى ئايىما.

دوستلۇق ھەققىدە

ھەي بالام، تىرىك كىشى ئەلۋەتتە دوستسىز ئۆتمەيدۇ، كىم بىلەن دوستلاشساڭ، ئۆزۈڭمۇ دوستلۇق قائىدىلىرىگە رىئايە قىل. كىمكى دوستىنى ئېسىگە ئالمىسا، دوستىمۇ ئې

سىگە ئالمايدۇ. يېڭى دوست تاپساڭ، كونا دوستۇڭدىن يۈز ئۆرۈمە. ياخشى دوست كىشىگە ئۇلۇغ خەزىنىدۇر. بەزى ئادەملەر سېنىڭ بىلەن يېرىم دوست بولىدۇ. ئۇنداقلار بىلەنمۇ ياخشى ئۆت. ئۇلارمۇ سەندىن ياخشىلىق كۆرسە، ئاستا - ئاستا سەن بىلەن چىن دوست بولۇپ قالىدۇ. دوستۇڭنىڭ دوستلىرىنى ئۆز دوستلىرىڭ، دۇشمەنلىرىنى ئۆز دۇشمىنىڭ دەپ بىل. دوستۇڭغا دۇشمەن، دۇشمىنىڭگە دوست بولغان كىشى بىلەن ھەم ئەقىلسىز كىشىلەر بىلەن ئەسلا دوست بولما. ئەقىلسىز، نادان دوست ئەقىللىك دۇشمەندىن يامانراقتۇر.

ھەي بالام، دوستۇم كۆپ دەپ ھەممىسىگلا بىر خىل قارىما. تۇرمۇشۇڭ بايلىقلىرىنى ئۆزلىرىنى دوست كۆرۈسە، تېپ، قىينىچىلىققا ئۇچراپ قالغىنىڭدا تاشلاپ كەتكەن كىشىلەرنى دوست دەپ بىلمە. چۈنكى ئۇلار ھەقىقىي دوست ئەمەس، ئاش - نان دوستىدۇر.

ئەگەر دوستۇڭ سەۋەبسىزلا سەندىن يۈز ئۆرۈسە، ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلىقنى توختات. تەمەگەر دوستتىن يىراق بول، ئۇنىڭ دوستلۇقى ھەقىقىي ئەمەس، تەمەگەرلىكتىندۇر. ھەسەتخور كىشى ئەسلا دوست بولالمايدۇ.

ھۈنەر ھەققىدە

ھەي بالام، ئەگەر ئەقىللىك، دانا بولاي دېسەڭ، ھۈنەرۋەن بولۇشنىڭ كويىدا بول. ھۈنەر بىلەن ئابروي تاپسەن. ئەگەر ھۈنەرسىز بولساڭ، خۇددى سايىسىز قاقشال دەرەخكە ئوخشاپ قالىسەن. ئەگەر ئەقىل - پاراسىتىڭ،

بىلىمىڭ بار تۇرۇپ، ھۇنىرىڭ بولمىسا، سېنىڭ بىلىملىكلىڭ كىمگە بىر سۇرەتكە ۋە قۇرۇق جىسمىغا ياكى مېۋىسىز دەرەخ-كە ئوخشاشتۇر.

ھەي بالام، ئۆز نەسەبىڭ، ئاتا - بوۋاڭنىڭ مەرتىۋىسى ۋە مەنسىپىدىن مەغرۇرلىنىپ، ھۇنەر ئۆگىنىشتىن نومۇس قىلما، ئاتىسىنىڭ مەنسىپىدىن مەغرۇرلىنىپ، مېھنەتتىن قېچىش، ئىلىم - ھۇنەر ئۆگەنمەي قېلىش پەقەت جاھىل، نادان ئادەملەرنىڭلا ئىشىدۇر. ئاقىل ۋە دانالار مېھنەتتىن قاچمايدۇ، ئىلىم، ھۇنەر ئۆگىنىدۇ. شۇنى ياخشى بىلىشىڭ كېرەككى، ئالىي نەسەبلىك بولساڭمۇ، ئەقىل - پاراسەت، ھۇنىرىڭ بولمىسا، ئۇنىڭدىن ساڭا نېمە پايدا؟

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇ بىر ئۇستا زەرگەرگە: «مېنىڭ بارمىقىمغا لايىق قىممەتباھا ئۈزۈك ياساپ كەل» دەپ بۇيرۇدى. زەرگەر لەئىل ۋە ياقۇتتىن قىممەت باھالىق بىر ئۈزۈك ياساپ ئېلىپ كەلدى. پادىشاھ ئۈزۈكنى قولىغا تەتۇر تاقىدى - دە، ئۈزۈك قولىغا بىتەپ بولغىنى ئۈچۈن زەرگەرنى بىر نەچچە قامچا ئۇردى.

— مېنىڭ نېمە ئەيىبىم بار، نېمىشقا قامچا بىلەن ئۇرۇلدۇم؟ — دېدى بىچارە ئۇستا يىغلاپ.

— سەن ئۈزۈكنى تەتۇر ياساپسەن، شۇڭلاشقا جازا بەردىم، — دېدى پادىشاھ.

— ئۇنداقتا ئەيىب مەندە ئەمەس، ئەيىب ئۆزۈكىمزدە. ئۈزۈكنى بارمىقىمزغا ئۆزىڭىز تەتۇر سېلىۋالدىڭىز.

پادىشاھ ئۈزۈكنى بارمىقىغا توغرا تاقىدى - دە، ئاندىن ئۇستىسىغا «سېنى بىكارلا جازالاپتىمەن، سەن مەندىن

رازی بول» دەپ زەرگەرگە ئىنئام بەرسەڭ، ئۇنى يولغا سالدى. تۇرمۇشتا بەزىدە ئەنە شۇنداق «دانا» كىشىلەرمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ.

ھەي بالام، ئەقىللىك، پاراسەتلىك ۋە ئىلىم - ھۈنەرلىك كىشىلەر بىلەن دوست بول، ئىلىم - ھۈنەرسىز كىشىدە خاسىيەت بولمايدۇ. مەھنەت، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشتىن قاچما.

يىگىتلىك سۆيەتلىرى

ھەي بالام، ھەرقانچە ياش يىگىت بولساڭمۇ، ئەقىللىك بول، مەن ساڭا يىگىتلىك قىلما دېمەكچى ئەمەسمەن. ئېغىر - بېسىق بول، ۋەزنى يوق يىگىتلەردىن بولما دېمەكچىمەن. يىگىتكە ئېغىر - بېسىقلىق يارىشىدۇ. ئارىستو ھەكىم: «يىگىتلىك — ئەقىلسىزلىكنىڭ بىر تۈرى» دەپ ئېيتقانىكەن. جاھىل، كاج يىگىتلەردىن بولما، جاھىللىقتىن نۇرغۇن ئاپەتلەر پەيدا بولىدۇ. ئەگەر يىگىتلىك چېغىڭنى بىكارغا ئۆتكۈزسەڭ، ھۇرۇنلۇقنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىلىۋالساڭ، قېرىغاندا ئۆزۈڭدىن ئۆزۈڭ ئۆكۈنسەن، لېكىن بۇ پايدا بەرمەيدۇ.

ھەي بالام، ھوشيار بول، يىگىتلىك دەۋرىڭنى غەنىمەت بىل. يىگىتلىكىڭدىن مەغرۇرلىنىپ، ئەزىز ئۆمرۈڭنى ھاۋايى - ھەۋەس بىلەن ئۆتكۈزمە. شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايى، ياشلار بىلەنلا ئەمەس، چوڭلار بىلەنمۇ ھەمسۆھبەتتە بول: قېرىلار ياشلارغا قارىغاندا كۆپرەك نەرسىنى بىلىدۇ. بەزى يىگىتلەر قېرىلارنى ئۆزلىرىگە موھتاج دەپ بىلىپ، ئۇلارنى

كۆزگه ئىلمايدۇ، هەتتا بەزىده زائىلىق قىلىپ كۈلۈشىدۇ. قېرىلار يىگىتلىك دەۋرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۆز ئارزۇلىرىغا يېتىشكەن. يىگىتلەرمۇ شۇ ئارزۇدا بولىدۇ. بەزى يىگىتلەر ئۆزلىرىنى هەممىدىن دانا هېسابلايدۇ، لېكىن ئۇلار بۇ ئار-قىلىق ئۆزلىرىنىڭ نادان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويىدۇ.

هەرقانداق ئىشتا ئۆزۈڭدىن چوڭلار بىلەن كېڭىشىپ، ئۇلارنىڭ مەسلىهىتىنى ئال، شۇندىلا ئىشلىرىڭدا نەتىجە يارىتالايسەن.

ئۆيلىنىش هەققىده

هەي بالام، ئۆيلەنمەكچى بولساڭ، قىز - ئاياللارنىڭ هۆسن - جامال، مال - مۈلكىگه قىزىقما. ئۇلارنىڭ تاشقى سۈرىتىگه ئەمەس، سۈپىتىگه دىققەت قىل. ئاتا - ئاناڭ-نىڭ مەسلىهىتى بىلەن ئەدەبلىك، تەربىيه كۆرگەن ئائىلىنىڭ قىزىغا ئۆيلەن، ئۆز هۈرمىتىڭنى ساقلا. بۇ سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدىغان ئىش. ئايالىڭ ئۆي ئىشلىرىدا ئەپلىك، زېرەك، تېجەشلىك، ئۆزۈڭ ۋە ئاتا - ئاناڭ-نىڭ هۈرمىتىنى قىلىدىغان ئەقىللىك، ئوچۇق چىراي، سىلىق سۆزلۈك، قائىده - يوسۇنلۇق، پەرزەنتلىرىڭگه مېهرىبان ۋە ئىشىنىڭ يولىنى بىلىدىغان بولسا، تۇرمۇشۇڭ راهەتته ئۆتىدۇ. ياخشى ئايال — ئەرنىڭ كۆركى، ئۆينىڭ زىننىتى ۋە بەرىكىتى.

هەي بالام، ئۆز ئەهۋالىڭغا قاراپ، هەر جەهەتته ئۆزۈڭگه لايىق كەلگۈدەك قىزغا ئۆيلەن. ئىپپەتلىك، هايا - نومۇسلۇق ئايال هەمىشه ئەلنىڭ ماختىشىغا ۋە مەدهىيىسىگه

ئىگە بولسا، تىلى زەھەر، ھاياسىز ئايال خەلقنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرايدۇ. بىرى گۈزەل خىسلەتكە، ئىككىنچىسى يامان خىسلەتلەرگە ئىگە بولغان ئىككى ئايال ھەققىدىكى مۇنۇ ھېكايىگە دىققەت قىل:

بىر ھەسەتخور ئايال ئەنباغ ئىسىملىك ھايا - نومۇس-لۇق بىر ئايالنى كۆرەلمەيتتى. ئۇ ھەسەتخورلۇق ۋە ئادا-ۋىتىنىڭ يامانلىقىدىن بىر كېچىسى ئۆزىنىڭ كىچىك ئوغ-لىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەنباغنىڭ ئۆيىگە تاشلاپ قويدى. ئەتىسى كەشمىر ھاكىمى سۇلتان زەينۇلئابىدىنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «ئوغلۇمنى ئەنباغ ئولتۈردى» دەپ ئەرز قىلىپ، داد - پەر-ياد كۆتۈردى. ھاكىم ئىنتايىن ئەقىللىك، پاراسەتلىك ئادەم ئىدى، ئۇ ئاۋۋال ئەنباغنى چاقىرىپ، ئۇنى ئىنچىكىلەپ تەكشۈردى. ئەنباغ ئۇنداق ئەسكى ئىشتىن خەۋىرىنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتتى. ھاكىم ئۇنىڭغا:

— ئەگەر سۆزۈڭ راست بولسا، مۇشۇ يەردە ھەممە كىيىملىرىڭنى سېلىۋېتىپ، ئالدىمىزدا يالىڭاچ تۇرساڭ ئان-دىن سۆزلىگە ئىشىنىمىز، — دېدى. ھاكىم بۇ تەكلىپى بىلەن ئەنباغنىڭ ھايا - نومۇسلۇق ئايالمۇ ياكى ئەمەسمۇ دەپ سىنىماقچىدى.

ئەنباغ ھاكىمنىڭ تەكلىپىدىن ئىنتايىن ئىزا تارتىپ، بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە:

— قىپيالىڭاچ بولۇپ سىزلەرگە كۆرۈنگىنىمدىن كۆرە ئۆلگىنىم ياخشىراق، مەن بۇنداق رەسۋاچىلىقنى زادىلا قوبۇل قىلالمايمەن، — دېدى.

سۇلتان دىلىدا ئۇنىڭغا باريكاللا ئېيتىپ، ئۇنى سىرتقا چىقىرىۋەتتى. ئاندىن ھېلىقى دەۋاگەر ھەسەتخور تۆھمەتچى

ئايالنى چاقىرىپ، سوئال سوردى. ئاخىردا ئۇنىڭغا:
ــ ئەگەر سەن بىزنىڭ ئالدىمىزدا ھۇشۇ يەردىلا قېيىلىڭاچ بولساڭ، دەۋايىڭنىڭ توغرىلىقىغا ئىشىنىمىز،ــ دېدى. تۆھمەتچى ھېچ تەپتارتماي، ئويلاپمۇ تۇرماي كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ھاكىم ئۇنى توختىتىۋېلىپ:
ــ سەن يالغاندىن دەۋا قىلىپسەن، بۇنداق بولمىغۇر ئىشنى ئۆزۈڭ قىلىپ ھايا ـ نومۇسلۇق ئەنباغنى قارىلىماقچى بولغانسەن. سېنىڭ ھاياسىز، نومۇسسىزلىقىڭ بىلىندى،ــ دەپ، ئۇنى دەررە بىلەن ئۇرۇشقا ھۆكۈم قىلدى. ئاخىردا ھەسەتخور ئايال:
ــ راستىنى ئېيتاي، بۇ ئىشتا ئەنباغ گۇناھسىز. ھەسەتخورلۇقۇمنىڭ كۆچلۈكلۈكىدىن ئەنباغنى خالىق نەزىرىدىن چۈشۈرۈش ئۈچۈن بۇ يارىماس ئىشنى ئۆزۈم قىلىۋالدىم،ــ دەپ ئەيىبىگە ئىقرار بولدى. ئەنباغ نومۇسلۇق، ھايالىق بولغىنى ئۈچۈن تۆھمەتتىن قۇتۇلدى.
ھەي بالام، قانداق قىزغا ئۆيلىنىش كېرەكلىكىنى سۆزلىدىم. شۇنىمۇ ئۇنتۇمىغىنكى، ئايالىڭنىڭمۇ سېنىڭ زىممەڭدە ھەققى بار. ئۇنى دائىم ھۆرمەت قىل، ئەرزىمىگەن ئىشلار ئۈچۈن دىلىنى ئاغرىتما، ئۆي ئىشلىرىدا ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەش.

سۆزمەنلىك ھەققىدە

كى ھەركىم بولسا دانايۇ سۆزەندان،
بولۇر ھەر يەركە بارسا شادۇ خەندان.

ھەي بالام، سۆزمەنلىك يەنى گەپتە چېچەنلىك ياخشى

خسلەتتۇر. ھەمىشە چىرايلىق، ئوچۇق ۋە مەزمۇنلۇق سۆزلەشنى ئۆگەن، يالغان سۆزلەشكە ئادەتلەنمە، ئۆزۈڭنى راستچىللىق بىلەن ئەلگە تونۇت.

ئەقىللىك، دانا ئادەم بىرەر مەسىلە ھەققىدە سۆزلىمەكچى بولسا، ئالدى بىلەن ئۇ مەسىلىنىڭ ماھىيىتىدىن ياخشى خەۋەردار بولۇپ، نېمە دېيىش كېرەكلىكىنى ياخشى ئويلاپ، ئاندىن ئوچۇق ۋە مەزمۇنلۇق سۆزلەيدۇ. جاھىل ئادەم بولسا چۈشەنمەي تۇرۇپلا سۆزلەپ، ئۆزىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرالمايدۇ.

ھەي بالام، ئەگەر بىر ئادەمنىڭ كەمچىلىكىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلماقچى بولساڭ، ئاۋۋال ئۇنىڭ تەبىئىتى، روھىي ھالىتىنى ئويدان ئۆقۇپ، ئاندىن نەسىھەت قىل، بولمىسا قىلغان نەسىھىتىڭ بىكارغا كېتىدۇ. خەلقە دەيدىغان سۆزۈڭنى مۇلايىملىق بىلەن ئېيت، خەلق سۆزلىگەن سۆزۈڭدىن سېنىڭ كىم ئىكەنلىكىڭنى بىلۋالىدۇ. چۈنكى بىر كىشىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكى ئۇنىڭ سۆزلىگەن سۆزىدىن بىلىنىدۇ. ھەر كىشىنىڭ ئەھۋالى ئۆزىگە سىردۇر. بىر خىل ئىبارە بىلەن ئېيتىلغان سۆز ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلسا، باشقا بىر خىل ئىبارە بىلەن ئېيتىلغان خۇددى ئاشۇ سۆزنىڭ ئۆزى كۆڭۈلگە شادلىق بېغىشلايدۇ. سۆزگە چاققان، ناتىق، سۆزمەن ئادەم سۆزىنى قانداق ئىبارە بىلەن ئېيتىشنى بىلىدۇ.

بالا تەربىيىلەش ھەققىدە

ھەي بالام، ئەگەر سەن بالا تاپساڭ، بالاڭغا ياخشى ۋە گۈزەل ئىسىم قوي. ياخشى ئىسىم قويۇش بالىنىڭ

ئاتا - ئانا زىممىسىدىكى ھەقلىرىدىن بىرىدۇر. بالاڭ چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۆز ھالىڭغا بېقىپ تۇرۇپ - تۆكۈن قىل، كۈچ - قۇۋۋىتىڭگە قارىماي چوڭ توي قىلىشتىن ساقلان. تويغا بار - يوقىنى بىراقلا سەرپ قىلىپ، قىينىچىلىق گىرىدابىغا چۈشۈپ قېلىش، قەرزگە بوغۇلۇش ئەقىللىك كىشىنىڭ ئىشى ئەمەس. بالاڭ چوڭ بولغاندا ئۇنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ھۈنەر ئۆگەت.

قابوس شاھنىڭ نەۋرىسى كەيكاۋۇس ئۆز ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ، بېشىدىن ئۆتكەن بىر ۋەقەنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

— مېنىڭ مەنزەر ھاجىب ئىسىملىك بىر تەربىيەچىم ۋە رەيھان ئىسىملىك خىزمەتچىم بار ئىدى. مەنزەر ھاجىب ئاتلىق مەشقىنى ئىنتايىن ياخشى بىلەتتى. مەن ئون ياشقا توشقان چېغىمدا ئات ئۈستىدە مەشق قىلىش، نەيزە سانجىش، ئاتلىق تۇپ ئويناش، سالما تاشلاش قاتارلىق ھۈنەرلەرنى ئۆگىتىش ئۈچۈن، ئاتام مېنى ئۇنىڭ قولىغا تاپشۇردى. مەن پات ئارىدىلا بۇ ھۈنەرلەرنى ئوبدان ئۆگىنىۋالدىم. ئاندىن كېيىن مەنزەر ھاجىب ۋە رەيھان مېنى ئاتامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ:

— ئوغلىڭىز ھەربىي ھۈنەرلەرنى ياخشى ئۆگەندى، سىناپ كۆرۈڭ، — دېدى.

ئاتام ماقۇل بولدى. مەن ئەتىسى ئاتامنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھەممە ھۈنەرلىرىمنى كۆرسەتتىم. ئاتام خۇرسەن بولۇپ، ھۈنەر ئۆگەتكەن ئۇستازلىرىمغا مۇكاپاتلار بەردى. ئاندىن ئۇلارغا:

— رەھمەت، ئۆگەتكەن ھۈنەرلىرىڭلارنى بالام ياخشى

ئۆگىنىپتۇ، پەقەت يەنە بىر زۆرۇر ھۇنەر قاپتۇ،— دېدى. ئۇلار قايسى ھۇنەر ئىكەنلىكىنى سوراشىدى، ئاتام مۇنداق دېدى:

— سىزلەر ئۆگەتكەن ھۇنەرلەرنى زۆرۇر بولغاندا ئوغلۇمغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن باشقا بىر كىشىمۇ قىلالايدۇ. ئەمما زۆرۇر پەيتتە ئۆزى ئۈچۈن پەقەت ئۆزىلا قىلالايدىغان، باشقا بىرى قىلالمايدىغان ھۇنەرنى ئۆگەتمەپ سىزلەر، ئۇ ھۇنەر غۇلاچ تاشلاپ سۇ ئۈزۈش ھۇنىرىدۇر.

ئاتام ئىككى كېمىچىنى چاقىرىپ، مېنى ئۇلارنىڭ قولىغا تاپشۇردى. مەن بۇنىڭغا ئانچە قىزىقمىسامۇ، ئاتامغا قارشىلىق كۆرسەتمەي، سۇدا ئۈزۈشنى ئۆگىنىشكە كىرىشتىم، بۇ ھۇنەرنىمۇ ياخشى ئۆگىنىۋالدىم.

بىر كۈنى بىر نەچچەيلەن كېمىگە چۈشۈپ، دەجلە دەريا-سىنىڭ نېرىقى قىرغىقىغا ئۆتمەكچى بولدۇق. كېمىمىز ئەكىرە دېگەن يەرگە كىرىپ قالدى. بۇ يەردە خەتەرلىك بىر قاينام بولۇپ، ناھايىتى ئۈستا كېمىچىلەرمۇ ئىنتايىن تەستە ئۆتەتتى. بىزنىڭ كېمىچىمىز ئانچە ئۇستا كېمىچى ئەمەس ئىدى، كېمىنى قانداق ھەيدەشنىمۇ ياخشى بىلمەيتتى. پالاكەت يۈز بېرىپ، كۆپچىلىك غەرق بولدى. پەقەت ئۈچ كىشى— مەن، يەنە بىر كىشى ۋە زېرەك بىر خىزمەتچىم غۇلاچ تاشلاپ ئۈزۈپ، قىرغاققا ساق - سالامەت چىقتۇق. بۇ دەھشەتلىك ۋەقەدىن كېيىن ئاتامغا بولغان مۇھەببىتىم تېخىمۇ ئاشتى. بۇنداق ۋەقە دادامنىڭ ئۆزىنىڭمۇ بېشىدىن ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، سۇ ئۈزۈش ھۇنىرىنى ماڭىمۇ ئۆگەتكەنىكەن.

ھەي بالام، بۇ ھېكايىدىن ئىبرەت ئېلىپ، بالىلىرىڭغا

هەر تۈرلۈك ئىلىم - ھۈنەر ئۆگەت، شۇ ئارقىلىق ئاتىلىق شەپقەتسىزلىك شەرتىنى ئادا قىلغان بولسەن. ئادەم ئۆزىنىڭ بېشىغا قانداق ئىشلارنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلمەيدۇ. هەر خىل ئىلىم - ھۈنەر بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئەسقاتىدۇ. شۇڭلاشقا، باللىرىڭنىڭ ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشىگە بېپەرۋالىق قىلما. مۇبادا، بەزى چاغدا باللىرىڭنىڭ قاملاشمىغان بىرەر ھەرىكىتى تۈپەيلىدىن مۇئەللىملىرى ئۇلارغا نەسىھەت قىلسا، سەن باللىرىڭنىڭكىنى راست قىلىپ، مۇئەللىملەردىن رەنجىمە، بەلكى ئۆزۈڭمۇ قوشۇلۇپ بالاڭنى ئوبدان تەنقىد قىل. باللىرىڭنىڭ ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشى ئۈچۈن كۈچۈڭنىڭ يېتىشىچە ھېچ نەرسەڭنى ئايىمىما. ئەدەب، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىتىشنى ئۆزۈڭنىڭ ئۇلارغا قالدۇرىدىغان مىراسىڭ دەپ بىل.

قېرىلىق سۈپەتلىرى ھەققىدە

هەي بالام، قېرىغاندا يىگىتلىك چاغلىرىڭدىكى خۇي-پەيلىڭدىن يانغىن. چۈنكى قېرىغاندا يىگىتلەرنىڭ قىلىقىنى قىلىش لايىق ئەمەس. يىگىتلىكتىمۇ قېرىلارنىڭ قىلىقىنى قىلىش ياخشى ئەمەس. يىگىتلىك چاغلىرىڭنى غەنىيمەت بىل ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئىش قىل. قاچانكى قېرىپ، ئاڭلاش، كۆرۈش، ئەسلەش، ھۆزۈرلىنىشقا ئوخشاش لەززەتلەردىن مەھرۇم بولۇپ قالساڭ، ئۇنداق تۇرمۇشتىن ئۆزۈڭمۇ شادلىنالمايسەن، باشقىلارنىمۇ خۇش قىلالمايسەن.

هەي بالام، مەن بىر كىتابتا: «ئادەمنىڭ قۇۋۋىتى تاكى 34 ياشقىچە هەر كۈنى ئوخچۇپ تۇرىدۇ. 34 ياشتىن

40 ياشقىچە قۇۋۇەت كۆپىيىپمۇ كەتمەيدۇ، كېمىيىپمۇ قالـ مايدۇ. 40 ياشتىن تاكى 50 ياشقىچە ئۆزىنىڭ قـۇۋۇتىدە ھەر يىلى ئاز - تولا ئاجىزلىق سېزىلىشكە بـاشلايدۇ. 50 ياشتىن 60 ياشقىچە، ئادەم ھـەر ئايدا ئـۆزىدە جىسمانىي كەيپىياتنى سېزىپ ماڭىدۇ. ئەگەر 60 ياشتىن ئۆتسە، ھەر سائەتتە ئـۆزىنىڭ ئـاجىزلىشۋاتـقانلىقىنـى ھېس قىلىدۇ. بىردەم بۇ يېرى، بىردەم ئـۇ يېرى ئـاغرىيدۇ. ئـۆمۈرلىك ئەڭ قۇۋۇەتلىك چوققىسى 40 يـاشتۇر. 40 يـاشتىن كېيىن ئاستا - ئاستا پەسلەشكە باشلايدۇ...» دەپ ئوقۇغان.

ھەي بالام، قېرىلىق دەۋرىگە يەتسەڭ، بىر يەردە تۇرـ مۇش كەچۈر، قېرىغاندا سەپەرگە چىقىش ئـەقىلدىن يىراق تۇر. ئەمما بىرەر سەۋەب زۆرۈرىيىتى بىلەن باشقا يـەرگە كۆچسەڭ، ئۇ يەردە راھەتتە كۈن كـەچۈرسەڭ، شـۇ يەردە تۇرىدىغىر، يەنە باشقا يەرنى ئارزۇ قىلما. شەيخ سەئدى بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

دەمەشق شـەھىرىدىكى مەسجىدى جـامەدە بىر تـوپ دانىشمەنلەر بىلەن سۆزلىشىپ ئولتۇراتتىم، تۇيۇقسىزلا ئىشىك تىن بىر يىگىت كىرىپ كېلىپ: «قايسىڭلار پارسچە سۆز بىـ لىسىلەر؟» دەپ سورىدى. ئولتۇرغانلار ماڭا ئىشارەت قىلدى. مەن ئۇنىڭدىن نېمە ۋەقە بولغىنىنى سورىدىم، ئۇ يىگىت دېدى:

— 150 ياشقا كىرگـەن بىر بوۋاي ئـۆلۈم ئالدىدا ياتىدۇ. پارسچە بىر نەچچە سۆزنى قىلدى. ئـەگەر رەنجـ مىسىڭىز، بېرىپ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى بىزگە ئېيتىپ بەرسىڭىز، كۆپ مىننەتدار بولاتتۇق.

مەن بوۋاينىڭ يېنىغا باردىم. ئۇنىڭ سـۆزىگە قۇلاق سالدىم، ئۇ مۇنۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

نەچە كۇشش ئەتتىم تاپاي دەپ مۇرادە،
دەريخا، ئەجەل ئۇردى تىغى سىتەم.
ئۆتۈپتۇر ئۆمۈر لەززەتى ئاھكىم،
نە پايدا يېسەم ئاڭا ھەرقانچە غەم.

مەن يېنىمدىكىلەرگە بۇ بەيىتنىڭ مەنىسىنى ئەرەبچە تەرجىمە قىلىپ بەردىم. ھېلىقى بۇۋاينىڭ شۇنچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن بولسىمۇ، بۇ دۇنيادىن كېتىۋاتقىنىغا ئۆكۈنۈۋاتقانلىقىنى ئۇققان ئەرەبلەرمۇ ھەيران بولۇشتى. مەن ئۇ بوۋايغا: «ئەھۋالىڭ قانداقراق؟» دېدىم. بوۋاي بولسا:

— بىر چىشىنى يۇلۇۋېلىش ئادەمگە قانچىلىك ئاغرىق ئازابىنى بېرىدۇ. جىسمىدىن جانىنىڭ چىقىشىنى شۇنىڭغا قىياس قىل، — دېدى.

مەن تېۋىپ چاقىرىپ داۋالىتايلى دېسەم، بۇۋاي ناله قىلىپ تۇرۇۋېپ:

— مېجەز بۇزۇلسا، دورا - دەرمانىدىن ھېچقانداق پايدا يوق، تېۋىپمۇ ھېچقانداق ئىلاج قىلالمايدۇ، — دېدى.

ھەي بالام، قېرىلىقنىڭ نېمە ئېكەنلىكىنى ئاڭلاپ بىلدىڭ. قېرىلارنى دائىم ھۇرمەت قىل، ئۇلارنىڭ كۆڭۈل لىرىنى ئاغرىتما، ئۇلارغا قولۇڭدىن كېلىشىچە خىزمەت قىل، دۇئاسىنى ئال.

كەمتەرلىك توغرىسىدا

ھەي بالام، كەمتەر ۋە ئەدەبلىك ئادەم خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلب قىلىدۇ، دوستلۇق گۈلشىنىدە

نۇرانە گۈللەر ئېچىلدۇرىدۇ ۋە گۈللەردىن يېقىملىق، مېھرىبانلىق ۋە دوستلۇق بەزمىسىدە ھەر خىل خۇش پۇراقلارنى چاچىدۇ. تەكەببۇر ئادەمگە مۇلايىملىق يولىنى كۆرسىتىدۇ.

كەمتەرلىك ۋە ئەدەب يېشى كىچىكلەرنى چوڭلارنىڭ ماختىشىغا ئىگە قىلىدۇ، چوڭلارنىڭ كۆڭلىگە كىچىكلەرنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىنى سالىدۇ. ئەدەبلىك ۋە كەمتەر ياشنى خەلق قەدىرلەيدۇ. تەكەببۇر كىشى پەقەت ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلىگۈچىدۇر. تەلۋە ۋە نادانلار ئەدەب ۋە كەمتەرلىك نۇرىدىن مەھرۇمدۇر.

ساخاۋەتنىڭ پايدىسى توغرىسىدا

خەلق بېخىل ۋە خۇي - پەيلى يامان ئادەمنى ياخشى كۆرمەيدۇ، سېخىي ۋە خۇش خۇي ئادەمنى دوست دەپ بىلىدۇ.

قەدىمكى ئەرەبلەرنىڭ مۆتىۋەر ئادەملىرىدىن ھەسەن، ھۈسەيىن ۋە ئابدۇللا جەفەر دېگەن ئۈچ ئاغىنە باغدات شەھىرىدىن بەسرىگە سەپەرگە چىقىپتۇ. يولدا ئۇلارنىڭ ئوزۇق - تۈلۈك يۈكلىگەن تۆگىسى يوقاپ كېتىپتۇ. ئۇنى ئىزدەپ ھېچيەردىن تاپالماپتۇ. ئۇلار يولدا ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازابىنى يەتكۈچە تارتىپ، بىر ئايالنىڭ ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئايالدىن سۇ ۋە يېگۈدەك بىرەر نەرسە بېرىشنى سوراپتۇ. ئايال ئۇلارغا سۇ ئەكىلىپ بېرىپتۇ. ئايالنىڭ پەقەت بىرلا قويى بار ئىكەن، ئۇنىمۇ ئېلىپ كېلىپ:

— بۇ قويدىن باشقا ھېچ نەرسەم يوق، خالىساڭلار

سۇيۇپ يەكلار،ــ دەپتۇ. ئۇلار ئايالنىڭ بۇنچىلىك ئالىيجاناب ۋە سېخىيلىقىدىن تەسىرلىنىپ:

ــ ئالىيجانابلىقلىرىغا قايىل بولدۇق. ئاچلىق بەكمۇ قىينىغانلىقى ئۈچۈن قويلىرىنى سويۇشقا مەجبۇر بولدۇق. بىز بەسىرىگە كېتىۋاتىمىز. يېقىندا ۋەتىنىمىز باغداتقا قايتىمىز. ئۆزلىرى جەزمەن بىز تەرەپكە بارسىلا، سىلىنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىمىز،ــ دېيىشىپتۇ. ئۇلار قوينى سويۇپ، ئۆزلىرىگە يەتكۈدەك گۆشنى پىشۇرۇپ يېيىشىپتۇ، ئاندىن سەپەرگە مېڭىپتۇ. ئۇلار مېڭىش ئالدىدا ئايالغا ئۆزلىرىنىڭ ئېنىق ئادرېسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

يولۇچىلار كەتكەندىن كېيىن ئايالنىڭ ئېرى كېلىپ قاپتۇ. ئايال ئۇنىڭغا بولغان ئىشنى دەپتۇ. ئېرى:

ــ بار - يوقى بىرلا قويىمىز بار ئىدى، ئۇنىمۇ تونۇمايدىغان يات كىشىلەرگە بېرىۋېتىپسەن، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ــ دەپ ئايالىغا خاپا بولۇپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ ئەر - ئايال نامراتلىشىپ، بەكمۇ ئىلاجسىز ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ. شۇ چاغدا ھېلىقى ئۈچ يولۇچى ئۇلارنىڭ ئېسىگە كېلىپ، شۇلاردىن بىرەر مەدەت تىلەپ، باغداتقا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار يول بويى تىلەمچىلىك قىلىپ، مىڭ تەستە باغداتقا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار بىر نەچچە كۈن شەھەر كوچىلىرىنى كېزىپ، ئاخىر ھېلىقى يولۇچى ھەسەن، ھۈسەيىنلەرنىڭ ئۆيلىرىنى تېپىپتۇ. ئىككى ئاغىنە بۇ ئايالنى تونۇپ، ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپتۇ. ئايال ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئېرىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. ھەسەن بىلەن ھۈسەيىن ئۇلارنى بىر نەچچە كۈن مېھمان قىلىپ، ئۇلارغا نۇرغۇن ئالتۇن ۋە بىر نەچچە تۈياق قوي ئىنئام قىپتۇ،

بىر قۇر ئۇستباش كىيدۇرۇپتۇ، ئاندىن ھەسەن ئايالغا:

— سىلىدىن كۆپ مىننەتدارمىز، ئۇسسۇزلۇق، ئاچلىق ئازابىدىن ھالسىزدىن كېتىش ئالدىدا سىلىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ مېھمان بولدۇق، ئۆزلىرىنىڭ نامراتلىقىغا قارىماي، بىزنى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ، يالغۇز قويلىرىنى سويۇپ مېھمان قىلدىلا. سىلىنىڭ سېخىي ۋە ئالىيجانابلىقلىرى بىزنى ھەيران قالدۇردى. ھازىر سىلەرنى بۇرادىرىمىز ئابدۇللا جەفەرنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بارىمىز. ئۇ ھازىر سىلەرنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، — دەپ بىر خىزمەتكارىنى قوشۇپ، ئابدۇللا جەفەرنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپتۇ. ئابدۇللا جەفەر بۇلارنى خۇشاللىق بىلەن قىزغىن قارشى ئېلىپ، بىر نەچچە كۈن زىياپەت بېرىپتۇ. ھەسەن بىلەن ھۈسەينلەر بەرگەن ئىنئامدىن ئىككى ھەسسە ئارتۇق مال ـ دۇنيانى ئىنئام ـ ئېھسان قىپتۇ.

بۇ ئەر ـ ئايال ئىككىيلەن ئۆيلىرىگە خۇشال قايتىپ تۇ ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە پاراغەتتە ئۆتۈپتۇ.

كىم بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇش يوسۇنلىرى

ھەي بالام، ئاچچىقىڭ كەلگەن چاغدا ئۆزۈڭنى باس، ئالدىرىماي مۇلايىملىق بىلەن سۆزلە. بىرىنىڭ يۈزىگە ئوچۇق ئېيتالمىغان سۆزۈڭنى ئۇ يوق يەردە دەپ غەيۋەت قىلىپ يۈرمە. ھەرگىز ئىككى يۈزلىمە، مۇناپىق بولما. ئىككى يۈزلىمە كىشىگە يېقىن بولما. چېقىمچى ئادەمدىن ئېھتىيات قىل، چۈنكى چېقىمچىنىڭ بىر سائەتتە بۇزغان ئىشىنى بىر يىلدىمۇ تۈزىگىلى بولمايدۇ. فىساغۇرس (پىفاگور) ھە-

كىم ئېيتىدۇ: «بالا - قازادىن قۇتۇلۇشنى ئىزدىسەڭ، مۇنۇ سۆزلەرنى ئېسىڭدە تۇت: ئۆزۈڭدىن چوڭ كىشى بىلەن ئۇرۇشما؛ قوپال، جاھىل ئادەم بىلەن تاكاللىشىپ تۇرما؛ ھەسەتخور بىلەن بىر توپتا بولما؛ نادان ئادەم بىلەن مۇنازىرىلەشمە؛ سىناڭمىغان كىشى بىلەن دوستلاشما؛ يالغانچى بىلەن مۇئامىلىدە بولما؛ قىزىققان، ھەسەتخور ئادەم بىلەن شاراب ئىچمە.»

ھەي بالام، ئەگەر بەرى سېنىڭ ئەيىب، نۇقسانلىرىڭنى ئېيتسا، قوبۇل قىلىپ، كەمچىلىكىڭنى تۈگىتىشكە تىرىش.

سېنىڭ ئالدىڭغا ئۆز ھالىنى ئېيتىپ كەلگەن كىشىنى زادى كەمسىتمە، بەلكى ياردەم قىلىپ، ئۇنى موھتاجلىقتىن قۇتۇلدۇر. ئۆزۈڭدىن كىچىكلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىل، ئۇلارغا مېھرىبان بول. چۈنكى كىچىكلەر سېنىڭ ئېكىنزارىڭدۇر، ھەممە ئىشىڭ ئاشۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن پۈتىدۇ. ئەگەر تەرىلغۇلىرىڭ ۋەيران بولسا، تىرىكچىلىكىڭ قىيىنچىلىقتا ئۆتىدۇ. دوستۇڭغا ياخشى نىيەتتە بول. خەلقىنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولۇشنى ئىزدىسەڭ، ئالىيجانابلىق يولىنى تۇت.

ئامانەتنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇش

ھەققىدە

بۇ پەلدىمنى ئىشىت، پەرزەندى سادىق،
بىلىپ ئىش قىل، نەسىھەتكە مۇۋاپىق.
ساڭا كىم تاپشۇرۇپ قويسا ئامانەت،
ئەقىل بولسا ئاڭا قىلما خىيانەت.
قەدەم قويما خىيانەتنىڭ يولىغا،
خەلقىنىڭ قالما يامان ئاتىقىغا.

هەي بالام، ئەگەر بىر كىشى ساڭا ئامانەت تاپشۇر-
ماقچى بولسا، ئۇنى ئوبدان ساقلاپ ئىگىسىگە ساق
تاپشۇرۇشقا كۆزۈڭ يەتمىسە، ئامانەتنى زادى قوبۇل
قىلما. ئەگەر ئامانەتنى قوبۇل قىلساڭ، ئوبدان ساقلاپ
ئىگىسىگە سالامەت تاپشۇر، بۇ سېنىڭ توغرا ئادەملىكىڭ
ۋە ئاجايىپ مەردلىكىڭدۇر.

هەي بالام، ئامانەتنى ئېلىپ ئىگىسىگە تاپشۇرغۇچە
ساڭا بىر مۇنچە خاپىلىق ۋە ئاۋارىچىلىكلەر يېتىشى مۇمكىن.
بىرىنچىدىن، ئامانەت ئىگىسى سېنىڭدىن مېلىنى تەلتۆكۈس
ئالغاندىن كېيىن، مىننەتدار بولماي، تاپشۇرۇلغان ئامانەتنىمنى
ئالدىم، دەپ رەھىمەتمۇ دېمەي ئىلتىپاتسىز كېتىۋېرىشى
مۇمكىن. ئۇ چاغدا چەككەن ھەممە مۇشەققىتىڭ زايە
كېتىدۇ. ئىككىنچىدىن، ئامانەت ئاپەتكە ئۇچراپ،
ئۇنى يوقىتىپ قويساڭ، ھېچكىم ساڭا ئىشەنمەيدۇ. خالايىق
ئالدىدا خىيانەتچى دەپ نام چىقىرىسەن. ئۈچىنچىدىن،
ئىنكار قىلساڭ، سېنىڭدىن زورلۇق بىلەنمۇ ئالىدۇ. شۇنىڭدىن
كېيىن ھېچكىم سېنىڭ توغرا ئادەملىكىڭگە، ۋىجدانلىق
ئىكەنلىكىڭگە ئىشەنمەيدۇ.

هەي بالام، ئۆزۈڭ بىر كىشىگە ئامانەت بەرمەكچى
بولساڭ، ئۇ كىشىمۇ ئۇنى ئالسا، ئوتتۇرىدا كۆڭۈلسىز ۋەقە
چىقماسلىقى ئۈچۈن ئامانەتنى ئىككى گۇۋاھچى ئالدىدا
بەر. بىرى ساڭا ئامانەت بەرسە، ئۇمۇ شۇنداق قىلىپ
بەرسۇن. ئامانەتكە خىيانەت قىلما، راستچىل بول،
ئالەمدىكى ماللار راستچىللىققا موھتاجدۇر.

ۆەدىگە ۋاپا قىلمىش ھەققىدە

ۆەفا يولىدا گەر سابىت قەدەمسەن،
كى ھېچ ۆەقت كۆرمەگەيسەن رەنجۇغەم سەن.
بۇدۇر پەندىم ساڭا زىنھار - زىنھار،
نە ئەھد ئەتسەڭ، ۆە فاسىن قىلغىل ئىزھار.

ھەي بالام، قىلغان ۆەدەڭگە ۋاپا قىل. ۆەدىگە ۋاپا قىلمىش مەردلەرنىڭ، كامالەت ئىگىلىرىنىڭ ئىشى ۆە ماختاشقا لايىق بولغان ئاتاقلىق زاتلارنىڭ خىسلىتىدۇر. ۆەدىسىگە ۋاپا قىلمىغان كىشى ئۆز ئابرويىنى يوقىتىدۇ.

ھەي بالام، بىرىگە ۆەدە بەرسەڭ، ۆەدەڭگە ۋاپا قىل. ئەقىللىك ئادەم قىلالمىشقا كۆزى يەتكەن ئىشقا ۆەدە بېرىدۇ. ۆەدە بېرىپ قويۇپ، ھۆددىسىدىن چىقالماي رەسۋا بولۇشتىن يامان ئىش يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن كۈچۈڭ يەتمىگەن نەرسىگە ۆەدە بەرمە.

ياشلارغا ئون بەش نەسىھەت

ساڭا ھاياتلىق بەخش ئەتكەن ئاتا - ئاناڭنى ۆە دائىم ساڭا ياردەم بېرىپ، ھاياتىڭنى قوغدىغۇچى زاتلارنى ھۆرمەت قىل، ئۇلارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىل.

ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل، ئۇرۇق - تۇغقان ۆە يار - بۇرادەرلىرىڭگە مۇھەببەت ۆە ساداقەت يېپى بىلەن باغلان.

ۆەتەنىڭ چىن ۆە ھەقىقىي پەرزەنتى بول،

ۋەتەن ۋە خەلقە خىزمەت قىل ۋە مەنپەئەت يەتكۈز.

بىمەنە يوللاردىن، شارابتىن ۋە نومۇسۇڭنى تۆكىدىغان ئىشلاردىن يىراق بول.

ياشلىقىڭنى، ھېسسىياتىڭنىڭ ساپلىقىنى، سالامەتلىكىڭنى، نومۇسۇڭنى، ئابروي - ئىناۋىتىڭنى قوغدا.

سۆيۈشنى — ياخشى كۆرۈشنى بىل. مۇھەببەت ۋە ساغلام ئەقىل ئۆزۈڭگە ئۆمۈر يولدىشى تاللاشتا يول باشلىغۇچى بولسۇن.

ئۆيلىنىش نىيىتىگە كەلسەڭ، ساداقەتلىك، ئالىيجانابلىق، ساغلام، ئومۇمەن ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن گۈزەل خىسلەتلەرگە ئىگە بولغان قىزنى تاللا.

كۈچۈك يەتكەن چاغدا دەرھال ئۆيلەن، بىر ئۆينى تۈتۈپ ئائىلىۋى ھايات قۇر. بۇ ئىشنىڭ ئىنسانىي ئىجتىمائىي ۋەزىپە، تەڭدىشى يوق سائادەت ۋاستىسىدۇر.

ئائىلىنىڭ پۈتۈن ماددىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قامداشقا تىرىش، غەيرەت قىل.

كۆپچىلىكنىڭ ئېھتىياجىدىن چىقىدىغان ئەۋلاد يېتىشتۈر. بالىلىرىڭنى ئۆزۈڭ ئۈچۈنلا ئەمەس، ۋەتەنىڭ، خەلقىڭ ئۈچۈن ۋە ئىنسانىيەت ئۈچۈن تەربىيىلىگىن.

ئوغۇللىرىڭنى سەۋرلىك، چىداملىق، پەزىلەتلىك ۋە شىجائەتلىك قىلىپ يېتىشتۈر. قىزلىرىڭنى ئۆزۈڭگە ئۆمۈرلۈك يولداش قىلىپ تاللىغان ئايالىڭغا ئوخشاش گۈزەل خىسلەتلىك قىلىپ تەربىيىلە.

ئائىلە تۈرمۇشۇڭنى گۈزەل ئۆتكۈز. ئائىلەڭنى سۆيي، ئايالىڭنىڭ كۆزىگە يېقىملىق كۆرۈنۈش، قەلبىگە زوق - شوخ بېرىش ئۈچۈن تىرىش.

ئۆيۈڭنىڭ ئىشىكى سەممىي دوستلىرىڭ ئۈچۈن دائىم ئوچۇق بولسۇن.

مېھرىبان، شەپقەتلىك بول. بېشىغا مۇشكۈلۈڭ چۈشكەن ۋە پالاكەتكە يولۇققانلارغا تەسەللى بەر، ئۇلارنىڭ مۇشكۈللۈكتىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم قىل.

بوش ۋاقىتلىرىڭدىن بىر قىسمىنى ئەدەب ۋە ئەخلاققا زىت بولمىغان ئويۇن - كۈلكىلەرگە بەر. بېيىت:

ئەيلە مۇستەھكەم ئىشىڭنى، ئەي ئوغۇل،
ھەر نېمە ھېكمەت ئىلى دەر، قىل قوبۇل.

ئىقتىسادچىلىق توغرىسىدا

پۇل ۋە مالنى كېرەكلىك ۋە زۆرۈر بولغان نەرسىلەرگە خىراجەت قىلغاندىن كېيىن، قالغىنىڭ بىر قىسمىنى كەلگۈسى كۈنلەر ئۈچۈن ساقلاش كېرەك، شۇنداق قىلسا، تېجە - تېجە يىغىلغان پۇل ئاخىرىدا زور دەسمايىگە ئايلىنىدۇ.

ئىقتىسادچىللىق، تېجەشلىكنى ئادەت قىلغان ئادەملەر خاتىرجەملىك بىلەن ياخشى تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. ياخشى يېيىش، ياخشى كىيىش كېرەك، ئەمما ئادەم «يوتقانغا قارىپ پۇت سۇن» دېگەن سۆزگە ئەمەل قىلسا، باشقىلارنىڭ نەرسىسىدىن تەمە قىلمايدۇ، كۆڭلىمۇ خۇشال تۇرىدۇ. قولىدىكى پۇل - مالغا قانائەت قىلمىغان ئادەملەرنىڭ نەپسى پۈتۈن دۇنيانىڭ مال - مۈلكىنى بەرسىمۇ تويمايدۇ.

ئىقتىسادچىللىققا ئەمەل قىلمىغان ئادەم خەسىس ۋە تەمەگەر بولىدۇ. تەمەگەرلىك دەۋاسى يوق كېسەلدۇر.

ئىسراپچىلىق توغرىسىدا

ئىسراپچىلىق پۇل - مالنى ئورۇنسىز ۋە پايدىسىز يەرلەرگە سەرپ قىلىشتۇر. قولىدىكى پۇلنى كېرەكلىك جايلارغا ئىشلىتىشنى بىلىش، ياخشى باشقۇرۇش، ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم. شۆھرەت قازىنىش ئۈچۈن ھەشىمەتلىك توي، زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، پۇل - مېلنى بۇزۇپ - چېچىش نادانلىقتۇر. ئىسراپخورلۇق ئاقىۋىتىدە يوقسۇزچىلىق، كېيىن باشقىلارنىڭ قولىدىكىنى تەمە قىلىش، ھەسەت قىلىش كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم. بېيىت:

سەن ئەگەر ئىسراپ ئىتىشنى تاشلاڭ،
شۇ ھامان دەۋلەت ئىتەگمەن ئۇشلاڭ.

(ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ھاكىم مۇسا)

ئاتا نەسىھىتى

بىر دانىشمەن ئوغلىغا مۇنداق نەسىھەت قىلدى:

— بالام، خەلقىڭ ئۆزۈڭگە غەمخورلۇق قىلىشىنى خالىساڭ، ئاۋۋال ئۆزۈڭ خەلقىڭگە غەمخور بول. ئۆز ئەمگىكىڭ زايە بولماسلىقىنى تىلىسەڭ، خەلقىڭ ئەمگىكىنى زايە قىلما. ئابرويلۇق بولۇشنى ئىزدىسەڭ، كەمتەر بول. باشقىلارنىڭ كۆلكىسىگە قېلىشنى خالىمىساڭ، يۈرۈش-تۇرۇشۇڭنى تۈزەت. قەدىر - قىممىتىم ئاشسۇن دېسەڭ، باشقىلارنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىل. كۆپچىلىكنىڭ ئۆزۈڭ-

گه دوست بولۇشنى ئىزدىسەك، ئادەملەرگه قولۇك ۋه تەلەپ بىلەن ئازار بەرمه. ئىززەت - ھۆرمەت ئىگىسى بولۇشنى خالىساك، مۇمكىنقەدەر مەلىكنى نامراتلاردىن ئايىما. مۇكەممەل ئادەم بولۇشنى ئارزۇ قىلساك، ئۆزۈڭگه يارىمەغان ئىشنى باشقىلارغا راۋا كۆرمه. ددىلىك رەنجىپ، سەپرا- يىك ئۆرلەشنى خالىمىساك، جاھىل، رەزىل كىشىلەر بىلەن گەپ تالىشىپ يۈرمه. غەمسىز بولاي دېسەك، ھەسەتخور بولما. قايغۇ - ئەلەمدىن يىراق بولۇشنى ئىزدىسەك، قولۇڭ- دىن چىقىپ كەتكەن نەرسه ئۈچۈن ھەسرەت چەكمه. ئەل - ئاغىنەڭنىك كۆپىيىشنى خالىساك، خۇش خۇي، شېرىن سۆزلۈك بول، ھېچكىمگه ئۆچمەنلىك ۋه ئاداۋەت ساقلىما.

لوقمان ھەكىمنىك ئوغلىغا قىلغان نەسىھەتلىرىدىن

△ كىشىنى ئاچچىقى كەلگەندە سىنىغىن.
△ دوستنى زىيان ئۈستىدە سىنىغىن.
△ سۆزنى ھۈججەت بىلەن سۆزلە.
△ ئۈستازىڭنى ئاتا - ئاناڭدىن ئەزىز تۇت.
△ ئاچچىق بىلەن سۆز قىلما.
△ ئۆز ئورنۇڭنى بىلىپ ئولتۇر.
△ ھەر كىمنىك ئۆيىگه كىرسەك، تىلىك بىلەن كۆ- زۈڭنى يىغىپ ئولتۇر.
△ ئاز سۆزلىمەك، ئاز يېمەك، ئاز ئۇخلىماقنى ئادەت قىل.
△ بىلمىگەن ئىشقا ئۈستازلىق قىلما.
△ كىشىنىك پۇلىغا ئۈمىد باغلىما.
△ مويىسپىتكه قاتتىق سۆز قىلما.

△ هاجەتمەننى ئائۇمىد (قۇرۇق) ياندۇرما.
△ مېهماننى ئىشقا بۇيرۇما.
△ مېهماننىڭ ئالدىدا كىشىلەرگە ئاچچىقلانما.
△ سۆزنى كۆڭلۈڭدە پىشۇرۇپ ئاندىن سۆزلە.
△ ئۆزۈڭدىن چوڭ كىشىلەرگە ئويۇن - چاقچاق قىلما.
△ بىر قېتىم سۆزلىگەن سۆزنى قايتا سۆزلىمە.
△ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭنى ۋە خوتۇنۇڭنى ماختىما.
△ ئۆلگەن كىشىنىڭ يامان گېپىنى قىلما.
△ ئالدىڭدا كېلىۋاتقان ئىشقا چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈز.
△ بىر ئادەمدىن بىر ھېكمەتلىك نەرسىنى كۆرمىگۈچە ماختاۋەرمە.
△ ئەخمەقلەر سۆز قىلغىلى تۇرسا، ئۇنىڭغا ئارىلاشماي سۈكۈت قىل (جىم تۇرۇۋال).
△ ئىككى يۈزلىمە ئادەمدىن مەدەت (ياردەم) تەلەپ قىلما، ئۇنىڭدىن يىلاندىن قاچقاندەك قاچ.
△ ساڭا ياخشىلىق قىلغان ئادەمگە ئۇنىڭ باراۋىرىدە ياخشىلىق قىل.
△ ئاچچىقىڭ كەلگەندە ئۆزۈڭنى بېسىۋال.
△ ئوغلۇم، ئۆزۈڭدىن چوڭلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماق بىلەن، كىچىكلەرگە مېھىر - شەپقەت قىلماق بىلەن، كەمبەغەللەرگە خەير - ساخاۋەت قىلماق بىلەن، دوست - يارەنلەرگە ۋە تاۋابىئاتلىرىڭغا ۋەز - نەسىھەت قىلماق بىلەن، ئالىملارغا ئەدەب - ھۆرمەت ئىتائىتىدە بولماق بىلەن ئۆمرۈڭنى ئۆتكۈزگەيسەن.

(توپلىغۇچى: ھەبىبۇللا مۇھەددىن)

پەرزەنتلەرگە ئاتا - ئانىلارنىڭ تۆۋەندە قەيت قىلىنىغان ھەققىنى ئادا قىلماق قەرزدۇر:

ئاچ بولسا ئۇلارغا تائام بەرگەيسەن؛ يالىڭاچ بولسا كىيىم - كېچەك بەرگەيسەن؛ خىزمەتكە موھتاج بولسا، ئۇلارغا خۇرسەنلىك بىلەن بىجانىدىل خىزمەت قىلغايسەن؛ چاقىرسا ھازىر بولغايسەن؛ ئىشقا بۇيرۇسا پەرمانبەردار بولغايسەن؛ ئۇلارغا مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىگەيسەن؛ ئۇلارنىڭ ئاتىلىرىنى ئاتاپ چاقىرمىغايسەن؛ ئەگەر ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ بىر يەرگە بارساڭ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ماڭغايسەن؛ ھەر نېمىنى ئۆزۈڭگە لايىق بىلسەڭ، ئاندىن ئۇلارغىمۇ لايىق بىلگەيسەن؛ ئۇلار ئىزالىق بەرمىسە سەپەرگە چىقمىغايسەن؛ ئۇلار كۆرۈنسىلا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ تەزىم بىجا كەلتۈرگەيسەن ۋە ئىجازەت بەرمىگۈچە ئولتۇرمىغايسەن؛ ئۇلار بىلەن قاراڭغۇدا بىر جايغا بارساڭ، ئۇ جاي خەۋپلىك بولسا، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ يول باشلاپ ماڭغايسەن؛ ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۆپ سۆزلىمىگەيسەن ۋە چاقچاق قىلمىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى كەمسىتمەگەيسەن؛ ئۇلار سۆزلەۋاتقاندا سۆزنى ئارىلىمىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى قايتۇرمىغايسەن؛ بۇيرۇق ۋە تەنبىھ بىلەن ئۇلارغا خىتاب قىلمىغايسەن؛ ئۇلارغا قاتتىق ئاۋازدا گەپ قىلمىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ ئالدىدا «ئۇھ» دېمىگەيسەن؛ ئۇلار ئۆيلەنسە ياكى ياتلىق بولسا قەھر قىلمىغايسەن؛ جورىسىنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلسا ئۇلارغا ئازار بەرمىگەيسەن؛ ئۇلارغا ئۆمۈرۋايەت ئازار بەرمەسلىك

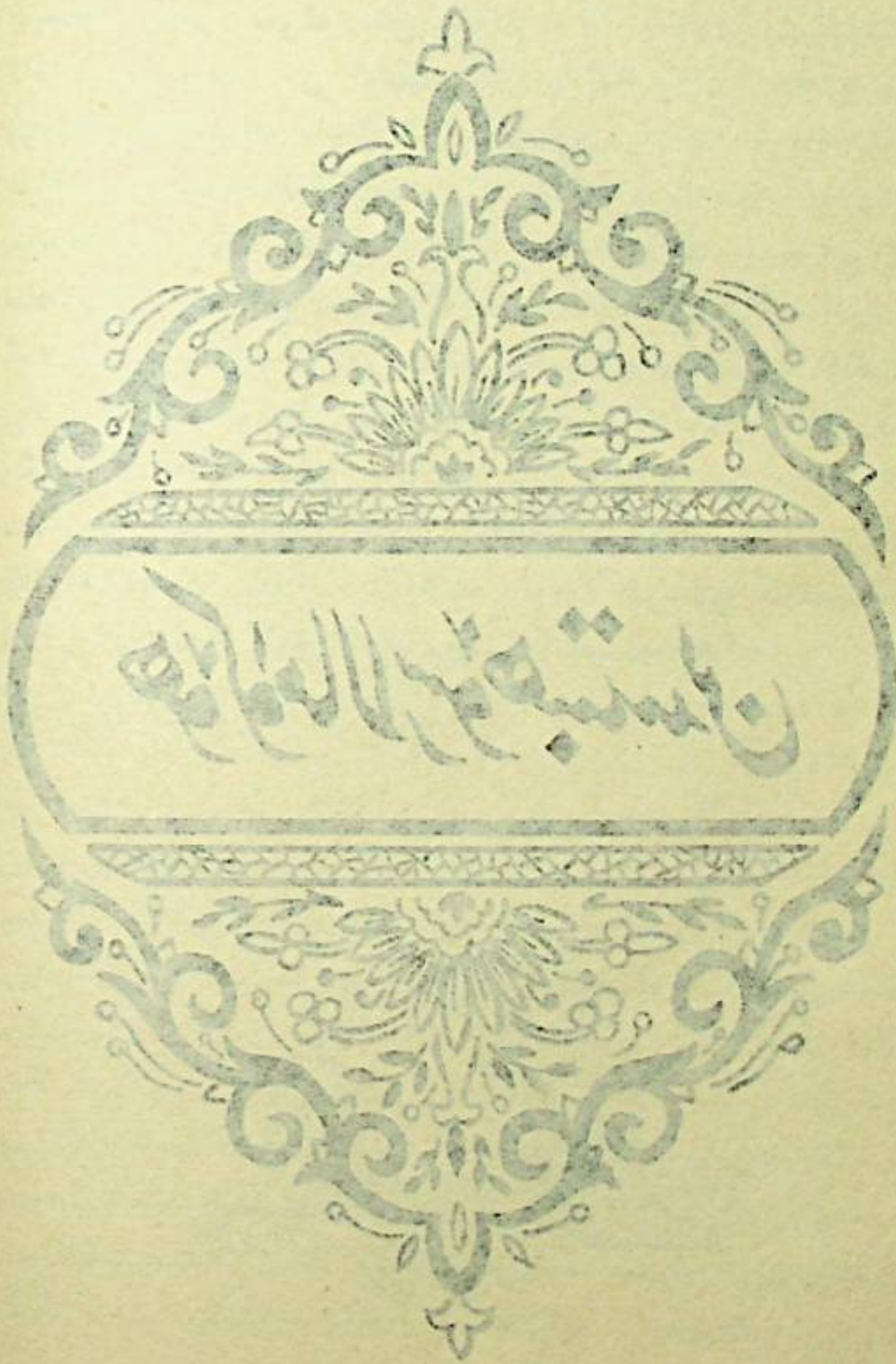
نى نىيەت ئەتكەيسەن؛ ئۇلارنىڭ ئۆمۈرلىرىنىڭ ئۇزۇن بو-
لۇشىنى تىلىگەيسەن؛ ئۆزۈڭدىن بۈرۈن ئۇلارغا كىيىم -
كېچەك قىلىپ بەرگەيسەن؛ ئۇلارنىڭ تاماشىنى ئۆزۈڭنىڭ
تاماشىدىن ياخشىراق ئەتكەيسەن؛ ئەگەر ئۇلار بىلەن بىللە
بولساڭ تاماشىنىڭ ياخشىسىنى ئۇلارغا بەرگەيسەن؛ ئۇلار-
نىڭ قوللىرىغا ئاقچا بېرىپ تۇرغايسەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ
ھاجەتلىرى بولسا ئۇنى ئىزھار ئېتەلمەيدۇ، ئاقچىنى ھا-
جەتلىرىگە بىمالال سەرپ ئەتكەي؛ ئۆزۈڭنىڭ مالىلىرىغا
ئۇلارنىڭ يولىنى ئوچۇق قىلىپ قويغايسەن، ئۇلار كېسەل
بولسا جان - دىلىڭ بىلەن داۋالاتقايسەن؛ ئۇلار كېسەل بول-
سا ھاجەتخانىلارغىمۇ ھاپاش قىلىپ ئاپىرىشتىن باش تارت-
مىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ بىرىنى قويۇپ، يەنە بىرىنى رازى
قىلمىغايسەن: سەن ھەرقانچە ئۇلۇغ بولۇپ كەتسەڭمۇ،
ئۇلار ئالدىدا ئۆمۈۋايەت پەرزەنت بولغايسەن.

(نەشرىگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەت ئەمەت چۇپانى).

هوکومالار سوهبتلری

هندی هەکملرنىڭ ئېيتقىچە: كىشىلەر دۇنيادا خاتىرجەملىك، بايلىق، سالامەتلىك بىلەن بەختلىك ياشايدۇ. قورقۇنچ، كەمبەغەللىك، كېسەللىك بىلەن بەختسىز ئۆتىدۇ.

× ×

بىر كىشى بىر ھەكىمدىن:

ـ قانداق ئادەمنىڭ غېمى - قايغۇسى كۆپ بولىدۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. ھەكىم:

ـ بەد خۇي ۋە پەيلى يامان ئادەملەرنىڭ غېمى - قايغۇسى ئەڭ كۆپ بولىدۇ، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

× ×

سولۇن ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: ھەقىقىي دوستلار بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەيدۇ، قەدىرلەيدۇ. دوستىنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىدۇ. يامان گېپىنى قىلىدىغانلارنى كۆرگەندە دەرھال رەددىيە بېرىدۇ. دۇنيادا ئىنسانغا ئەڭ مۇھىم نەرسە ئىخلاسمەن دوستتىن ئىبارەتتۇر.

× ×

بىر كىشى ئابدۇللا بەننى مۇقەففەئدىن:
— سىز ئۆز دوستىڭىزنى ياخشى كۆرەمسىز ياكى تۇغقانلىرىڭىزنىڭ دوستىنمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. مۇقەففەد:
— تۇغقىنىمنىڭ دوستىنى بەكرەك ياخشى كۆرەمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

× ×

بىر كىشى بىر ھەكىمدىن:
— مۇھەببەت دېگەن نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.
ھەكىم:
— مۇھەببەت دېگەن ياخشىلىق قىلسا تەرەققىي قىلىپ ئۆسىدىغان، جاپا قىلسا كېمەيمەستىن ئۆز پېتى تۇرۇپ بېرىدىغان بىر خىل نەرسىدۇر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

× ×

بىر ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: دوستلۇقنىڭ ئۇلى كىچىك بېشىللىق ۋە كەمتەرلىك بىلەن مۇستەھكەملىنىدۇ. مۇراد - مەقسەت ۋە ئارزۇ - تىلەك سەۋر - تاقەتتىن كېلىدۇ.

× ×

ھۆكۈمالار مۇنداق دەيدۇ: ئىنسانلارنى ئۆچ خىلغا ئايرىش مۇمكىن. بىرىنچىسى ئەقىللىكلەر. ئىككىنچىسى

يېرىم ئەقللىكلەر. ئۇچىنچىسى بىلىمسىز ۋە جاھىللار.
ئەقللىكلەر بىرەر ۋەقە يۈز بەرگەندە ئەقلىنى ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا چارە - تەدبىر ئويلايدۇ؛ يېرىم ئەقللىكلەر بېشىغا بالايىئاپەت يۈزلەنگەندە، پىتنە - پاساتقا دۇچ كەلگەندە، كۆڭلىنى بۇزمايدۇ، يۈرىكىنى توق تۇتىدۇ. ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشلىتىپ، بالا گىردابىدىن نىجادلىق يولىنى تاپىدۇ. بىلىمسىز ۋە جاھىللار بېشىغا كۈن چۈشۈپ بىرەر بالايىئاپەتكە دۇچ كەلگەندە سەراسىمىگە چۈشىدۇ. تەدبىر قوللىنىپ ئۇ بالادىن قۇتۇلۇشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئاجىزلىقىغا تەن بېرىپ، ھەيرانلىق چۆلىدە پەرىشان بولىدۇ.

× ×

ھەكىم ئەبۇ ئەلى ئىبنى سىنا مۇنداق دەيدۇ: ئىنسانلار ئارىسىدا شۇنداق خىسلەت باركى، ئۇ پۈتۈن بەخت - سائادەتنىڭ كانىدۇر. يەنى ھەقىقەت يولىدا راستچىل بولۇش؛ خەلقىگە نىسبەتەن ئىنساپلىق بولۇش؛ ئۆز نەپسىگە قارىتا قەھر - غەزەپلىك بولۇش؛ بىلىملىك كىشىلەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش؛ چوڭلارنىڭ ھۈرمىتىنى ساقلاش؛ كىچىكلەرگە شەپقەتلىك بولۇش؛ دوست - يارانلار ۋە ئەل - ئاغىنىلەر بىلەن چىقىشچاق بولۇش؛ يوقسۇللارغا قولى كەڭ بولۇش؛ بىلىمسىزلەرگە نەسىھەتچى بولۇش.

× ×

مەۋلانا شەمسدىن شۇنداق دەيدۇ: بەزى كىشىلەر ھۇرۇنلۇق ۋە سۇسلۇق سەۋەبىدىن بۇگۈن بېجىرىشكە تېگىشلىك ئىشنى ئەتىگە قويىدۇ. ئۇلار بۇگۈننىڭ تۇنۇگۈننىڭ ئەتىسى ئىكەنلىكىنى، بۇگۈن نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى، ئەتە نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويمايدۇ. بۇ بىر خىل غاپىللىقنىڭ ۋە ئۆزىگە قىلىنغان زىيانكەشلىكنىڭ ئىپادىسىدۇر.

× ×

فىساغۇرس ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: ھەرقانداق ئىنسان بىر دەقىقە ۋاقتىنمۇ بىكارغا ئۆتكۈزمەسلىكى كېرەك. تەپەككۇر قىلمايدىغان، يەپ - ئىچىپلا يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ مۇرىدىدىن پەرقى يوقتۇر.

× ×

هیکتہ تلک سوزلر

يامان ئادەم بىلىمسىز ئەخمەقلەرنىڭ ماختىشى بىلەن ياخشى ئادەم بولۇپ قالمايدۇ. ياخشى ئادەم يامان ئادەملەرنىڭ تىللىشى ۋە يامان كۆرۈشى بىلەن ئەسكى ئادەم بولۇپ قالمايدۇ.

× ×

ئادەمنىڭ غەزىپى ئۆرلىگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئېغىر - بېسىق بولۇش لازىم. ئاچچىقىغا بويسۇنغۇچىلار ھايۋان بىلەن ئوخشاشتۇر.

× ×

بەختسىز كىشى دېگىنىمىز ئىلىمگە ئىگە بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىشتىن مەھرۇم قالغان؛ ياخشىلارنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغانلاردۇر.

× ×

ئەگەر سەن ھەقىقىي مەردلەردىن بولاي دېسەڭ، سەندىن ئالاقىنى ئۈزگەنلەر بىلەن قايتىمدىن ئالاقە ئورناتما؛ سەندىن ئۈمىدسىزلەنگەنلەرگە ياخشىلىق قىلىشنىڭ كويىدا بول!

× ×

ئەگەر سەن بىرەر كىشىنىڭ كۆڭلىدە ساقا مۇھەببەت ياكى ئاداۋەت بارلىقىنى بىلەي دېسەڭ، ئالدى بىلەن ئۆز كۆڭلۈڭنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆر. سېنىڭ دىلىڭدا ئۇنىڭ مۇھەببىتى ئورۇن ئالغان بولسا، بۇ ھال ئۇ كىشىنىڭمۇ سېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. ئەگەر ئۇ كىشىنىڭ ئاداۋىتى سېنىڭ دىلىڭدا ئورۇن ئالغان بولسا، بۇ ھال ئۇ كىشىنىڭ دىلىدىمۇ ساقا نىسبەتەن ئاداۋەت ئورۇن ئالغانلىقىنىڭ ئىپادىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

× ×

دۇنيادا ئۇقسانسىز دوست تۇتمەن دېگەن كىشىنىڭ ئەسلا دوستى بولمايدۇ. دوستىدىن ئازغىنا خاتالىق ئۆتۈلگەن ھامان ئۇنى ئەيىبلىگەن كىشىنىڭ دۇشمنى كۆپ بولىدۇ. كىمكى دوستىدىن بايلىق ئۇندۇرۇۋېلىش ئۈمىدىنى كۆتسە، ئۇنداق كىشىنىڭ كۆڭلى ئەسلا خاتىرجەم بولالمايدۇ.

× ×

دوستلۇقنى ھەقىقىي سادىق دوستلىرىڭغا قىل! يانچۇقۇڭنى ۋە تاۋىقىڭنى كۆزلەپ دوستلۇق ئورناتقانلاردىن ئەسلا ۋاپا ئۈمىدىنى كۈتكىلى بولمايدۇ.

× ×

ئادەملەرنىڭ ئەسكىسى باشقىلارنىڭ ھەممىسىنى يامان كۆرىدىغان، باشقىلارمۇ ئۇ كىشىنى يامان كۆرىدىغان؛ باشقىلارغا دىل ئازارى قىلىدىغان؛ كىشىلەرنىڭ خاتالىقىنى كەچۈرمەيدىغان؛ ئۆزىنىڭ قىلمايدىغان جاھىل مىجەزلىك كىشىلەردۇر.

× ×

ئادەملەرنىڭ بىلىمسىزلىرى سادىق دوستلارنى تاپقاندا قەدرىنى بىلمەستىن ئۇلارنىڭ دىلىنى ئاغرىتىپ، ئۆزىدىن قاچۇرۇپ قويىدىغان ئەخمەقلەردۇر.

× ×

ھەقىقىي ساداقەتلىك دوستلار سىنىقتىن ئەيمىنمەيدىغان كۆرگەندە ئۇنى ساقا كۆرسىتىپ بېرىدىغان؛ بىرەر ئارتۇقچىلىقىنى كۆرگەندە ئۇنى باشقىلارغا تەشۋىق قىلىدىغان؛ ساقا بىرەر ياخشىلىق قىلسا ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىدىغان؛ سەندىن بىرەر ياخشىلىق يەتكەندە ئۇنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدىغان؛ سەندىن خاتالىق كۆرۈلگەندە بەك ئىنچىكە ھىسابلىشىپ كەتمەيدىغان؛ ئۆزىنىڭ قىلساق ئۇنى قوبۇل قىلىدىغان ئالىي خىسلەتلىك كىشىلەردۇر.

× ×

شۇنداق ئادەملەرنىڭ جاسارىتىنى جەڭ كۈنىدە؛ دىيانەت ۋە ئىشەنچ ئىگىلىرىنى ئېلىم - بېرىم

ئىشلىرىدا؛ ئاياللارنىڭ، بالا - چاقىلارنىڭ ۋاپادارلىقىنى كەمبەغەللەشكەندە؛ ھەقىقىي دوستلارنى بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بىلگىلى بولىدۇ.

× ×

كېسەلچان ئادەم ساقىيىپ بولمىغۇچە يېمەك - ئىچمەكتىن لەززەت ئالالمايدۇ. ئاشقىمۇ مەشۇقىنىڭ ۋىسالىغا يەتمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش، ئىنسانمۇ دۈشمەندىن خالاس تاپمىغۇچە كۆڭلى تىنچىمايدۇ.

× ×

دۈشمەن دۈشمەنلىكتە قوللىنىدىغان بارلىق ھىيلە - مىكىرلىرى تۈگەپ، ئۇنىڭ ھېچقايسىسىدىن نەتىجە قازىنالمىغاندا دوستلۇق زەنجىرىنى جالدىرلىتىدۇ. ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ياخشىلىقلارنى قىلىپ، دوستلۇق تۇنىغا ئورۇنلۇۋالىدۇ.

× ×

چىرايى تۈرۈلگەن، گېپى توك، خۇيى سەت كىشىلەرنى ھەممە ئادەم يامان كۆرىدۇ. راستچىل، ۋاپادار، ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنى ھەممە ئادەم دوست تۇتىدۇ.

× ×

دوستلار ئىككى خىل بولىدۇ: بىر خىلى ھەر كۈنى ئىستېمال قىلىنىدىغان ئوزۇقلۇققا ئوخشايدۇ. ئۇ كۈندىلىك تۇرمۇشۇڭدا كەم بولسا بولمايدۇ. يەنە بىر خىلى كېسەل بولغاندا ئىستېمال قىلىنىدىغان دورىغا ئوخشايدۇ. بەزى چاغلاردا ئۇنىڭغا ھاجىتىڭ چۈشۈپ قالىدۇ.

× ×

گۈزەل ئەخلاق ۋە كەمتەرلىك دوستلۇقنى كۈچەيتىدۇ. سەۋر - تاقەت مۇراد - مەقسەتنى ھاسىل قىلىدۇ. ئادا-لەت ۋە ئىنساپ بىلەن ئىش بېجىرىش ھوقۇقنى مۇستەھ-كەملەيدۇ.

× ×

ئەگەر سەن دۈشمەننىڭ تارقاق ۋە ئىنتىپاقسىزلىقىنى كۆرسەڭ، كۆڭلۈڭنى خاتىرجەم تۇت. ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرسەڭ، ھەر دائىم ھوشيار تۇر.

× ×

ئاقىل شاھلار ئالتە خىل ئادەمنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بەرگەن ۋە ئىشلەتكەن. ئۇلار: بىرىنچى، دانا ۋە بىلىملىك ۋەزىر. ئىككىنچى، قابىلىيىتى يۇقىرى كاتىپ. ئۈچىنچى، تىلى راۋان شائىر. تۆتىنچى، كامالەتكە يەتكەن مۇتەخەسسىس. بەشىنچى، ئەخلاقي ۋە كەسپي جەھەتتىن پىشىپ يېتىلگەن مۇھاپىزەتچى. ئالتىنچى، ماھارەتلىك تېۋىپ قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

× ×

تۆت خىل سەۋەب ئادەمنى كاردىن چىقىرىدۇ. بىرىنچى، كۆپ سانلىق دۇشمەن: ئىككىنچى، كۆپىيىپ كەتكەن قەرز؛ ئۈچىنچى، كۆپ بالا - چاقا؛ تۆتىنچى ئۇرۇشقاق خوتۇن.

× ×

تۆۋەندىكى تۆت پەزىلەت ئىنسانىنى تەرەققىياتقا ۋە يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە قىلىدىغان ئامىلدۇر: بىرىنچى، ئىلىم - پەننى سۆيۈش، ئۇنى ھەممىدىن ئەلا بىلىش؛ ئىككىنچى، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش؛ ئۈچىنچى، ئاچچىقى ئۆرلىگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش؛ تۆتىنچى، كىشىلەرنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا ئەستايىدىللىق ۋە راستچىللىق بىلەن جاۋاب بېرىش.

× ×

ئىلىم ئەھلىلىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىش ۋە جېدەللىشىش؛ سىناقتىن ئۆتمىگەن ئىشلارغا ئىشەنچ باغلاش؛ شاللاق خوتۇنلارنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىگە سەل قاراش نادانلىق ۋە بىلىمسىزلىكنىڭ ئىپادىسىدۇر.

× ×

دۇنيانىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرى ھاۋانى قاپلىغان قارا بۇلۇتتەك تۇراقسىزدۇر. شۇڭا، دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرىگە بېرىلىپ كېتىشكىمۇ، شۇنداقلا قاتتىقچىلىق كۈنلەرنىڭ كۈلپەتلىرىگە قايغۇرۇپ كېتىشكىمۇ بولمايدۇ.

× ×

ئادەملەر تۆت خىلغا ئايرىلىدۇ. بىرىنچىسى پىخسىق ئادەملەر، ئۇلار ئۆزىمۇ يېمەيدۇ، باشقىلارغىمۇ بەرمەيدۇ. ئىككىنچىسى بېخىل ئادەملەر، ئۇلار ئۆزى يەيدۇ، لېكىن باشقىلارغا يېگۈزمەيدۇ. ئۈچىنچىسى سېخىي ئادەملەر، ئۇلار ئۆزىمۇ يەيدۇ، باشقىلارغىمۇ خەير - ساخاۋەت قىلىدۇ. تۆتىنچىسى يۇقىرى دەرىجىلىك سېخىيلار، ئۇلار ئۆزى يېمەي - ئىچمەي ھەممىنى باشقىلار ئۈچۈن سەرپ قىلىدۇ، دائىم ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىشنىڭلا كويىدا بولىدۇ.

× ×

يۇقىرى ئىناۋەت ئاسانلىقچە قولغا كەلمەيدۇ. لېكىن ئىززەت - ھۆرمەتتىن چۈشۈش ناھايىتى ئاسانغا توختايدۇ. بۇ خۇددى ئېغىر تاشنى يۇقىرىغا چىقىرىش ئۈچۈن ئىتتىرىپ كۆپ كۈچ سەرپ قىلىپ، كېيىن پەسكە ئاسانلا دومىلىتىۋەتكەنگە ئوخشايدۇ.

× ×

ئادەم ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئەينەككە قارىشى كېرەك. ئەگەر ئۆز سۈرىتى ئەينەكتە چىرايلىق كۆرۈنسە، ئىچكى دۇنياسى ۋە ئەخلاقىنى تېخىمۇ تۈزەشتۈرۈشى كېرەك. ئەگەر ئۆزىنىڭ سۈرىتى ئەينەكتە سەت كۆرۈنسە، ئەخلاقي ۋە ئىچكىدۇنياسىنى گۈزەللەشتۈرۈشكە تىرىشسۇن. شۇنداق قىلىپ ئىككى سەتلىكنىڭ ئۆزىگە مۇجەسسەملىنىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالسۇن!

× ×

ئۇچ خىل كىشىلەر ئۇچ نەرسىنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ: ياشلىقنىڭ قەدرىنى قېرىلار بىلىدۇ؛ ساقلىقنىڭ قەدرىنى كېسەللەر بىلىدۇ؛ نازۇ نېمەتنىڭ قەدرىنى يوقسۇللار بىلىدۇ.

× ×

ھەقىقىي ئىلىم ئىگىسى دەپ شۇنداق كىشىگە ئېيتىلىدۇكى، ئۇ كىشىنىڭ دوستلىرى ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇپلا قالماستىن، بەلكى دۇشمەنلىرىمۇ ئۇنىڭ توغرا ۋە ئادىل ئىش قىلىدىغانلىقىغا، كىشىلەرنى ئورىغا تېقمايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

× ×

سەن نومۇسسىزلىق بىلەن ئېرىشكەن بىرەر ئىنئامدىن ئۆزۈڭچە خوشاللىنىپ، كۆرەڭلەپ كەتمە. چۈنكى، بۇ ئىنئامنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا قولۇڭدىن بېرىۋەتكەن ھۈرمەت ۋە ئابرويۇڭ قولۇڭغا كەلتۈرگەن ھازىرقى ئىنئامىڭدىن قىممەتلىكرەك تۇر.

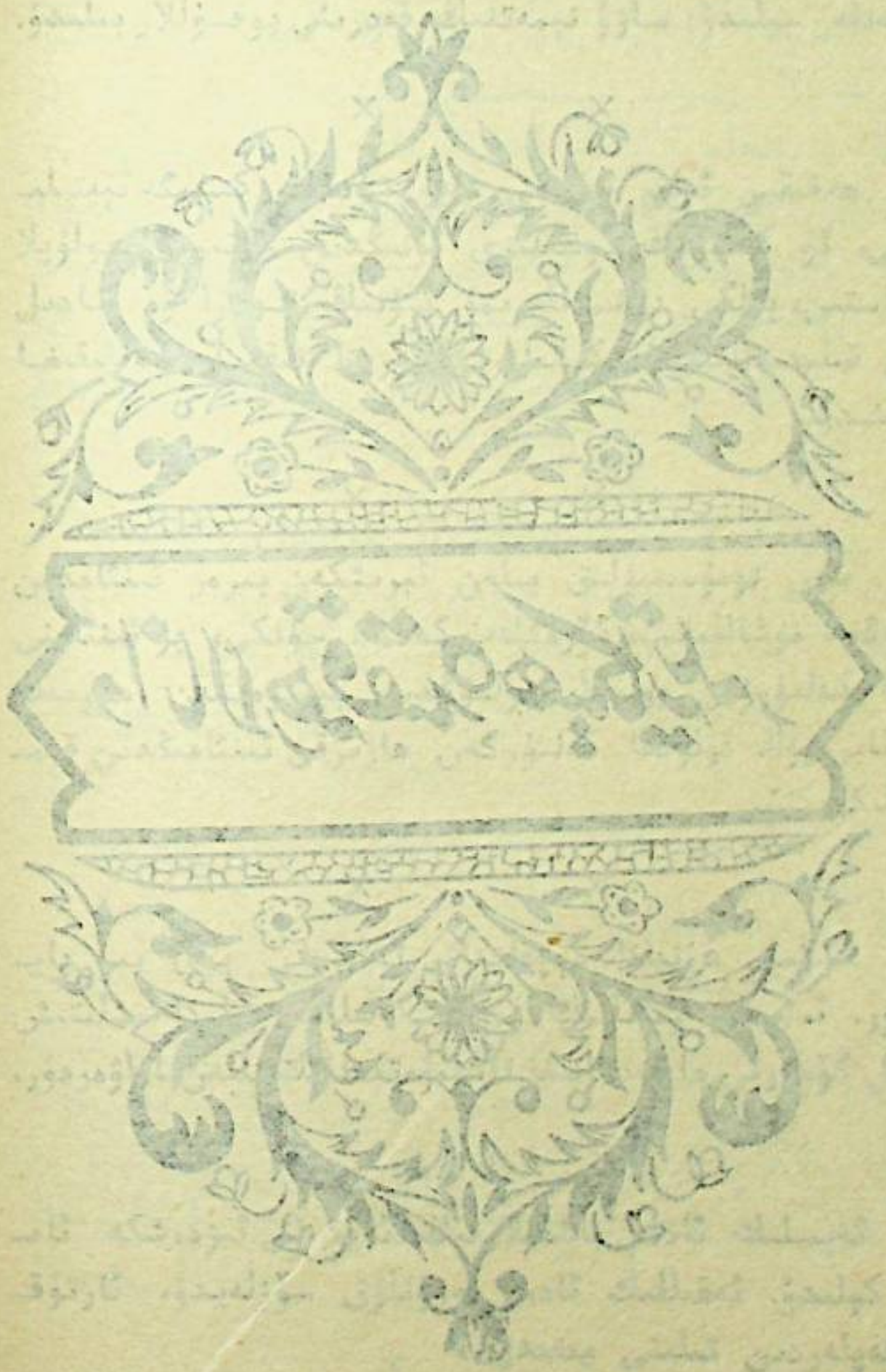
× ×

ئىلىم دۇنيادا ھېچقانداق تەڭدىشى يوق بىر بايلىقتۇر. ئىلىمنى رەزىللىك ۋە پەسكەشلىك يولىدا ئىشلىتىش ئېسىل گۆھەرنى ھاجەتخانىغا تاشلىۋەتكەنلىك بىلەن باراۋەردۇر.

× ×

ئەيىبلىك ئادەم باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەشكە ئامراق كېلىدۇ. ئەقىللىك ئادەم ئورۇنلۇق سۆزلەيدۇ، ئارتۇقچە گەپلەردىن تىلىنى يىغىدۇ.

دانالار حقده حکایه‌لر

لوقمان ھەكىم ھەققىدە ھېكايەتلەر

رىۋايەت قىلىنىشچە، لوقمان بابۇر ئىسىملىك بىر كىشىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنىكەن، ئۇ داۋۇت پەيغەمبەر زامانىسىدا ھايات كەچۈرگەن، داۋۇتنىن بىلىم ئالغانىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ئىقتىدارى، زېرەكلىكى ۋە ئىلمى بىلەن شۆھرەت قازىنىپ داڭقىنى چىقارغان؛ ئىلىم ئۆگىنىشتە، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشتا، شەيئىلەرنى كۆزىتىپ يەكۈن چىقىرىشتا كامالەتكە يەتكەن؛ ھۆكۈم يۈرگۈزۈشتە ئادىل ۋە ھەقىقەت تەرەپدارى بولغان؛ پىكىر يۈرگۈزۈشتە تەپەككۇرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، گۈزەل ئەخلاقى ۋە خۇش پېئىللىقى بىلەن يۇرت ئەھلىگە تونۇلغان. بۇ، لوقمان ھەكىمنىڭ خۇسۇسىيەتىدىكى ئارتۇقچىلىقلار ئىكەن. كىمكى لوقماندىن بىر نەرسىنى سورىسا، ئۇ زادىلا تەمتىرىمەي توغرىسىنىلا ئېيتىدىكەن.

لوقمان داۋۇت پەيغەمبەرگە بىر مەزگىل ھەمراھ بولۇپ، ئۇنىڭدىن تەربىيە ئاپتۇ. بىر كۈنى داۋۇت لوقمانىنى چاقىرىۋېلىپ:

— بىر قوينى سويۇپ، ئىككى ياخشى ئەزاسىنى ئېلىپ كەل، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

لوقمان بىر قوينى سويۇپ، قوينىڭ تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەپتۇ.

داۋۇت يەنە بىر كۈنى لوقمانىنى چاقىرتۇپلىپ:
— بىر قوينى سويۇپ، ئەمدى ئىككى يامان ئەزاسىنى ئېلىپ كەل، — دەپ تاپشۇرۇپتۇ. لوقمان بىر قوينى سويۇپ، ئۇنىڭمۇ تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەپتۇ. داۋۇت:
— مەن بىر قوينىڭ ئىككى ياخشى ئەزاسىنى ئېلىپ كەل دېگىنىدىم، سەن تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەلدىڭ. خوش، ئىككى يامان ئەزاسىنى ئېلىپ كەل دېگىنىمۇ، تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەلدىڭ. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.
لوقمان جاۋاب بېرىپ:
— تىل بىلەن يۈرەك — ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ بۇلىقى. بۇ ئىككىسى ياخشى بولسا، ئادەمنىڭ بېخىلىك ۋە ياخشى بولىدۇ. بۇ ئىككىسى يامان بولسا، ئادەمنىڭ يامانلىق ۋە بەختسىزلىكتىن خالىي بولالمايدۇ. بۇنداق بولۇشىدىكى سەۋەب: تىل — يۈرەكنىڭ جارچىسى. يۈرەك نېمىنى ئويلىسا، تىل شۇنى سۆزلەيدۇ، كۆڭۈلگە كەلگەننى ئالەمگە ئايان قىلىدۇ، — دەپتۇ.

* * *

لوقمان ھەكىم ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ: — ئوغلۇم، كىشىلەر سۆزگە ئۇستىلىقى بىلەن ماختانسا، سەن سۈكۈت قىلىش بىلەن ماختان. ھەر نەرسىنىڭ دەللى بار. ئەقىلنىڭ دەللى — پىكىر، پىكىرنىڭ دەللى — سۈكۈتتۇر، — دەپتۇ.

* * *

لوقمان بىر قېتىملىق سۆھبەتتە:

— بوشاڭلىق، غەيرەتسىزلىك — ئۇمىد ۋە مۇۋەپپەقىيەتنىڭ كۈچىنى بوشاشتۇرىدىغان بىر مەزدۇر. ئىنسانىيەت سائادىتىدىن مەھرۇم بولۇپ مەيۈسانە ياشاش — جۇرئەتسىزلىكنىڭ نەتىجىسىدۇر، — دەپتۇ.

* * *

بىر يىگىت لوقماندىن ئەقىل سوراپ كەپتۇ. لوقمان ئۇنىڭغا مۇنداق ئۇچ تۈرلۈك ئەقىلنى ئۆگىتىپتۇ:

— مىڭ كىشىنىڭ چىرايىنى تونۇغۇچە، بىر كىشىنىڭ ئېتىنى بىل؛ تۆردە ئولتۇرساڭ، كېيىن كەلگەنلەرگە ئورۇن بوشىنى بەرمە؛ يېنىڭدىكىلەرگە پىچىقىڭنى بەرمە.

يىگىت قايتىپ كېتىپتۇ. ئاردىدىن تالاي ۋاقىت ئۆتۈپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە لوقمان ئۆزى ئەقىل ئۆگەتكەن ھېلىقى يىگىتنى چاقىرتۇپلىپ:

— مەن بىر بۇرادىرىمنىڭ ئۆيىگە بارماقچىمەن، سېنى بىللە ئېلىپ بارىمەن. يېقىنراق بارغاندا، دوستۇمنىڭ ئالدىغا سەن بالدۇرراق كىرىپ، مېنىڭ كېلىۋاتقانلىقىمنى خەۋەر قىلىپ سۆيۈنچى سورا، كۆپ مالۇ دۇنياغا ئىگە بولەسەن، — دەپتۇ.

يىگىت ماقۇل بولۇپ، لوقمان بىلەن بىللە يۈرۈپ كېتىپتۇ. شەھەرگە يېقىن قالغاندا، يىگىت ئىلگىرى بېرىپ، لوقماننىڭ دوستىغا:

— سىزنىڭ دوستىڭىز كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ. لوقماننىڭ دوستى — پادىشاھ:

— مېنىڭ دوستلىرىم كۆپ، كېلىۋاتقان قايسى دوستۇم ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. يىگىت جاۋاب بېرەلمەپتۇ، چۈنكى ئۇ لوقمانىنىڭ ئىسمىنى بىلمەيدىكەن. كەلگۈچىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن پادىشاھ باشقا بىر كىشىنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ كىشى لوقمان ھەكىمنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپ سۆيۈنچى سوراپتۇ. پادىشاھ كېيىنكى ئادەمگە خېلى نۇرغۇن سۆيۈنچى بېرىپتۇ. يىگىت سۆيۈنچىدىن قۇرۇق قاپتۇ.

لوقمان كەلگەندىن كېيىن، پادىشاھ ئۇنىڭ شەرىپىگە كاتتا زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. ھېلىقى يىگىت لوقمانىنىڭ ھەمراھى بولغانلىقى ئۈچۈن تۆردىن ئالاھىدە ئورۇن ئاپتۇ. بىراق، پادىشاھنىڭ دوستى بىلەن سالاملىشىپ دىدارلىشىشقا كەلگۈچىلەر كۆپىيىۋېرىپتۇ. يىگىت كەلگەن مېھمانلارنى تۆرگە چىقىرىۋېرىپ، ئۆزى ئاخىرىدا پەگاھقا چۈشۈپ قاپتۇ.

مېھمانلارغا داستىخان سېلىنىپ تاماق كەلتۈرۈلۈپتۇ. تاماق كەلتۈرۈلگەندە، ھېلىقى يىگىتنىڭ يېنىدىكى ئادەمنىڭ پېچىقى بولمىغانلىقتىن، يىگىتتىن پىچاق سوراپتۇ. يىگىت ئالتۇن بىلەن نەقىشلىنىپ ئالماستىن كۆز قويۇلغان پىچىقىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. گۆش پارچىلىنىپ، تاماق يېيىلىپ، داستىخان يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن يىگىت پىچىقىنى سوراپتۇ. بىراق، پىچاقنى ئالغان ئادەمنىڭ پىچاققا ھەۋىسى كېلىپ، بەرگۈسى كەلمەپتۇ — دە، يىگىتتىن: «پىچاق راست سېنىڭمۇ؟» دەپ ئۇچ قېتىم سوراپتۇ. يىگىتمۇ قەتئىي ھالدا: «مېنىڭكى» دەت ئۈچ رەت جاۋاب بېرىپتۇ. پىچاقنى ئالغۇچى پىچاقنى مېھمانلارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— جامائەت، بۇ مېنىڭ ئاتامنىڭ پىچىقى ئىدى. يېقىندا كىمدۇر بىرى ئاتامنى ئۆلتۈرۈپتۇ - دە، پىچىقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. مەن ئاتامنى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى ۋە پىچاقنى كىمنىڭ ئالغانلىقىنى بىلەلمەي يۈرەتتىم. ھازىر ھەممە ئىش ئايان بولدى. ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل مۇشۇ ئىكەن. ئەمدى ئاتامنىڭ خۇنىنى ئالمەن،— دەپ يېگىتنىڭ ياقىسىدىن ئاپتۇ. بۇنىڭغا يىگىت جاۋاب تاپالماي، گاڭگىراپ قاپتۇ.

بۇ ئىشقا شاھىد بولۇپ ئولتۇرغان لوقمان يىگىتنىڭ سىرتقا چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن ساڭا ئۇچ تۈرلۈك مەسلىھەت بېرگەنىدىم، ئۇنىڭ بىرىنىمۇ ئېسىڭدە ساقلىماپسەن. «مېڭىنىڭ چىرايىنى تونۇغۇچە بىرىنىڭ ئېتىنى بىل» دېگەنىدىم، بۇ گەپكە ئېتىبار بەرمەي سۆيۈنچىدىن قۇرۇق قالدىڭ؛ «تۆردە ئولتۇرغاندا، كېيىن كەلگەنلەرگە ئورنۇڭنى بەرمە» دېگەنىدىم، بۇ گەپكە ئېتىبار بەرمەي ئورنۇڭنى بېرىپ، پەگاھقا چۈشۈپ قالدىڭ، ئىززەت - ھۆرمەتتىن قۇرۇق قالدىڭ؛ «يېنىڭدىكى كىشىگە پىچىقىڭنى بەرمە» دېگەنىدىم، سۆزۈمگە سەل قاراپ، پىچىقىڭدىن ئايرىلدىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر ئادەمنىڭ خۇنىغا زامىن بولغۇچى قاتىل بولدۇڭ. بۇنىڭدىن قانداق قىلىپ قۇتۇلماقچىسەن؟ مەن ساڭا يەنە بىر ئەقىل ئۆگىتەي: سەن ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن جامائەتنىڭ ئالدىدا، ساڭا تۆھمەت قىلغۇچىدىن: «مۇشۇ پىچاق راستىلا سېنىڭمۇ؟» دەپ ئۇچ قېتىم سورا. ئۇ: «مېنىڭ» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇ چاغدا سەن: «سەپكە كېتىۋاتقان ئاتامنى يولدا بىر بۇلاڭچى ئۆلتۈرۈپتۇ، ئەسلى

ده قاتىل ئالدىراپ كەتكەنلىكتىن، قان بىلەن بويالغان بۇ پىچاق ئاتامنىڭ جەستى يېنىدا قاپتۇ. مەن قاتىلنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان مۇشۇ پىچاقنى يېنىمدا ساقلاپ، كىشىلەرگە كۆرسىتىپ كېلىۋاتىمەن. مۇشۇ پىچاق كىمنىڭ بولسا، شۇ مېنىڭ ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل. ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل نەق مۇشۇ ئىكەن. ئاتامنىڭ خۇنىنى ئېلىپ بېرىڭلار» دېگەن. شۇنىڭ بىلەن مۇ-رەسسەگە كېلەلمەي، ئىش بىزنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىمىزغا ھاۋالە قىلىنىدۇ. شۇ چاغدا بۇ ئىشنى ئوڭايلا بىر تەرەپ قىلىشقا بولىدۇ.

يىگىت ئۆيگە قايتىپ كىرىپ: «پىچاق راست سېنىڭ مۇ؟» دەپ ئوچ مەرتىۋە سوراپتۇ. ھېلىقى كىشى: «ھەئە، مېنىڭ!» دەپ قايتا - قايتا جاۋاب بېرىپتۇ. لوقمانىنىڭ مەس-لىھىتى بويىچە يىگىت چوقان كۆتۈرۈپ، ئاتىسىنىڭ خۇ-نىنى ئالماقچى بولۇپتۇ. بۇلارنىڭ تالاش - تارتىشىنى يال-غۇز مېھمانلارلا ئەمەس، ھەتتا پادىشاھمۇ ھەل قىلالماي، ئاخىر لوقمانىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىنى سوراپتۇ. لوقمان ئۇلارنىڭ شىكايىتىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

— ھەر ئىككىڭلار يالغان سۆزلىدىڭلار، — دەپتۇ لوق-مان، — سەن پىچاققا زوقلىنىپ، ئۇنى بەرگۈڭ كەلمەي، بۆھتان قىلدىڭ. سەن تۆھمەتتىن قوتۇلۇپ، پىچىقىڭنى ئېلىش ئۈچۈن ئاشۇنداق غوۋغا كۆتۈردۈڭ. بۇ پىچاق سېنىڭ!

شۇنىڭدىن كېيىن لوقمان پىچاقنى يىگىتكە ئېلىپ بېرىپتۇ. ئىككى تەرەپ ئالماي - بەرمەي ماجىراسىنى توگىتىپتۇ.

لوقماندىن ئەقىل ئۆگەنگەن بۇ يىگىت ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىدا ئۇنىڭ مەسلىھىتىنى ئېسىدە چىڭ ساقلاپ كەلگەنىكەن.

* * *

لوقمان:

— ھەممە يۈكنى كۆتۈردۈم، ئەمما بۇرچتىن ئېغىراق يۈكنى كۆرمىدىم. ھەممە لەززەتنى تېتىدىم، ئەما سالامەتلىكتىن مەززىلىك لەززەتنى تېتىمىدىم. ئەڭ شېرىن لەززەتنىڭ ساق - سالامەتلىكتە ئىكەنلىكىنى بىلدىم، — دېگەنىكەن.

* * *

لوقمان ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ:

— ئەدەب - ئەخلاقلىق بولۇپ، ۋىجدانىي بۇرچۇڭنى ئادا قىلىدىغان بول؛ كىشىلەرگە ياخشىلىق قىل؛ ئادەملەرنى ياخشىلىققا دەۋەت قىلىپ، يامانلىقتىن يىراق تۇرىدىغان قىل؛ ئۆمرۈڭدە يولۇققان قىيىنچىلىقلارغا سەۋرچانلىق بىلەن بەرداشلىق بەر؛ بىرى سائا ئۆكتەملىك قىلىپ زۇلۇم سالسا، سەن ئادىللىق بىلەن ئەپۇچان بول؛ دۇنيادا ئابروي - ئاتاق ئۈچۈن ياشىما، كىچىك پېئىل بول؛ ھەرقانداق ئىشتا ئۆزۈڭنى تۇتۇشنى بىل، ئالدىراڭغۇ بولما، سۆزەلمىلىكمۇ قىلما؛ سىلىق - سىپايە بول، ھاكاۋۇر، مەنمەنچى، قۇرۇق سۆزلۈك بولۇپ قالما. شۇ ئارقىلىق خەلققە ئۈلگە بول،— دەپتۇ.

* * *

لوقماندىن:
ــ سىز بىراۋنىڭ قارا تەنلىك قۇلى ئىدىڭىز، ئەمدى ئۇلۇغ دەرىجە ئىگىسى بولۇپ قالدىڭىز. قايسى ئىش سىزنى شۇنداق ئۇلۇغ دەرىجىگە كۆتۈردى؟ــ دەپ سورىغانىكەن. لوقمان:
ــ ھەر دائىم توغرا سۆزلىدىم، ئامانەتكە خىيانەت قىلمىدىم، ھەقسىز، بىھۇدە سۆزلەرنى قىلىشتىن ئۆزۈمنى تارتتىم. مانا مۇشۇ ئۇچ خىسلەت مېنى ئۇلۇغ دەرىجىگە كۆتۈردى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

لوقماندىن:
ــ ھېكمەتلىك سۆزلىرىڭىز، ئەدەب ـ ئەخلاققا دائىر ۋەز ـ نەسىھەتلىرىڭىز بىلەن كۆپ كىشىلەرنى توغرا يولغا سالدىڭىز. نەسىھەتلىرىڭىز كار قىلماي، ئۆزىنىڭ يامان خۇي ـ پەيلىدىن يانمىغان كىشىلەرمۇ بارمۇ؟ــ دەپ سورىغانىكەن. لوقمان:
ــ بار، ئۇ ــ جاھىل، بەتپەئىل ئادەم. ئۇنى شۇ يارىماس خۇلقىدىن قايتۇرۇشقا ھەرقانچە تىرىشسامۇ پايدىسىز بولۇپ چىقتى، تۆزىتىشكە ئاجىز كەلدىم،ــ دەپتۇ.

* * *

لوقمان بىر سۆھبەتتە:
ــ نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرمە، قانائەتچان بول.

ئۆزۈڭدە يوق سۈپەتلەرنى ئېيتىپ سېنى ماختىغان كىشىـ
نىڭ سۆزلىرىگە ئالدانما. دوستلىرىڭ بىلەن ئىزالاشما.
ھېچكىمنى ئۆزۈڭدىن پەس كۆرمە. سىرىڭنى ئاشكارا
قىلما. مالۇ دۇنيالىرىڭغا مەغرۇرلانما. ھەر كىمگە ئوچۇق
چىراي، شېرىن سۆز بىلەن مۇئامىلە قىل،ــ دېگەنىكەن.

* * *

لوقمان ھەكىمدىن:
ــ ھېكمەتنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟ــ دەپ سورىغا-
نىكەن. لوقمان:
ــ ھېكمەتنى كورلاردىن ئۆگەندىم، چۈنكى ئۇلار
قەدەم باسقاندا يەرنىڭ ئېگىز - پەسلىكىنى سەزمىگۈچە
ماڭمايدۇ،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

لوقمان ھەكىمدىن:
ــ نەسىھەتلىرىڭنى ياشلارغا ئائىتلىرى كۆپرەك،
ئەمما يېشى توختىغانلارغا ئائىتلىرى كەمرەك، بۇنىڭ ۋەجى
نېمىدىن؟ ــ دەپ سورىغانىكەن. لوقمان جاۋاب بېرىپ
مۇنداق دەپتۇ:
ــ باغۋەن يەرنى يۇمشىتىپ، كۆچەت تىكىپ، ئۇ-
نىڭ ئەتراپىنى خەس - چۆپتىن، زىيانلىق پارازىتلاردىن
تازىلاپ، ئۆز ۋاقتىدا سۇغىرىپ تۇرسا، ياخشى پەرۋىش
قىلسا، پات پۇرسەتتە كۆچەت دەرەخ بولۇپ ۋايىغا يېتىدۇ،

ئۇنۇملۇك، هوسۇللۇق بولىدۇ. بالىنمۇ ياش چىغىدىن ياخشى تەربىيىلىسە، گۈزەل ئەخلاقلىق، ئەدەبلىك قىلىپ ئۆستۈرسە، ئۇ بالا ئۆزىگە، ئاتا - ئانىسىغا بەخت كەلتۈرىدۇ، جەمئىيەتنىڭ ئەڭ پايدىلىق ئەزاسى بولۇپ يېتىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ياشلار تەربىيىسىگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىمەن، شۇڭا، ۋەز - نەسىھەتلىرىمنىڭ كۆپ قىسمى ياشلارغا ئائىتتۇر.

نۇشىرۋان ھەققىدە ھېكايەتلەر

نۇشىرۋانغا بىر كىشى:

«پۇقرالىرىڭىزدىن پالانى كىشىنىڭ مال - مۈلكى شۇ قەدەر كۆپكى، سىزنىڭ خەزىنىڭىزدە ئۇلارنىڭ يۇزدىن بىرىمۇ يوق» دەپ خەت يېزىپتۇ. بۇنىڭغا نۇشىرۋان مۇنداق جاۋاب قايتۇرۇپتۇ:

«خۇداغا مەڭ قەتىرە شۈكۈر، بىزنىڭ سايىمىزدا پۇقرالىرىمىز بىزدىن بايراق بولۇشۇپتۇ.» كېيىن ئاشۇ مەلۇمات بەرگەن كىشىنى تېپىپ ئەدىبىنى بېرىپتۇ.

* * *

نۇشىرۋاننىڭ بىر خىزمەتچىسى ئۇنىڭ يېنىدا بىر كىشىنى يامانلاپتۇ. نۇشىرۋان ئۇ چېقىمچىغا:

— ئۇ كىشى ھەققىدە ئېيتقانلىرىڭنى ئەتراپلىق تەكشۈرىمەن. ئەگەر راست سۆزلىگەن بولساڭ، سېنى تەقدىرلەيمەن؛ چېقىمچىلىق قىلىپ يالغان سۆزلىگەن بولساڭ، سەندىن نەپرەتلىنىمەن، سېنى دۈشمىنىم دەپ بىلىمەن ۋە ساڭا جازا بېرىمەن؛ چېقىمچىلىق قىلغان بولساڭ توۋا قىل، كەچۈرىمەن، — دەپتۇ.

خىزمەتچى چېقىمچىلىق قىلغانلىقىغا توۋا قىپتۇ. نۇشىرۋان ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈپتۇ.

* * *

نۇشىرۋان مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

— بىر ئىبرەتلىك ۋەقە مېنىڭ ئادىل بولۇشۇمغا سەۋەب بولدى. ياش چېغىمدا بىر كۈنى ئوۋغا چىقىپ، ئېتىمنى ھەر تەرەپكە چاپتۇردۇم. پىيادە يۈرگەن بىر كىشى تاش ئېتىپ بىر ئىتنىڭ ئايىغىنى سۇندۇردى. ئۇ كىشى بىرنەچچە قەدەم ماڭا - ماڭمايلا مېنىڭ ئېتىم تېپىپ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى سۇندۇردى. كېيىن ئېتىم بىر قورام تاشقا پۇتلىشىپ، ئىككى پۇتىنى سۇندۇردى. مەن بۇ ۋەقەنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆزۈمگە: «كۆرۈدۇڭمۇ، ئۇلار نېمە قىلىشتى ۋە نېمە كۆرۈشتى؟ ھەر كىم ئەسكى ئىشنى قىلسا، ئۆزى خالىمىغان ئىشنى كۆرىدۇ» دېدىم. شۇ ۋەقەدىن ئىبرەت ئالدىم.

* * *

نۇشىرۋاننىڭ ئاقىل زاكاۋەتلىك بىر ۋەزىرى بار ئىكەن، شۇ ۋەزىر بىر ئەمرنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ يۈرىدىكەن. ئەمرنىڭ ئېيتقىنى ئېيتقان، دېگىنى دېگەنىكەن.

بىر كۈنى ئاشۇ ئەمرنىڭ پۇقرالىرىدىن بىرى نۇشىرۋاننىڭ ھۇزۇرىغا ئەرزگە كېلىپ:

— سېنىڭ ئەمرىڭ بىزگە ھەددىدىن ئارتۇق جەبر-جاپا سېلىۋاتىدۇ، بىزدىن ئارتۇق خىراج تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

نۇشىرۋان ئاشۇ ئەمرنى سارايغا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. بىراق ئەمر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قېچىپ كېتىپتۇ.

شۇ چاغدا نۇشىرۋان ئۇنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەپ يۇ-
ردىغان ۋەزىرنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا جازا بېرىپتۇ.
بۇنىڭغا ھەممە ھەيران بولۇپ:
ـــ شەھرىيارى ئالەم، گۇناھكار ئەمىرغۇ، سىز نېمىشقا
ۋەزىرىڭ ئەدىبىنى بەردىڭىز؟ـــ دېسە، نۇشىرۋان جاۋاب
بېرىپ:
ـــ جازالانغۇچى زالىمنى بىزگە يېقىن قىلغانىدى.
مۇسانىڭ ئەلىمنى ئەيسادىن ئالدۇق دېگەن شۇ، ـــ دەپتۇ.

* * *

نۇشىرۋان بىر كۈنى شىكارغا چىقىپ، سەھرانى
ئايلىنىپ كېتىۋېتىپ، ياڭاق كۆچىتى تىكىۋاتقان بىر بۇ-
ۋاينى كۆرۈپ قاپتۇ.
ـــ ئەي بوۋا، نېمە قىلىۋاتسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ
نۇشىرۋان.
ـــ خۇدا ئۇزۇن ئۆمرىڭىزنى زىيادە قىلسۇن. ياڭاق كۆچىتى
تىكىۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ بۇۋاي.
ـــ سەن قېرىپ قالغان كىشى ئىكەنسەن، بۇ كۆچەت
قاچان ۋايىغا يېتىپ، قاچان مېۋە بېرىدۇ؟ ـــ دەپتۇ نۇشىرۋان.
ـــ باشقىلار تىكتى، بىز يېدۇق. بىز تىكمىز، باش-
قىلار يېيىشىدۇ، ـــ دەپتۇ بۇۋاي.
نۇشىرۋان بۇ سۆزگە تەھسىن ئوقۇپتۇ ۋە «ئاپىرىن!»
دەپتۇ. ئەگەر نۇشىرۋانغا بىرەر ئىش يېقىپ قالسا، «ئاپىرىن!»
دەيدىكەن، شۇ چاغدا شۇ ئادەمگە تۆت يۈز دەرھەم پۇل
بېرىشىدىكەن. شۇ يوسۇندا بۇۋايغىمۇ تۆت يۈز دەرھەم
بېرىپتۇ.

ـــ ھېچكىمنىڭ كۆچىتى مەن تىككەن كۆچەتتەك تېز ھوسۇل بەرمىگەن، ـــ دەپتۇ بوۋاي. نۇشېرۋان يەنە «ئاپىرىن!» دەپتۇ، بوۋايغا يەنە تۆت يۈز دەرھەم بېرىپتۇ.

ـــ پادىشاھنىڭ نەزەرى چۈشكەنلىكى ئۈچۈنمۇ، بۇ كۆچەت بىر يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل بېردى، ـــ دەپ تىكەن، نۇشېرۋان يەنە «ئاپىرىن!» دەپتۇ، يەنە تۆت يۈز دەرھەم بېرىپتۇ.

* * *

نۇشېرۋان ئادىلدىن ۋەزىرى تۆۋەندىكى مەسىلەرنى سورىدى. نۇشېرۋان ئادىل جاۋاب بەردى.

سوئال: كىشى ھاياتتا تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈشى كېرەك؟

جاۋاب: كۆڭۈلنى خۇش تۇتۇش، ھېچكىمگە دىل ئازارى قىلماسلىق يولى بىلەن ئۆتكۈزۈش كېرەك.

سوئال: ئۆمۈرنى قانداق ئىشلارغا سەرپ قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئىلىم ھاسىل قىلىشقا سەرپ قىلىش لازىم.

سوئال: ئىلىم ـ بىلىمنىڭ نەتىجىسى قانداق بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىلىم ئالغۇچى ئەگەر كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە ئىنا-ۋەتسىز كىشى بولسا، ئىلىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن ئۇ كىشى ھۈرمەتكە سازاۋەر بولۇپ قالىدۇ. ئىلىم ئالغۇچى ئەگەر كەم-بەغەل بولسا، ئىلىم ئارقىلىق باي بولىدۇ.

سوئال: توغرا يولنى قانداق تونۇغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىلىمنىڭ پارلاق نۇرى بىلەن تونۇۋالغىلى بولىدۇ.

سوئال: توغرا يولنىڭ بەلگىسى نېمە؟
جاۋاب: ئاچكۆز نەپسى ئۈستىدىن غالىب كېلىش.
سوئال: نەپسىنى مەغلۇپ قىلىدىغان چارە ـ تەدبىر قايسى؟
جاۋاب: ئۈنىڭ خاھىشىغا قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە رايىغا بارماسلىق.
سوئال: ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ساقلايدىغان ئاساسىي خىسلەت نېمە؟
جاۋاب: كەم سۆزلۈك.
سوئال: ياخشىلىقنى ئالدى بىلەن كىمگە قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: ئاتا ـ ئانىغا.
سوئال: يامانلىق قىلىشتا نېمىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش كېرەك؟
جاۋاب: ئۆز نەپسىنى.
سوئال: بەخت ـ سائادەتلىك كىشىلەرنىڭ سۈپەتلىرى قانداق بولىدۇ؟
جاۋاب: بىرىنچى، ئىلىم ھاسىل قىلىش يولىدا ماڭىدۇ؛ ئىككىنچى، كەڭ قورساق بولىدۇ؛ ئۈچىنچى، ئوچۇق چىراي ۋە خۇش خۇي كېلىدۇ.
سوئال: دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئىش قايسىدۇر؟
جاۋاب: ئالىملار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشتۇر.
سوئال: مۇسۇلمانچىلىقنىڭ ئالامىتى نېمە؟
جاۋاب: كىشىلەرگە ئازار قىلىشتىن ئۆزىنى تارتىش، كىشىلەرنىڭ خاتىرجەملىكىگە تىلەكداشلىق قىلىش، دەخـلى ـ تەرۇز يەتكۈزمەسلىك.
سوئال: خورلۇقتىن قول ئۈزۈشنىڭ چارىسى نېمە؟
جاۋاب: ئۆزىنى ھەممىدىن تۆۋەن تۇتۇش.

سوئال: كىشىلىك ھاياتىتا قانداق قىلغاندا خاتىرجەملىككە ئېرىشكىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: دوستلارغا مېھرىبان ۋە ئەستايىدىل بولۇش، باشقىلارغا قارىتا چىقىشقاقلىق يولىنى تۇتماسلىق — كىشىلەرنى خاتىرجەملىككە ئېرىشتۈرىدۇ.

سوئال: بۇ دۇنيادا قانداق ئىش ھاياتلىقتىن ياخشى ۋە ئۆلۈمدىن ياماندۇ؟

جاۋاب: ھاياتلىقتا ئەڭ ئەۋزىلى ياخشى نام قالدۇرۇش؛ ئۆلۈمدىنمۇ يامانى ئەسكى نام قالدۇرۇشتۇر.

سوئال: دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرى ئىچىدە قانداق نەرسە ئەڭ ياخشىدۇر؟

جاۋاب: ياخشى تەربىيىلەنگەن بالا؛ ھالال مېھنەتنىڭ قولغا كەلگەن بايلىق ۋە مەرتىۋە؛ خۇش خۇي ۋە ئەخلاقلىق ئايالدىن ئىبارەت ئۇچ تۈرلۈك نەرسە — دۇنيا پاراغەتلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

سوئال: گۈزەللىكنىڭ داۋاسى نېمە؟

جاۋاب: گۈزەللىكنىڭ داۋاسى تووا قىلىشتۇر.

سوئال: دۆلەتمەن كىشىلەرگە نىسبەتەن قانداق ئىبادەتلەر لايىقتۇر؟

جاۋاب: ئۇلار ئۆچۈن موھتاجلارغا ياردەم بېرىش؛ مېھمانلارغا كىچىك پېئىل ۋە كەمتەرلىك بىلەن خىزمەت قىلىش ئەڭ ياخشى ئىبادەتتۇر.

سوئال: ئۈيقۇ ياخشىمۇ ياكى ئويغاقلىقمۇ؟

جاۋاب: زالىمغا ئۈيقۇ، ئادىلغا ئويغاقلىق ياخشى.

سوئال: تەۋەپ قانداق كىشىلىنى داۋالاشقا ئاجىز كېلىدۇ؟

جاۋاب: ھاماقەتلىك ۋە دۆتلۈك كىشىلىنى.

هارۇن رەشىد ھەققىدە ھېكايەتلەر

قەدىمكى ئەرەبلەرنىڭ خەلىپىلىرىدىن هارۇن رەشىد كۈنلەردىن بىر كۈنى باغداد كوچىلىرىنىڭ بىرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مەكتەپتىن ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىۋاتقان بالىلارغا ئۇچراپ قاپتۇ. بىر بالىنىڭ ئوز دوستلىرىغا قىلغان خۇش مۇئامىلىسى، دانە - دانە سۆزلىرى خەلىپىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىپتۇ. ئۇنىڭ ئەقىللىك، پاراسەتلىك ۋە زېرەك بالا ئىكەنلىكىنى بايقىغان هارۇن رەشىد دەرھال بالىنى ئالدىغا چاقىرىۋاپتۇ ۋە ھۇرمەتلەپ، بېشىنى سىلاپ - سىيپاپ ئۇنىڭغا بىر دىنار ئالتۇن بېرىپتۇ.

بالا خەلىپىنىڭ هەدىيىسىنى قوبۇل قىلماي، دوستلىرىنىڭ يېنىغا كەتمەكچى بولۇپتۇ. هارۇن رەشىد ئۇنى توختىتىپ:

— ئوغلۇم، مەن بەرگەن هەدىيىنى نېمىشقا قوبۇل قىلمايسەن؟ خەلىپىنىڭ هەدىيىسىنى قوبۇل قىلماسلىق تەربىيىسىزلىك ئالامىتى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

بالا خەلىپىگە تەزىم بەجا كەلتۇرۇپ:

— سۆزىگىزنىڭ توغرىلىقىغا شۇبھە قىلمايمەن. ئاتا - ئانامنىڭ: «خەلىپىلەر بىر ئادەمگە هەدىيە بەرمەكچى بولسا، پەقەت بىر ئالتۇن ئەمەس، بەلكى كۆپرەك ئالتۇن بېرىدۇ» دېگەن سۆزلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم. ئەگەر بەرگەن بىر

دىنار ئالتۇنىڭزنى ئالسام، ئۆيگە بېرىپ ئاتا ـ ئانامغا: «خەلىپە ھارۇن رەشىد ماڭا بىر ئالتۇن ھەدىيە قىلدى» دەپ كۆرسەتسەم، بىلەمسىز، شۇنداق يامان ئەھۋالدا قالـ لىمەنكى، ئەلۋەتتە ئاتا ـ ئانام سۆزۈمگە ئىشەنمەيدۇ ۋە ماڭا:

ـــ يالغان دەيسەن، ھارۇن رەشىد خەلىپە بولۇپ تۇرۇقلۇق بىر دىنار ئالتۇن بېرىشى مۇمكىن ئەمەس. سەن نادان، بىراۋنىڭ بۇ ئالتۇننى ئوغرىلاپ ئېلىپ كەلگەنسەن، دەرھال ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەر، كەچۈرۈم سورا. ئالتۇننىڭ ئىگىسى ياشـ لىقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ گۇناھىنى كەچۈرىدۇ، ـــ دەپ ماڭا كايىيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر تال ئالتۇنىڭزنى ئېلىپ بېشىمنى غوۋغاغا قويۇشنى، ئاتا ـ ئانامنى نارازى قىلىشنى خالىمايمەن، مېنى كەچۈرۈڭ! ـــ دەپتۇ.

ھارۇن رەشىد بۇ پاراسەتلىك، زېرەك بالىنىڭ بىرـ بىرىدىن ئورۇنلۇق ۋە چىرايلىق سۆزلىرىنى ئاڭلاپ زوقـ لىنىپتۇ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ، پېشانىسىدىن سۆيۈپتۇ. كىتاب سالغان جىلتىسىنى ئالتۇن بىلەن تولدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ھەدىيە قىپتۇ. ئەتىسى ئۇنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپ تەرىبىيىسىگە ئاپتۇ.

* * *

ھارۇن رەشىدنىڭ ئوغلى مەئمۇن رەشىد ئىلىم ـ پەنـ نى سۆيگۈچى، ئالىملارنى ھمايە قىلغۇچى بىر زات بولـ لۇپ، بالىلىق چېغىدىن باشلاپ زاكاۋەت ۋە پاراسەتكە ئىگە ئىكەن، ھەر كىم ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەن.

مەئمۇن ياش چېغىدا ئاتىسى ھارۇن ئۇنى خۇسۇسىي

مۇئەللىمدە ئوقۇتۇپتۇ. مۇئەللىمنىڭ بىر ئادىتى بار ئىكەن: دەرس ۋاقتىدا بېشىنى سىلىپ يەرگە قاراپ ئولتۇرىدىكەن. ئەگەر ئوقۇغۇچى بىر جۈملىنى خاتا ئوقۇسا، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراپ قويىدىكەن.

بىر كۈنى مەئمۇن مۇئەللىم ئالدىدا بىر كىتاب ئوقۇپ تۇ. كىتابقا يېزىلغان «ھۆددىسىدىن چىقالمىغان نەرسىگزگە نېمىشقا ۋەدە بېرىسىز؟» دېگەن جۈملىنى ئوقۇغاندا، مۇئەللىم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويۇپتۇ. مەئمۇن: «بەلكى خاتا ئوقۇغان بولسام كېرەك» دەپ، جۈملىنى دىققەت بىلەن تەكرار ئوقۇپتۇ. مەئمۇن دەرستىن كېيىن ئاتىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئاتا، مۇئەللىمگە بىرەر نەرسە بېرىشكە ۋەدە قىلغان بولسىگز دەرھال ۋەدىگزگە ۋاپا قىلىڭ، — دەپ، بولغان ۋەقەنى ئاتىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. ھارۇن رەشىد:

— ئوقۇتقۇچىڭ مەندىن بىر نەرسە سورىغانىدى، مەن ئۇنىڭ سورىغىنىنى بېرىشكە ۋەدە قىلغانىدىم، ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ، — دەپتۇ. ئۇ ئوغلىنىڭ پاراسىتىدىن خۇشال بولۇپتۇ ۋە مۇئەللىمگە بەرگەن ۋەدىسىنى دەرھال ئورۇندىتىپتۇ.

سەممىيلىك ۋە ئەقىل-پاراسەت ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسىدۇر. بۇ خىسلەتكە ئىگە بولغان ئىنسان ھەرقانداق ئىشتا نەتىجە قازىنالايدۇ.

* * *

ھارۇن رەشىدنىڭ ئىككى خوتۇنىدىن ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. بىرى مۇھەممەد ئەمىن بىننى ھارۇن، ئىككىنچى

چىسى مەئمۇن بىننى ھارۇن. خەلىپە بولسا مەئمۇننى ئەمندىن ياخشى ۋە ئۇستۇن كۆرىدىكەن.

بىر كۈنى ئەمەلنىڭ ئانىسى:

— ئەي خەلىپەم، نېمە ئۈچۈن مەئمۇننى مۇھەممەد ئەمىندىن يۇقىرى قويىسەن؟ ئىككىلىسى ئۆز پەرزەنتىكغۇ!؟— دەپتۇ.

— ئىككىلىسىنى سىناپ كۆرەيلى، سەۋەبىنى شۇ چاغدا چۈشىنىسەن، — دەپتۇ ھارۇن.

ئۇ بىر مۇلازىمنى چاقىرىپ، مۇھەممەد ئەمىن ۋە مەئمۇندىن بىر نەرسىنى سوراپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. مۇلازىم مۇھەممەد ئەمىنلىك ئالدىغا بېرىپ:

— ئەي مۇھەممەد ئەمىن، مۇبادا تاجۇ تەخت سېنىڭ قولۇڭغا چۈشسە، ماڭا قانداق ئىنايەت كۆرسىتەرسىڭ؟— دەپتۇ.

— ساڭا مۇھەممەد ئەمىن، — دەپتۇ ساڭا كاتتا ئىنايەت كۆرسىتىمەن. سېنى ئۆزۈمگە ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچى قىلىۋالىمەن.

مۇلازىم كېلىپ شۇ سۆزلىرىنى مەئمۇنغىمۇ بېرىپتۇ. بۇ سۆزلارغا مەئمۇننىڭ غەزىپى كېلىپ، ئۇغىسى قاينىپ كېتىپتۇ - دە، ئالدىدىكى ئالتۇندىن ياسالغان سىياھ قۇتىسىنى ئېتىپ مۇلازىمنىڭ بېشىنى يېرىپ تاشلاپتۇ ۋە پىغانى پەلەككە ئۆرلەپ:

— قېنى ئېيتقىنا، نېمە ئۈچۈن ساڭا ئاتامنىڭ ئۆلۈمى كېرەك بولۇپ قالدى؟ مەن ھەممە خىزمەتكارلارنىڭ ئۈنىڭ بىر پەرزەنتى دەپ بىلەتتىم، سەن مۇتتەھەم ئۈنىڭ ئۆلۈمىنى كۈتۈپ يۈرگەنىكەنسەن - دە! — دەپتۇ.

بېشىنى يېرىپ كەلگەن مۇلازىم بولغان ئىشنى ھارۇن رەشىدكە سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن ھارۇن رەشىد خوتۇنىغا قاراپ:

— مەن پەرزەنتلىرىمنىڭ ھەر قايسىسىغا ئۆزىنىڭ پەم - پاراسىتى ۋە پېئىلىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىمەن، — دەپتۇ.

* * *

ھارۇن رەشىد بىر سۆھبەتتە:

— كىشىلەرنىڭ گۇناھىنى ئەپۇ قىلىش ماڭا قانچىلىك ھوزۇر بېغىشلايدىغانلىقىنى پۇقرالىرىم بىلسە، ئېھتىمال مېنىڭ ھۆكۈمرانلىقىمدا گۇناھ قىلغان بىرمۇ ئادەم تېپىلماس ئىدى، — دېگەنىكەن.

* * *

ھارۇن رەشىد چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە 32 چىشى چۈشۈپ كەتكەنمىش. بۇنىڭدىن خەلىپىنىڭ كەيپى ئۇچۇپ، مۇنەججىم، مۇئەببىرلەرنى چاقىرىپتۇ. ئۇلاردىن كۆرگەن چۈشىنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ.

شۇ چاغدا مۇئەببىرلەردىن بىرى:

— ئەي ئەمىرۇلمۆمىنىن، پۈتۈن قەۋم - قېرىنداشلىرىڭ ئۆرۈق - تۇغقانلىرىڭ ئۆلۈپ ئۆزۈڭ يەككە-يېگانە قالىدىكەنسەن، — دەپتۇ.

ھارۇن رەشىدنىڭ يۈرەك - باغرى ئېزىلىپ:

— بۇ سوغ نەپەس مۇگـەببرنـى يـۇز دەررە ئـۇ-
رۇڭلار، — دەپ پەرمان بېرىپتۇ.
بۇ تەبىر ئۇنىڭغا ئارام بەرمەپتۇ. ئەتىسى باشقا بىر
مۇئەببىرنى چاقىرتىپ، بۇ چۈشنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ.
ئىككىنچى مۇئەببىر:
— ئەي ئەمىرۇلمۆئمىنىن، خۇدايىتائالا سىزگە ئۇزۇن
ئۆمۈر، چەكسىز دۆلەت بەرگەي، سىز هەممە قوۋم - قېرىنـ
داش ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭىزدىن ئۇزۇن ئـۆمۈر كۆرـ
دىگەنسىز، — دەپتۇ.
بۇ سۆزدىن هارۇن رەشىد خۇشال بـولـۇپ كېتىپتۇ
ۋە بۇ مۇئەببىرگە يۈز دىنار ئىنئام بېرىپتۇ.
هارون رەشىد بـۇ ئىشـقا هـەيران بـولغـان ئـوردا
ئەھلىگە:
— ئىككىلىسى بىر گەپنى ئېيتتى، ئەمما بۇ پىكىر-
نى ئەدەب بىلەن، چىرايلىق سۆزلەرنى تېـپىپ ئېيتقانلىقى
ئۈچۈن يۈز دىنار مۇكاپاتقا سازاۋەر بولـدى؛ بىرىنچىسى
تامدىن تارشا چۈشكەندەك قوپال سۆزلەرنى ئېيتىپ قويۇپ
يۈز دەررە يېدى، — دەپتۇ.

* * *

هارۇن رەشىد ۋەزىرى جەئپەر ۋە يـېقىن بىر خىز-
مەتچىسى بىلەن سۆھبەتلىشـىپ ئولتۇرۇپتۇ. گەپتىن گەپ
چىقىپ، جەئپەر هارۇندىن:
— نېمىدىن ئەڭ كۆپ زوقلىنىسىز؟ — دەپ سورـ
ىغانىكەن، هارۇن رەشىد:

— مەن ئەڭ چىرايلىق كىيىملەرنى كىيىدىم، لەززەتـ
لىك تاماقلارنى يەيدىم. ئـەڭ ئېسىل شارابـلارنى ئىچتىم،
بۇلارنىڭ ھېچبىرى مېنى زوقلاندۇرالمىدى. ئۆمرۈمنىڭ مۇشۇ
كۈنلىرىدە ساپ، تازا ھاۋادىن نـەپەس ئېلىش، بىر پىيالە
مۇزدەك سۇپسۇزۇق سۇ ئىچىش ۋە بـالا - چاقىلىرىمنىڭ
ئەتراپىدا كېپىنەك بولۇپ ئايـلىنىپ يـۈرۈش ئـەڭ چـوڭ
زوقۇمدۇر، — دەپ جـاۋاب بېرىپـتۇ. شـۇنىڭـدىن كېيىن
ھارۇنمۇ جەئپەرگە شۇنداق بىـر سـوئـال بـەرگـەنىكەن،
جەئپەر:

— مەرھەمەت قىلىپ بـەرگـەن بېغـىڭـىزدا ئۈيناپـ
كۈلۈپ ئۆمۈر ئۆتكۈزۈش مەن ئۈچۈن ئەڭ زور زوقتۇر، —
دەپتۇ.

جەئپەرنىڭ جاۋابىنـى ئاڭلىغانـدىن كېيىن، ھارۇن
رەشىد سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغان خىزمەتچـىسىگىمۇ شۇ سو-
ئالنى بېرىپتۇ. خىزمەتچىسى كۈلۈپ:

— مېنىڭ ئالدىغان زوقۇم سـىلەرنىڭكىدىن تامامەن
باشقىچىدۇر. قانداق زوق دەمسىز؟ يـېتىم - يـېسىرلەرگە،
موھتاجلارغا قولـدىن كەلگـۈچە يـاردەم بېرىش، ئۇمۇمەن،
ھەممىگە ياخشىلىق قىلىش مەن ئۈچۈن ئەڭ زور زوق. بۇ
زوق — خەلق كۆڭلىگە نەقىش ئېتىلگەن، شائىرلار تەرـ
پىدىن ماختالغان، ھەممـىگە مـاقـۇل ۋە مەقبـۇل بولـغان
زوقتۇر، — دەپتۇ.

ھارۇن رەشىد خىزمەتچـىسىنىـڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ،
ئورنىدىن تۇرۇپ جەئپەرگە:

— بۇگۈنكى سۆھـبىتىمىز يېتـىدۇ، بۇ خىزمەتچىمىز
ھەق سۆزلەر بىلەن مېنىمۇ مـەغلۇپ قىلدى، — دەپتۇ.

سوقرات هەققىدە هېكايەتلەر

سوقرات شاگىرتلىرىغا تەلىم بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:
ــ ئەگەر بىراۋنى ئۆزۈڭگە دوست تۇتماقچى بولساڭ، ئاۋۋال ئۇنىڭ تەرجىمھالىنى ياخشى ئۆگەن. بىرىنچىدىن، ئۇ ياش ۋاقتىدا ئاتا ـ ئانىسىغا قانداق مۇئامىلىدە بولغان؟ ئىككىنچىدىن، قېرىنداشلىرى ۋە بۇرادەرلىرىگە سەممىي مۇئامىلە قىلغانمۇ؟ ئۇلار ئۇنىڭدىن رازى بولغانمۇ؟ ئۈچىنچىدىن، ئۇ ياشلىق دەۋرىدە خۇش خۇي مۇئامىلىسى بىلەن كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنمۇ ياكى بەتپەئىل بولۇپ، جامائەتنى ئۆزىدىن بەزدۈرگەنمۇ؟ تۆتىنچىدىن، بىراۋ ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلغان بولسا، ئۇ كىشىدىن مىننەتدار بولغانمۇ؟ ئۇنىڭغىمۇ ياخشىلىق قىلغانمۇ؟ بەشىنچىدىن، كەيپ ـ ساپا، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلگەنمۇ؟ ئۆز مەنپەئىتىنىلا كۆزلىگەنمۇ ـ يوقمۇ؟

* * *

سوقرات:
ــ ياخشى سۆز كۆڭۈلنى، چىرايلىق خەت كۆزنى يورۇتىدۇ، ــ دېگەنىكەن.
سوقرات شاگىرتلىرىغا يەنە:

— ھۇنەردىن ياخشىراق، ئىلىمدىن ئۈلۈغراق نەرسە يوق، شەرمۇ ھايادىن ئېسىلراق بېزەك، زىبۇ زىننەت يوق، بەتپىئىللىقتىن يامانراق دۈشمەن يوق، — دېگەنىكەن.

* * *

سوقرات بىر قېتىمقى سۆھبەتتە:

— ئاقىل، دانا كىشىلەر ھالال كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ، تاپقان مال - دۇنياسىدىن موھتاجلارغا خەير-ئېھسان بېرىدۇ. غەزەپلەنگەن چاغلىرىدا تىلىنى يامان سۆزلەردىن، قولىنى كىشىلەرگە ئازار بېرىشتىن ساقلايدۇ، — دەپتۇ.

* * *

سوقرات بىر دوستىغا:

— نادان كىشى ئۆز نادانلىقىنى سۆكۈت قىلىپ بىلدۈرمىسە، شۇ خۇسۇسىيىتى بىلەنمۇ ئۇنى ئاقىللاردىن ھېسابلاش مۇمكىن. لېكىن نادانلىق بىلەن سۆكۈت بىر ئادەمدە جەم بولمايدۇ، — دېگەنىكەن.

* * *

سوقرات بىر دوستىغا يەنە:

باشقىلارنىڭ يېنىدا بىراۋغا كەمچىلىكلىرىنى ئېيتىپ ئەسەبىت قىلىش — ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا نومۇسقا قالدۇرۇش دېمەكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن خالىي جايدا ئەسەبىت قىلىش كېرەك، — دەپتۇ.

* * *

ــ سوقرات بىر سۇھبەتتە:

ــ كۆڭۈلنىڭ ئىككى ئاپىتى بار: بىرىنچىسى، ئۆتكەن ئىشقا قايغۇرۇش؛ ئىككىنچىسى، كەلگۈسى ئىشنى ئويلاپ غەم ـ ئەلەم تارتىشتۇر. بىرىنچىسىدىن ئادەم كۆپ ئۈيقۇچان بولسا، ئىككىنچىسىدىن ئۈيقۇسىزلىققا مۇپتىلا بولىدۇ، ــ دېگەنىكەن.

* * *

سوقرات شاگىرتلىرىدىن:

ــ دۇنيادا ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ ياخشى نەرسە نېمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

شاگىرتلىرىدىن بىرى:

ــ كامىل ئەقىل، ــ دەپتۇ.

ئىككىنچىسى:

ــ ياخشى دوست، ــ دەپتۇ.

يەنە بىرى:

ــ چارە ـ تەدبىر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سوقرات ئۇلارنىڭ پىكرىنى لايىق كۆرمەپتۇ. شۇ چاغدا بىر شاگىرت:

ــ ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ ياخشى نەرسە ــ پاك قەلب، ــ دەپتۇ.

سوقرات بۇ شاگىرتنىڭ پىكرىنى ماقۇللاپ:

ــ بارىكاللا، توغرا ئېيتتىڭ، پاك قەلب بولسا، كامىل ئەقىلمۇ، ياخشى دوستمۇ، چارە ـ تەدبىرمۇ بولىدۇ، پاك قەلب ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ بۈيۈك خىسلەتتۇر، ــ دەپتۇ.

* * *

به‌تخه‌جله‌ردىن بىرى سوقراتقا كه‌مبه‌غه‌ل بولۇپ قال‌غانلىقىدىن شكايه‌ت قىلغانىكه‌ن، سوقرات ئۇ كىشىگه مه‌سلىهه‌ت بېرىپ:

— به‌تخه‌جلىكىڭىزگه چه‌ك قويۇپ، پۇلىڭىزنى تېجه‌ڭ، ئۆزىڭىز ئۆزىڭىزدىن قه‌رز ئېلىڭ! — ده‌پتۇ.

* * *

سوقرات هه‌كىمدىن مۇنداق نه‌قىل كه‌لتۈرۈلگه‌ن: «قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ئه‌ڭ ئه‌ۋزه‌للىرى تۆۋه‌ندىكى ئۈچ ئىشتىن ئىباره‌تتۇر: دۇشمه‌نلىرىڭنى دوستىقا ئايلاندۇرۇش؛ بىلىمسىز كىشىلەرنى تەربىيىلەش ۋە بىلىم ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش؛ يامان ئادەملەرنى پەند - نەسىھەت بىلەن توغرا يولغا باشلاش».

* * *

بىر كىشى سوقراتتىن:

— ئىنسانغا ئەڭ يېقىن تۇرىدىغان نەرسە قايسىدۇر؟

— ده‌پ سوراپتۇ. سوقرات:

— ئەجەل ئەڭ يېقىن تۇرىدۇ، — ده‌پ جاۋاب بېرىپتۇ. ئۇ كىشى:

— هەممىدىن قايسى نەرسە ئەڭ يىراق تۇرىدۇ؟ — ده‌پ سوراپتۇ. سوقرات:

— مۇراد - مەقسەت ۋە ئارزۇ - ئىستەكلەرگە ئېرىشىش ئەڭ يېراق تۇرىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

سوقرات ھەكىم ئۆلۈم ئالدىدا شاگىرتلىرىغا تۆۋەندىكىدەك ۋەسىيەت قالتۇرۇپتۇ: «ھاۋايى - ھەۋەستىن قول ئۈزۈپ، قانائەتنى ھەممىدىن يۇقىرى ئورۇنغا قويۇڭلار؛ باي بولغىنىڭلاردا خۇداغا شۈكۈر ئېيتىشنى ئۇنتۇماڭلار؛ قىينىچىلىققا دۇچ كەلگىنىڭلاردا سەۋرچانلىقنى ئۇنتۇماڭلار. چۈنكى، سەۋرچانلىق بارلىق قىيىن ئىشلارنىڭ ئاچقۇچىدۇر. ھەر خىل ھادىسىلەر يۈز بەرگەندە ئۆزۈڭلارنى تۇتتۇۋېلىڭلار. ئىرادەڭلەر مۇستەھكەم بولغاندا ئىشلار ئوڭۇشلۇق ئاخىرلىشىدۇ؛ ھەرقانداق ئىشنى كىچىك سانىماڭلار. چۈنكى، كۆزگە ئىلمىغان كىچىك ئىشلار كامالەتكە يەتكەندە كاتتا ئىشقا ئايلىنىپ، سىلەرنى ۋەيران قىلىدۇ: ھەر ۋاقىت ئىشەنچلىك دوستلار ۋە يارەمچىلەرنى تەربىيىلەشنى ئۇنتۇماڭلار؛ سۆزلەشكەندە ئامالنىڭ بارىچە جېدەللىشىپ قېلىشتىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى جېدەللىشىش دىل ئازارلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. خۇشاللىق ئاستا كېلىپ، تېز كېتىدۇ. خاپىلىق ۋە غەم - قايغۇ تېز كېلىپ ئۇزۇندا كېتىدۇ. ئىپپەت ۋە پەرھىزكارلىق خىسلىتىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلالمىغان كىشىنىڭ ئەقلى كامالەتكە يەتمىگەن ھېسابلىنىدۇ. ھەقىقىي ئەقىل ئىگىسى — ئىپپەت ۋە پەرھىزكارلىقنى ئۆز تەبىئىگە ئايلاندۇرۇپ، ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرەلىگەن كىشىلەردۇر.

دىيانەتسىزلىك بىلەن ھاياسىزلارچە تۇرمۇش كەچۈ-

رىدىغان، جامائەت سورۇنلىرىدا ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئاچىدىغان، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلايدىغان ئەخمەقانە ئادەمىلەردىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىڭلار. ھەقىقىي بەندىلەر كۆڭلىدىن بۇزۇق خىياللار ۋە يامان ھاۋايى - ھەۋەسلەر كەچكەندە، ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىمەستىن، بەلكى ئەقىل كۆچىگە تاپىنىپ، ئەقىل تارازىسى بىلەن ئۆلچەپ، ئۇنى رەت قىلىدۇ.

* * *

سوقرات ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ئەڭ ئەۋزەللىرى تۆۋەندىكىلەردۇر: بىرىنچى، ھالال كەسپى ئارقىلىق ئىقتىساد توپلاش، شۇ ئىقتىساد ئارقىلىق ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش؛ مىسكىن، يوقسۇللارنىڭ تۇرمۇشىغا يار - يۆلەكتە بولۇش؛ يېتىم - بىچارىلەرنىڭ بېشىنى سىلاشقا خىراجەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىككىنچى، غەزىپى ئۆرلەپ ئۆزىنى باسالمايۋاتقان چاغلاردا، ئۆز تىلىنى ۋە قولىنى ئىدارە قىلىپ، كىشىلەرگە مەنىۋى ۋە جىسمانىي جەھەتتە ئازار بېرىشتىن ساقلىنىش؛ ئۆزىنىڭ كەمچىلىكلىرىنى كۆرۈپ ستىپ قويغان ھەرقانداق شەخسنى ھۆرمەتلەپ، ئۇنى دوست دەپ بىلىش؛ بىھۇدە ماختاپ مەدھىيە كېمىسىگە ئولتۇرغۇزۇلۇپ زىدىغان كىشىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا كىرىپ قالماسلىقتۇر. ئىنسانىدىكى ئەڭ كاتتا پەزىلەتلەردىن بىرى، شەھۋانىي ھەۋىسى ۋە ئاچكۆز نەپسى ئۈستىدىن غالىب كېلىش ئۈچۈن ئۆز ھوقۇقىنى يۇرگۈزۈشتىن ئىبارەتتۇر.

ھۈسەيىن كاشىفى ھەققىدە ھېكايەتلەر

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفى بىر قېتىملىق نۇتقىدا:
ــ ھەرقانداق كىشىدە مۇلايىملىق، خۇش مۇئامىلە بولسىلا، كامال تېپىشتىن باشقا ئېھتىمال يوقتۇر. ھەرقانداق كىشى بەتپېئىل بولسا، ۋەيران بولۇشتىن باشقا چارە يوقتۇر. خۇش پېئىللىق، مۇلايىملىق ھەممە نېمەتلەرنىڭ ياخشىراقىدۇر، ــ دېگەنىكەن:

* * *

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفدىن:
ــ ياشلار ئۇچۇن نېمە قىلىش ياخشىراق؟ــ دەپ سورىغاندا، ھۈسەيىن كاشىفى:
ــ شەرم ـ ھايا ۋە ناتۇرلۇق، ــ دەپتۇ. ئۇنىڭدىن يەنە:
ــ قېرىلارغىچۇ ؟ــ دەپ سورىغاندا، كاشىفى:
ــ سەۋر ـ تاقەت ۋە مەرىپەت،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفى:
ــ ھەممەتسىز، پەسكەش كىشى بېخىل، پىخسىق كەـ

شدىن ياماناقتۇر. بېخىل ئۆزىنىڭ پۇل - مېلىدىن ئۆزى پايدىلانسىمۇ، باشقىلارغا مەنپەئـەت يەتكۈزمەيـدۇ. پىخسىق ئۆزىمۇ يېمەيدۇ ۋە باشقىلارغىمۇ يېگۈزمەيدۇ. هېممەتسىز، پەسكەش كىشى ئۆزى يېمەيدۇ، باشقا كىشىگىمۇ يېگۈزمەيـدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىر كىشىنىڭ يەنـە بىر كىشىگە يـاردەم قىلغانلىقىنـى كۆرەلمەيدۇ، ئۇ كىشىنىڭ لـوتۇق - كەرەم قىلىشىغا يول قويمايدۇ، ــ دېگەنىكەن.

* * *

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفى:

ــ ھەسەت، باشقىلارنىڭ راھەتىنـى كۆرەلمەسلىك ــ ھەممـە سۈپەتلـەر ئىچىدىكـى پـەس سۈپەتتۇر. ھەسەت ھەممـەت پـەسلىكى ۋە كۆڭۈل پەسلىكىدىن ھاسىل بولىدۇ. بۇلار جاھالەت نەتىجىلىرىدۇر. ھەسەتچى ئۆز ھەسـىتىنىڭ تەسىرىدىن بىر كۈنى ئۆزى ھالاكەت چوڭقۇرلۇقىغا يىقىلىدۇ، ــ دەپتۇ.

(نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇتەللىپ پالتاجى)

سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى ھەققىدە ھېكايە

سۇلتان مەھمۇدنىڭ ناھايىتى چىرايلىق بىر بېغى بار ئىكەن. بىر كۈنى باغدا ئاتىسى سەبۈكتېكىن شەرىپىگە زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن، ئوغلى ئاتىسىدىن:

— ئەزىز ئاتا، مېنىڭ بۇ باغنىڭ ھەققىدە نېمە دەيسىز، كۆڭلىڭىزگە ياقتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاتىسى جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئەي كۆزۈمنىڭ نۇرى ئوغلۇم، باغنىڭ ناھايىتى گۈزەل، دىلكۈشا باغ بولۇپتۇ. ئەمما دۆلەتلىك، باي ھەر بىر ئادەم بۇنداق باغنى بەرپا قىلالايدۇ. لېكىن سەن كۆپ كىشىلەر مۈيەسسەر بولمىغان بىر باغنى ۋۇجۇدقا كەلتۈر، ئۇنىڭ مېۋىسىدەك مېۋە ھېچ يەردە بولمىسۇن، — دەپتۇ.

— ئۇ قانداق باغ؟

— ئۇ باغ — ئالىم، پازىللار، ئەدىب، شائىرلار، داناشمەنلەر ۋە باشقا ئەخلاقلىق ئۇلۇغ زاتلارنىڭ سۆھبىتىدۇر. شۇ ئۇلۇغ زاتلاردىن تەربىيە ئېلىپ، ياخشى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش — ئۇنىڭ دەرىخى، ياخشى نامغا ئىگە بولۇش — مېۋىسىدۇر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاتىسى.

عبرة تلك حكايته

پەمسز ئوۋچى

بىر قانائەتسىز ئوۋچى ئورمانزارلىق يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، بىر تۈلكىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ تۈلكىنى تۇتۇپ تېرىسىنى قىممەت باھادا سېتىۋېتىشنى ئويلاپتۇ. ئاخىر ئۇ تۈلكىنى ئۇۋۇسىنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭ ئۇۋۇسىغا يېقىن جايدىن بىر چوڭقۇر ئورا كولاپ، ئۈستىنى بىلىنمەس قىلىپ شاخ-شۇمبىلار بىلەن يېپىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئازراق گۆش تاشلاپ قويۇپتۇ.

تۈلكە ئۇۋۇسىدىن چىقىپ، گۆشنى كۆرۈپ، ئورىنىڭ يېنىغا كەپتۇ-دە، ئويلىنىپ قاپتۇ: «بۇ گۆش نەپسىنى ئۆزىگە شۇنچە تارتسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن بىر بالا-قازا-نىڭ پۇرىقى كېلىۋاتىدۇ. دانىشمەنلەر خەۋپ-خەتەرگە تەۋەككۈل قىلمايدۇ، ئاقىللار پىتنە-پاساتقا سەۋەب بولىدىغان ئىشقا يېقىن كەلمەيدۇ. بۇ يەرگە بىكاردىنلا گۆش قويۇلۇپ قالمىغاندۇ، ھەرھالدا بۇ گۆشتىن ۋاز كېچەي.» شۇنداق قىلىپ، تۈلكە گۆشنى ئالماي ئورمان ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

بىر ئاچ يولۋاس گۆشنىڭ پۇرىقىنى پۇراپ، ئىزدىگەنچە بۇ يەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇ گۆشنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا چاڭ سېلىشى بىلەن تەڭلا، گۆش بىلەن بىرگە ئورىغا دومىلاپ چۈشۈپتۇ. ئوۋچى ئورىغا بىر نەرسىنىڭ چۈشكەنلىكىنى سېزىپ، يۈگۈرگىنىچە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئورىغا تۈلكە چۈشتى دەپ ئويلاپ، ئورىغا سەكرەپ چۈشۈشكە، يولۋاس ئۇنىڭ قارنىنى يېرىپ تاشلاپتۇ. ئوۋچى ئۆزىنىڭ بېپەرۋالىقى كاساپىتىدىن جېنىدىن ئايرىلىپتۇ. تۈلكە قانائەتچانلىقى بىلەن بالادىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

ئاقىلانە ھۆكۈم

ئەرەب خەلىپىلىرىدىن بىرى بىر كىشىنى شەھەر ھاكىملىقىغا ئۆستۈرۈپتۇ. خەلىپىنىڭ كاتىپى پەرمانىنى يېڭە زىۋاتقانىكەن. بىر كىچىك بالا بۇ يەرگە كىرىپ، خەلىپە نىڭ تىزىغا چىقىپ ئولتۇرۇۋاپتۇ. خەلىپە بالىنى سۆيۈپ ئەركىلىتىپ، باش-كۆزلىرىنى سىلاپ، قۇچىقىدا تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

ھاكىملىققا تەيىنلىنىۋاتقان كىشىمۇ شۇ يەردە بار ئىكەن. ئۇ خەلىپىنىڭ بۇ بالىنى بۇنچىلىك ئەركىلىتىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ:

— بۇ ئوغلىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

خەلىپە ئۇنىڭغا:

— ياق، بىر كەمبەغەل ئادەمنىڭ بالىسى، ئاتا-ئانىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەنلىكتىن، بۇ بالىنى بېقىۋالدىم. يېتىملىكى بىلىنمىسۇن دەپ، بۇنى ئۆز بالامدەك ئەتىۋالاپ بېقىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

بولغۇسى ھاكىم خەلىپىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كۆڭلى يۇمشاق، شەپقەتلىك ۋە مەرد كىشى ئىكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ:

— مېنىڭ ئون بالام بار، باشقىلارنىڭ بالىلىرىغا ئەمەس، ھەتتا ئۆز بالىلىرىمغىمۇ چىشىمنىڭ ئېقىنى كۆرسەتمەيمەن. بالىلىرىم ئالدىمدا تىترەپ تۇرىدۇ. سىلىنىڭ

يېتىم بالىغا بۇنچىلىك كۆيۈنۈۋاتقانلىقلىرىغا ھەيران بولۇۋاتىمەن، — دەپتۇ.

خەلىپە ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، يېزىلىۋاتقان يارلىق قەغىزىنى كاتىپنىڭ قولىدىن ئېلىپ يىرتىپ تاشلاپتۇ ۋە ئەتراپتا تۇرغانلارغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— بۇ ئادەمنى ھاكىملىققا تەيىنلەشتىن ۋاز كەچتىم. ئۆز بالىلىرىغا ئۇنچىلىك تاش يۈرەكلىك قىلغان كىشىدىن خەلقىگە قانداق ياخشىلىق يەتسۇن؟!

پایدىسىز ھۇنەر

ئاجايىپ ھۇنەرلەرنى كۆرسىتىشكە قادىر ئىكەنلىكىنى دەۋا قىلىپ چىققان بىر كىشىنى جامائەت ھارۇن رەشىد-نىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. ھارۇننىڭ بۇيرۇقى بىلەن دېلىقى كىشى ھۇنىرىنى كۆرسىتىشكە باشلاپتۇ. ئۇ يېنىدىن بىر قۇتا يېڭنە ئېلىپ، بىر دانە جۇۋالدۇرۇزنى بىر يەرگە تىك قىلىپ سانجىپ قويۇپتۇ. ئۆزى ئۇنىڭدىن خېلىلا نېرىغا بېرىپ، قولىدىكى يېڭنىلەرنى جۇۋالدۇرۇزنىڭ كۆزىدىن بىر-دىن ئېتىپ ئۆتكۈزۈپتۇ. ئاندىن ئۇ ھارۇنغا تەزىم قىپتۇ.

ھارۇن ئۇنىڭ بۇ ھۇنىرىگە يۇز تىللا بېرىپ، ئۇنىڭ دۇمبىسىگە يۇز قامچا ئۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. باشقىلار بۇنداق غەلىتە بۇيرۇقتىن سەۋەبىنى سوراپتۇ. ھارۇن رەشىد بۇ-نىڭ سەۋەبىنى ئۇلارغا مۇنداق چۈشەندۈرۈپتۇ:

— بۇ ئادەم ئىنتايىن چوڭ ئىستېدات ۋە قابىلىيەتكە ئىگە. لېكىن ئۇنى پايدىسىز ئىشلارغا سەرپ قىپتۇ. شۇڭا ھۇنىرىنى تەقدىرلەپ يۇز تىللا بېرىشنى، ئىستېداتىنى پاي-دىسىز ئىشلارغا ئىشلەتكىنى ئۈچۈن يۇز قامچا ئۇرۇشنى بۇيرۇدۇم. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئۆز ئىستېداتىنى كېرەكسىز نەرسىلەرگە ئەمەس، خەلقە، يۇرتىنىڭ مەنپەئىتىگە ئىشلەتسۇن.

ئىككى خىل مۇئامىلە

پازىللاردىن بىرى مۇنداق ھېكايە قىپتۇ.

بىر كۈنى ئاتلىق سەپەرگە چىقتىم. بىر سەھرادا كېتىۋېتىپ يولۇمدىن ئادىشىپ قالدىم. بۇ چاغدا كەچمۇ كىرىپ قالدى. مەندىن خېلى يىراق يەردە بىر ئۆي كۆرۈندى. كەچ بولسىمۇ شۇ يەرگە يېتىپ بارىدىم ۋە ئىشكنى قاقتىم. ئۆيدىن بىر ئايال كىشى چىقىپ سالام بەردى، ئاندىن «كىم بولسىز؟» دەپ سورىدى. مەن بىر يولۇچى ئىكەنلىكىمنى ۋە يولدىن ئادىشىپ قالغانلىقىمنى، روخسەت بولسا مۇشۇ يەردە بىر كېچە قونسام، دېگەن ئۈمىدىمنى ئېيتتىم.

ئايال ئوچۇق چىراي بىلەن:

— ياخشى كەپسىز، ئەزىز مېھمان! ئېرىم بىر يەرگە كېتىۋىدى، ھازىر كېلىپ قالار، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قىلىڭ، — دەپ تەكلىپ قىلدى. ئېتىمنى ئېغىلغا باغلاپ، ئۆيگە كىردىم. ئۇ ئايال ئاۋۋال ئۇسسۇلۇق، ئاندىن تاماق ئەكەلدى. تاماق يەپ بولۇپ ئارام ئېلىپ ئولتۇرسام، ئېرى قايتىپ كەلدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ ئايالىدىن كىملىكىمنى سۈرۈشتۈردى. ئايالى مېنىڭ بىر يولۇچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتىۋىدى، ئۇنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— نېمىشقا ئۆيگە كىرگۈزدۈڭ؟ ماڭا مېھماننىڭ

كېرىكى يوق، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

مەن دەرھال ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئېتىمنى مىندىم ـ دە، قورۇدىن چىقىپ كەتتىم. ئەتىسى كەچتە يەنە بىر يەرگە كېلىپ، ناتونۇش بىرىنىڭ ئىشىكىنى چەكتىم. ئۆيدىن بىر ئايال چىقىپ كىملىكىمنى سۇرۇشتۇردى. مەن ئۆزۈمنىڭ يولۇچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇ ئايال خاپا بولغان هالدا:

ــ بىزگە بۇنداق كەچبازاردا قالغان يولۇچىنىڭ كېرىكى يوق، ــ دەپ ئىشىكنى يېپىشىغا، ئۇ ئايالنىڭ ئېرى كېلىپ قالدى. ئۇ خوتۇنىدىن مېنىڭ كىملىكىمنى سوراپ بىلگەندىن كېيىن، دەرھال ماڭا قاراپ ئىللىق مۇئامىلە، ئوچۇق چىراي بىلەن:

ــ ئەزىز مېهمان، ياخشى كەپسىز! ــ دېدى ۋە تەكەللۇپ بىلەن ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. مەن ئۇنىڭ سەممىي مۇئامىلىسىنى كۆرۈپ قورۇغا كىردىم. ئېتىمنى ئېغىلغا باغلاپ، مېهمانخانىسىغا كىرىپ ئولتۇردۇم. ئۇ كىشى مۇلايىملىق بەلەن ئەھۋاللاشتى، ياخشى تاماقلار بىلەن مېهمان قىلدى. مەن تۇنۇگۈن كەچ چۈشكەن ئۆيدىكى مۇئامىلىنى ئويلاپ كۈلدۈم. ئۆي ئىگىسى كۈلۈشۈمنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا تۇنۇگۈنكى ئەھۋالنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇ كىشى ماڭا:

ــ ئۇنىڭدىن ئەجەبلەنمەڭ. سىز چۈشكەن ئۇ ئۆيدىكى ئايال مېنىڭ سىڭلىم بولىدۇ، ئۇنىڭ ئېرى مېنىڭ ئايالىنىڭ ئاكىسى، ــ دېدى.

ۋەدىگە ۋاپا قىلمىش مەردنىڭ ئىشى

قەدىمكى ئەرەب پادىشاھلىرىدىن بىرى بولغان نۇئمان ئىبنى مۇنزىرنىڭ ئىككى ئادىتى بار ئىكەن. ئۇ يىلدا بىر كۈننى «غەزەپ كۈنى» دەپ ئاتاپ، شۇ كۈنى ئەتىگەندە كوچىغا چىقىپ، بىرىنچى بولۇپ يولۇققان ئادەمنى ئۆلتۈرىدىكەن. يەنە بىر كۈننى «مەرھەمەت كۈنى» دەپ ئاتاپ، شۇ كۈنى كوچىغا چىققاندا بىرىنچى بولۇپ يولۇققان ئادەمگە نۇرغۇن ئېھسان بېرىدىكەن.

تائىي لەقەملىك بىر كەمبەغەل كىشى پادىشاھقا «غەزەپ كۈنى» دە يولۇقۇپ قاپتۇ. نۇئمان ئۇ بىچارىنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. تائىي ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ:

— مېنىڭ ئايالىم ۋە بىرنەچچە بالىلىرىم بار. جان بېقىشتا ناھايىتى قىينالدىم. ئائىلەمدىكىلەر ئاچ - يالىڭاچ ھالدا ياشايدۇ. تىلەمچىلىك بىلەن ئائىلەمنى ئاران بېقىپ كېلىۋاتىمەن. بۈگۈن «غەزەپ كۈنى» دە سىزگە ئۇچراپ قالدىم. مېنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن. ھازىر بىلەن كەچقۇرۇن ئۆلتۈرۈش سىز ئۈچۈن بەربىر ئوخشاش. مەن شەھەرگە يېقىن بىر يېزىدا تۇرىمەن. ماڭا رۇخسەت بەرسەڭىز، تىلەمچىلىك قىلىپ تاپقان دانىلىرىمنى ئۆيۈمگە ئاپىرىپ بەرسەم، ئائىلەم ۋە ئەل-ئاغىنىلىرىم بىلەن خوشلىشىپ، كۈنىپەتتىشتىن بۇرۇن قايتىپ كەلسەم. ۋەدەمگە خىلاپلىق قىلمايمەن، بۇنىڭغا ئىشىنىشىڭىزنى سورايمەن، — دەپتۇ.

زالىم نۇئمان ئۇنىڭ نالىسىگە قۇلاق سالماي، كېپىلـ
لىك قىلىدىغان كىشى تاپمىسا قويۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى
ئېيتىپتۇ. تائىينىڭ قەبىلىسىدىن ۋە نۇئماننىڭ بېقىنلىرى
دىن بىرى بولغان شۇرەيك ئىسىنى ئادىي ئىسىملىك بىر
ئادەممۇ شۇ يەردە بار ئىكەن. تائىي ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلىپ:
ــ ئەي شۇرەيك ئىسىنى ئادىي، مەن ئۆلۈمدىن قورقـ
مايمەن، پەقەت ئاچ - يالىڭاچ قالغان خوتۇن - بالىلىرىمـ
غىلا ئېچىنىمەن. ماڭا كېپىل بول، كۇن پاتقۇچە قايتىپ
كېلىمەن، ــ دەپتۇ.
شۇرەيك ئۇنىڭ ئىلتماسىنى قوبۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭغا
كېپىللىك قىپتۇ.
كۇنپېتىشقا ئاز قالغان بولسىمۇ تائىينىڭ قارىسى
كۆرۈنمىگەچكە، نۇئمان ئۆز قارارى بويىچە شۇرەيكنى ئۆلـ
تۇرۇش ئۈچۈن جاللاتنى چاقىرىپتۇ. دەل شۇ پەيتتە يىراقـ
تىن بىر ئادەمنىڭ يۇگۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈنۇپتۇ.
شۇرەيك نۇئمانغا:
ــ ئۇلۇغ پادىشاھىم، يۇگۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادەم تا-
ئىي بولسا كېرەك، ئۇ كىشى يېتىپ كەلگۈچە سەۋر قىلىـ
ڭىز، ــ دەپ ئىلتىماس قىپتۇ. يۇگۇرۇپ كېلىۋاتقان كى-
شى دېگەندەكلا تائىي ئىكەن. ئۇ تەرلەپ - پىشىپ، ھا-
سىرىغىنىچە يېتىپ كېلىپ، نۇئمانغا:
ــ ۋەدەمگە ۋاپا قىلدىم، ۋاقتىدا يېتىپ كېلەلمەي
شۇرەيكنى ئازابقا قويارمەنمۇ دەپ بەكمۇ ئەنسىرىگەنىدىم.
خۇداغا شۈكۈر، ۋاقتىدا يېتىپ كەلدىم. ئالىيجاناب شۇرەيك
تىن كۆپ مىننەتدارمەن، ئەمدى ئىختىيار ئۆزىڭىزدە
ئۆلۈمگە تەييارمەن، ــ دەپتۇ.

نۇئمان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ ۋە شۇ-
رەيك بىلەن تائىيغا مۇنداق دەپتۇ
— سىلەردەك ئادەمنى كۆرمىگەنىدىم. ھەي تائىي،
سەن دۇنيادا ئادەملەرگە ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىشنىك ئۇلگىسى
نى تىكلەپ بەردىڭ. شۇرەيك، سەن ئۆزۈڭنىڭ كەرەم -
شەپقىتىڭ بىلەن ھەممىمزنى ھەيران قالدۇردۇڭ. مەن سى-
لەردىن كېيىنكى ئۇچىنچى ئادەم قاتاردا تۇرالمىسامۇ،
ئالىيجانابلىقىڭلارغا قايىل بولۇپ، «غەزەپ كۇنى» نى ئە-
مەلدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدىم.
نۇئمان ئاخىردا تائىي بىلەن شۇرەيككە نۇرغۇن ئىنئ-
ئام بەرىپ، ئۇلارنى ھۇرمەت بىلەن ئۆيلىرىگە قايتۇرۇپتۇ.

جاهىل تېۋىپ

بىر شەھەردە تېۋىپلىقتا داڭق چىقارغان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ قېرىپ كۆزى ناچارلاشقاندىن كېيىن كېسەل كۆرۈشتىن توختاپتۇ. بۇ پۇرسەتتىن پايدىلانغان بىر بىلىمسىز ئادەم تېۋىپلىق دەۋاسى قىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى ماختاپ، تىبابەتچىلىكتە مەندىن ئۇستىسى يوق دەپ، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ ئۆزىگە ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇنۇپتۇ.

شەھەر ھاكىمىنىڭ بىر چىرايلىق قىزى بولۇپ، ئۇنى ھاكىمنىڭ ئاكىسىنىڭ ئوغلىغا چوڭ توي قىلىپ نىكاھلاپ بەرگەنىكەن. قىز ھامىلدار بولۇپ، كۆزى يورۇش ئالدىدا قانداقتۇر بىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ.

ھاكىم قىزىنى ھېلىقى مەشھۇر تېۋىپقا كۆرسىتىپتۇ. تېۋىپ قىزغا «مېھران» دېگەن دورىدىن بىر مىسقال ئېلىپ، ئۇنىڭغا تەڭ دەرىجىدە «مۇشك» دېگەن دورىنى قوشۇپ، دالچىن بىلەن بىرگە ئېچىپ بەرسە تېزلا شىپالىق تاپىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ھاكىم تېۋىپتىن بۇ دورىنى نەدىن تاپقىلى بولىدىغانلىقىنى سورىغاندا، تېۋىپ ئۇنىڭغا:

— خەزىنىڭىزدە ئالتۇن قۇلۇپ بىلەن قۇلۇپلانغان بىر قۇتا ئىچىدە شۇ دورىنى كۆرگەنىدىم. — دەپتۇ.

دەل شۇ پەيتتە ھېلىقى جاھىل تېۋىپ بۇ يەرگە كېـ

لمپ قاپتۇ. ئۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، «ئۇ دورىنى خەـ
زىنىدىن ئۆزۈم تېپىپ چىقاي» دەپ ھاكىمدىن رۇخسەت
ئاپتۇ. يالغانچى تېۋىپ خەزىنىگە كىرىپ تەۋەككۈلىگە بىر
قۇتىنى ئاچقىپتۇ ۋە بۇ دورىنى قىزغا ئىچۈرۈپتۇ. قىز
ھايالشمايلا جان ئۈزۈپتۇ. ئەسلىدە ئۇنىڭ ئاچمىقىنى
ئۆتكۈر زەھەر ئىكەن.

بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلەنگەن ھاكىم دورىنىڭ قال
غىنىنى شۇ جاھىل تېۋىپنىڭ ئۆزىگە ئىچۈرۈپتۇ. جاھىل
تېۋىپمۇ شۇ يەردە تىن تارتماي جان ئۈزۈپتۇ.

هاكىمنىڭ هيلىسى

بىر تاغ ئارىسىغا ئورۇنلىشىۋالغان بۇلاڭچىلار بۇ يەر-دىن ئۆتكەن سودىگەر، كارۋانلارنى بۇلاپ ئۇلارغا ئازار بەرمەيدىكەن. شەھەر ھاكىمى بۇ بۇلاڭچىلارنى ھىيلە بىلەن يوقىتىشنى نىيەت قىپتۇ. ھاكىم بىرنەچچە ئىدىشقا ئۆتكۈر زەھەر ئارىلاشتۇرۇلغان ھەر خىل شىرنە، شەربەت، مۇراببالارنى قاچىلاپ، ئېشەكلەرگە ئارتىپ، بىر خىزمەتكارىغا: «بۇ، ئايالىمنىڭ بىر دوستىغا ئەۋەتىدىغان سوۋغىتى. سەن بۇ ئېشەكلەرنى ھەيدەپ شۇ ئايالنىڭ ئۆيىگە يەتكۈزۈپ بەر» دەپ ئۇنى كارۋانلارغا قوشۇپ قويۇپتۇ. كارۋانلار بۇلاڭچىلار تۇرغان تاغقا كىرىشى بىلەنلا، بۇلاڭچىلار كارۋانلارنىڭ ماللىرىنى بۇلاپ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىنىڭ تۇرالغۇ جايىغا ھەيدەپ ئەكەپتۇ. يۈكلەرنى چۈشۈرۈپ، ئۆز ئورۇنلىرىغا جايلاشتۇرۇپتۇ. بۇلاپ كېلىنگەن ماللار قاتارىدا ھاكىمنىڭ ھەر خىل شىرنىلىكلەر ئارتىلغان ئېشىكمۇ بار ئىكەن. بۇلاڭچىلار بۇ ئېشەكلەرگە ئارتىلغان شىرنىلىكلەرنى كۆرۈپ، خۇشال بولۇشقان ھالدا ئۈزۈم تالىشىپ يېيىشىپتۇ، ئۇنى يېگەنلەر يەرگە دۇم چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ.

ياۋۇزلۇق جازالىنىدۇ

رەققە دېگەن شەھەردە ئۆزىنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقى، گۈزەل خۇلقى بىلەن خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلەپ قىلغان بىر دەرۋىش بار ئىكەن. ئۇ ھەرقانداق كىشىدە مەڭگۈ ئالامەتلىرى بارلىقىنى بايقىسىلا شۇ كىشى بىلەن يېقىنلىشىپ، ھەمسۆھبەتتە بولىدىكەن. خەلق ئۇنى «دانادىل» دەپ ئاتايدىكەن.

بىر كۈنى دانادىل يىراق بىر يەرگە يالغۇز سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇ بىر سەھرادا كېتىۋاتقىنىدا بىر توپ ئوغرىلار ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، يېنىدا بار دۇنيانى چىقىرىشنى ئېيتىپتۇ. دانادىل ئوغرىلارغا:

— مېنىڭدە ھېچقانداق بايلىق، دۇنيا يوق، پەقەت يولغا كېرەكلىك ئازراقلا پۇل بىلەن ئوزۇقلۇقۇم بار. شۇڭا نەمۇ ئالمىز دېسەڭلار ئېلىڭلار، بۇنى سىلەردىن ئايىمايمەن، — دەپتۇ.

ئوغرىلار دانادىلنىڭ سۆزىگە قۇلاقمۇ سالماي، ئۇنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قىلىچلىرىنى قىنىدىن سۇغۇرۇشۇپتۇ. دانادىل نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، قورقىنىدىن تۇرۇپلا قاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە بۇلارنىڭ ئۈستىدىن بىر توپ تۇرنىلار ئۇچۇپ ئۆتۈپ قاپتۇ. دانادىل تۇرنىلارغا قاراپ:

— ھەي تۇرنىلار، بۇ بايا ۋاندا زالىملارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم، مېنىڭ ئەھۋالىمنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، سەن بۇلاردىن ئىنتىقامىمنى ئېلىڭلار، — دەپ نالە قىپتۇ.

ئوغرىلار دانادىلنى زاڭلىق قىلىشىپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى سوراپتۇ. ئۇ ئۆز ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئوغرىلار:
— سېنىڭ دىلىڭ ھېچ نەرسىدىن خەۋەرسىز، ئەقىلسىز دىل ئىكەن، ئەقىلسىز ئادەمنى ئۆلتۈرۈش كېرەك، — دەپتۇ. دانادىل ئۇلارغا:
— يامانلىق قىلغۇچى ئاخىر بىر كۈنى شۇ يامانلىقىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ. لېكىن ھەق سۆزنى ئاڭلاشقا قۇلىقى كاس، توغرىلىقنى كۆرۈشكە كۆزى كور. ھەقنى سۆزلەشكە تىلى گاچا بولغانلار بۇ سۆزلەرنى بىلمەيدۇ ۋە چۈشەنمەيدۇ، — دەپتۇ.
ئوغرىلار دانادىلنىڭ سۆزلىرىگە پىسەنت قىلماي ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بۇ دەھشەتلىك خەۋەرنى شەھەر ئاھالىسى ئاڭلاپ ھەممىسى ئۇنىڭغا ئېچىنىپتۇ. ئاربىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپتۇ. خەلق بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن بىر سەيلىگاھقا يىغىلىپتۇ. ئوغرىلارمۇ شۇ يەرگە كېلىپ خەلق ئىچىگە ئارىلىشىۋالغانىكەن. دەل شۇ پەيتتە ئاسماندا بىر توپ تۇرنىلار پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار ئوغرىلار ئولتۇرغان يەرنىڭ ئۈستىگە كېلىپ غوۋغا كۆتۈرۈشۈپتۇ. ئادەملەر تۇرنىلارنىڭ بۇ ئىشىدىن ھەيران بوپتۇ. ئوغرىلاردىن بىرى يېنىدا ئولتۇرغان شېرىكىگە: « بۇ تۇرنىلار دانادىلنىڭ خۇن دەۋاسىنى قىلىۋاتامدۇ نېمە» دەپ چاقچاق قىپتۇ، بۇ سۆزنى خەلق ئىچىدىن بىرەيلەن ئاڭلاپ قاپتۇ. بۇ سۆز بىردەمدىلا كۆپچىلىك ئىچىگە تارقاپ، ئاخىر شەھەر ھاكىمىنىڭ قولىغا يېتىپتۇ. ھاكىم دەرھال ئادەم چىقىرىپ ھېلىقى ئوغرىلارنى تۇتۇپتۇ. ئوغرىلار سوراق جەريانىدا ئۆز قىلمىشلىرىغا ئىقرار بوپتۇ. ھاكىم ئۇلارنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈپتۇ. —

جاھىللىقنىڭ ئاقىۋىتى

چۆلدەكىتىۋاتقان ئىككى ئاتلىق كىشىدىن بىرىنىڭ كۆزى ئاجىز. ئىكەن. كەچ كىرىپ قالغانلىقتىن ئۇلار بىر دالدىراق جاينى تېپىپ تۇنەپ قاپتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن ئۇلار يولـ نى داۋاملاشتۇرماقچى بوپتۇ. يولغا چىقىش ئارىلىقىدا قارـ غۇ كىشى قامچىسىنى تاپالماي تەمتىرەشكە باشلاپتۇ. يەردە بىر يىلان سوغۇقتىن تۇگۇلگىنىچە ياتقانىكەن، قارىغۇ كـ شى شۇ نىمجان يىلاننى قامچا دەپ قولىغا ئاپتۇ. ھەمراھى بۇنى كۆرۈپ:

— بۇرادەر، قولۇڭدىكى قامچا ئەمەس، زەھەرلىك يىلان. ئۇنى تاشلىۋەت، بولمىسا چېقىپ ئۆلتۈرىدۇ،— دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كەپتۇ. قارىغۇ: «بۇرادىرىم بۇ ئەۋـ رىشىم قامچىنى ئۆزى ئېلىۋالماقچى بولۇۋاتسا كېرەك» دەپ گۇمان قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— بۇ ماڭا كەلگەن بەخت. مەن كونا قامچامنى يوـ قىتىپ قويۇۋېدىم، تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ بۇ ئەۋرىشىم قامچىغا ئىگە بولدۇم. بۇ قامچىنى ھەرگىزمۇ تاشلىۋەتمەيـ مەن، — دەپتۇ.

— هەي دوستۇم، بۇ يولدا ھەمراھ بولۇپ ماڭغىنىمىز- نىڭ ھۇرمىتى ئۈچۈن بۇنى ساڭا ئاگاھلاندۇردۇم، — دەپ تۇ ھەمراھى. ئەمما قارىغۇ كىشى تەرسالىقىدىن يانماپتۇ، بەلكى ھەمراھىنىڭ ياخشى نىيەتلىك سۆزىدىن خاپا بولۇپ:

— بىلمەن، قامچامغا كۆزۈڭ چۈشۈپ، بۇنى مېنىڭ دىن ئېلىۋالماقچى بولۇۋاتسەن. خام خىيالىڭنى قوي، كارغا كەلمەيدىغان ئەپسانە سۆزلەرنى دەپ يۈرمە، — دەپتۇ.

ھەمراھى سۆزىنىڭ راستلىقىغا قەسەم قىلغان بولسىمۇ، تەرسا قارىغۇ دېگىنىدىن زادىلا يانماپتۇ. كۈنىنىڭ ئىسسىشى بىلەن ھوشىغا كەلگەن يىلان قارىغۇنىڭ قولىنى چېقىپ تۇ. يىلاننىڭ زەھىرى قارىغۇنىڭ بەدىنىگە تارىلىپ، قارىغۇ جان ئۈزۈپتۇ.

جاھىللىق ۋە نەپسى بالا قارىغۇنىڭ كۆڭۈل كۆزىنى زەئىپلەشتۈرۈپ، ئۇنى ئۆلۈم قوينىغا ئىتتىرىپتۇ.

ئاچكۆزلۈك ۋە ياۋۇزلۇق

ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا ئۇزاق سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر بايۋاچىدىكى يولدا كېتىۋېتىپ ئىچىگە لىق تولا قاچىلانغان بىر كۆمزەك تېپىۋاپتۇ. ئۇيۇقسىزلا قولغا چۈشكەن بۇ بايلىق ئۇلارنى بەكمۇ خۇشال قىپتۇ. تاللانى تەك ئۇچىكە بۆلۈپ، ھەر كىم ئۆزىگە تېگىشلىكىنى ئالماقچى بولۇشۇپتۇ.

بۇنى بۆلۈشتىن بۇرۇن، ئۇلار تاماق يەپ ئارام ئالماقچى بوپتۇ. كىچىك ئىنىسى شۇ ئەتراپقا يېقىن يېرىغا بېرىپ يېمەكلىك تېپىپ كېلىشكە مېڭىپتۇ. ئۇ كەتكەندىن كېيىن ئىككى ئاكىسىنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. چوڭى ئوتتۇرانچىسىغا:

— ئۇ ئىنىمىزنى نېمىشقا بۇ بايلىققا شېرىك قىلىمىز؟ ئۇنى يوقىتىۋېتىپ، ئالتۇننى ئىككىمىزلا بۆلۈشۈۋالساق بولمامدۇ؟ — دەپتۇ.

ئىككىسى ئىنىسى كېلىشى بىلەنلا ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇش قارارىغا كەپتۇ.

بۇ ئارىلىقتا كىچىك ئىنىسىنىڭمۇ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئىككى ئاكىسىنى ئۇجۇقتۇرۇپ، بايلىققا يالغۇز ئۆزىلا ئىگە بولماقچى بوپتۇ. ئۇ شۇ نىيەت بىلەن، ئالغان يېمەكلىكلىرىنىڭ ھەممىسىگە زەھەر ئارىلاشتۇرۇپتۇ.

ئۇ ئاكىلىرىنىڭ يېنىغا يېمەكلىكنى ئەكىلىشى بىلەنلا، ئۇنى ئىككى ئاكىسى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. ئىنىسىنى ئۆلتۈرۈپ خاتىرجەم بولغان ئىككى ئاكىسى ئىنىسى ئەكەلگەن ھېلىقى تاماقنى تويغۇچە يېيىشىپتۇ. بىرەمدىن كېيىن ئۇ ئىككىسىمۇ زەھەرلىنىپ ئۆلۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئاچكۆزلۈك، مال - دۇنياغا بولغان ھېرىسمەنلىك ئۇلۇچ ئاكا - ئۇكىنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ.

غەزەپ يالقۇنى

بىر شەھەردە زالىم، سوغۇق نەپەس بىر سودىگەر بار ئىكەن. ئۇ كەمبەغەل بىچارىلەرگە جەبىر - زۇلۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ بازارغا ئەكىرگەن ئوتۇنلىرىنى ئىنتايىن ئەرزان باھا بىلەن زورلاپ سېتىۋالىدىكەن ، ئەمما ئۇنى باشقىلارغا تولىمۇ يۇقىرى باھادا ساتىدىكەن. كەمبەغەللەر بۇ ئوتۇن سودىگىرىنىڭ دەستىدىن تولىمۇ ئازاب چېكىدىكەن.

بىر كۈنى ھېلىقى سودىگەر كەمبەغەل بىر دەرۋىشنىڭ ساتقىلى ئەكىرگەن ئوتۇنىنى ئىنتايىن تۆۋەن باھا بىلەن زورلاپ سېتىۋاپتۇ. دەرۋىش بۇنىڭدىن قاتتىق رەنجىپ كېتىپ، بۇنى كۆرۈپ تۇرغان بىر ئالىم بايغا:

— سەن كەمبەغەل بىچارىلەرگە زورلۇق قىلما، ئۇلارنىڭ مىسكىن كۆڭلىنى رەنجىتمە، يېتىملارنىڭ كۆزلىرىدىكى ياشنى قانغا ئايلاندۇرما. بۇ ئىشلىرىڭنى تاشلا! — دەپ نەسىھەت قىپتۇ. ئەمما باي بۇ سۆزلەرگە پىسەنت قىلماپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا سودىگەرنىڭ ئوتۇنخانىسىغا ئوت كېتىپ، ھېچ نەرسىنى قويماي كۈلگە ئايلاندۇرۇپتۇ. سودىگەر ئۆز ئەتراپىدىكىلەرگە:

— بۇ ئوتنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى بىلەلمەيۋاتىمەن، — دەپ تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە، ھېلىقى ئالىم كېلىپ قاپتۇ:

— بۇنىڭغا ھەيران بولما، سېنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇقۇڭدىن زار قاقشىغان كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ يۈرىكىدىن چىققان ھەسرەت ئوتى سېنىڭ مال - مۈلكۈڭنى ئۆرتەپ كۈلگە ئايلاندۇردى، — دەپتۇ.

بېخىلىنىڭ بېغى كۆكەرمەس

بىر ئادەم ئۆز ئۆيىدە ئايالى بىلەن قورۇلغان توخۇ گۆشىنى يەپ ئولتۇرسا، ئىشىك ئالدىغا بىر تىلەمچى كېلىپ سەدىقە سوراپتۇ. ھېلىقى ئادەم ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، قوپاللىق بىلەن تىلەمچىنى قوغلۇۋېتىپتۇ.

ئاردىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي، بۇ ئادەمنىڭ ئامىتى كېتىپ، قولىدا ھېچ نەرسىسى قالماي، قېيىن ئىھتىياجلىغا چۇشۇپ قاپتۇ. ئاخىرىدا خوتۇنىنىمۇ باقالماي قويۇۋېتىپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭدىن ئاجراشقاندىن كېيىن باشقا بىر ئەرگە تېگىپتۇ. بىر كۈنى بۇ ئەر - خوتۇن ئۆز ئۆيىدە قورۇلغان توخۇ گۆشى يەپ ئولتۇرسا، بىر تىلەمچى كېلىپ سەدىقە تىلەپتۇ. ئەر بىر نانىنىڭ ئوستىگە توشتۇرۇپ توخۇ گۆشى ئېلىپ خوتۇنىغا تۇتقۇزۇپتۇ ۋە ئۇنى تىلەمچىگە بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئايال ئۇنى ئاچچىقىپ تىلەمچىگە بېرىپتۇ - دە، يىغلىغىنىچە قايتىپ كىرىپتۇ. ئېرى خوتۇنىدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورۇشتۇرۇپتۇ. ئايال بۇ كەلگەن تىلەمچىنىڭ ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئېرى ئايالىغا:

— بۇرۇن شۇ ئېرىڭ بىلەن ئىككىلار تاماق يەپ ئولتۇرغان چېغىڭلاردا تىلەمچىلىك قىلىپ بارغان كىشى مەن ئىدىم. ئۇ ئېرىڭنىڭ بېخىللىقىدىن زامان ئۇنىڭغا شۇنداق مۇكاپات بەردى، — دەپتۇ.

ئۇچ ئوغۇل

بىر ئادەمنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. كىچىك ئوغلى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ سۆزىدىن چىقماي، ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىدىكەن. ئۇ ئەخلاقلىق، تەرتىپلىك ئىكەن. قالغان ئىككى چوڭ ئوغلى يامان كىشىلەرگە قوشۇلۇپ، بولمىغۇر يوللاردا ماڭىدىكەن. ئاتا ـ ئانىسىنى رەنجىتىپ، نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سالمايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بىچارە ئانىسى دەرد چېكىپ ۋاپات بوپتۇ. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي دادىسىمۇ كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. بوۋاي ئۆزىنىڭ سانىقلىقلا كۈنى قالغانلىقىنى سېزىپ، ئۈچ ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ، ئۇلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— بالىلىرىم، مېنىڭ ئۆمرۈم ئاخىرلىشىپ قالغان ئوخشايدۇ. مەندىن كېيىن ئۈچۈڭلارنىڭ پەقەت بىرىڭلارلا مىراسخور بولىسىلەر. شەھەر قازىسى بىلەن يۇرت چوڭلىرى قايسىڭلارغا مىراسخورلۇقنى ھۆكۈم قىلسا، شۇ ۋارىس بولىدۇ. ئۇلار مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى تېپىپ ھۆكۈم قىلىدۇ دەپ ئويلايمەن.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن بوۋاي ۋاپات بوپتۇ. ئۈچ ئوغلى ئاتىسىدىن قالغان مىراسنى تالىشىپ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىشىپتۇ. ئۇلار ئاتىسىنىڭ قىلغان ۋەسىيەت سۆزىنى قازىغا ئېيتىپتۇ. قازى بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا قېنالغانلىقتىن، ئۇلارغا:

— مەن بۇ مەسلىنى ھەل قىلالمايمەن، چۈنكى ئاتاڭلار قايسىڭلارنىڭ مىراسخور بولىدىغانلىقىنى ئېنىق ئېيتمىغان. شەھەرنىمزدە بىر بىلىملىك، دانىشمەن ئادەم بار. شۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئاتاڭلارنىڭ ۋەسىيىتىنى دەپ بېرىڭلار. بۇ مەسلىنى شۇ دانىشمەنلا ھەل قىلالايدۇ دەپ ئويلايمەن. شۇ ئادەم قانداق ھۆكۈم چىقارسا، مەنمۇ شۇنىڭغا قوشۇلىمەن، — دەپ ئۇلارنى دانىشمەننىڭ ئالدىغا ئەۋەتىپتۇ.

ئۇچ بالا دانىشمەننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئەھۋالنى دەپ تۇ. دانىشمەن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ، غەزەپلەنگەن قىياپەتتە:

— سىلەر تازىمۇ ئەخلاقسىز، نومۇسسىز ۋە ۋىجدانسىز ئىكەنسىلەر. بايلىقنى دەپ ئۆز ئاتىمىزنىڭ قەبرىسىنى بۇزماقچى بولۇۋاتىسىلەر.

مەن بۇنداق ئىپلاسلىقنىڭلارغا ھەرگىز يول قويمايمەن. قايسىكلار قەبرىنى بۇزماقچى بولىدىكەنسىلەر، ھەر ئىككىڭلارنى ئۆلتۈرىمەن. مەن مىراستىن كەچتىم، ئۇنى سىلەر ئېلىڭلار. ئاتا ـ ئانىمىز ھايات ۋاقتىدا ئۇلارنى ھۆرمەت قىلمىدىڭلار، مۇبارەك دىللىرىنى ئاغرىتتىڭلار. ئەمدى ئۇلارنى قەبرىدىمۇ تىنچ ياتقۇزمامسىلەر؟ ھەي نومۇسسىزلار!ـــ دەپتۇ.

ئىككى ئاكىسى كەنجى ئىنىسىنىڭ پەيلىدىن قورقۇپ قەبرىگە تېگەلمەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۇچەيلەن دانىشمەننىڭ ئالدىغا قايتىپ كەپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئۇستىدىن دانىشمەنگە شىكايەت قىلىپ:

ـــ بۇ ئىنىمىز سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇندىشىمىزغا يول قويمىدى. قىلىچ كۆتۈرۈپ ئالدىمىزنى توستى. ئەگەر ئاتىمىزنىڭ قەبرىسىنى بۇزساق، بىزنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەھدىت سالدى، ـــ دەپتۇ. كىچىك ئوغۇلىمۇ ئاتىسىنىڭ قەبرىسىنى بۇزدۇرۇشقا يول قويالمايدىغانلىقىنى قايتا تەكىتلەپتۇ. بۇ ئۇچ بالىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دانىشمەن ئىككىسى چوڭ ئوغلىغا خىتاب قىلىپ:

ـــ ئاتاڭلار سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ مىراسخور بولىدىغانلىقىنى ئېنىق ئېيتماي بىزگە ھاۋالە قىلىپ قالدۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبى ئەمدى يېشىلدى. مەن سىلەرنى سىناش ئۈچۈن ئاتاڭلارنىڭ قەبرىسىنى بۇزۇشقا ئەۋەتكەنىدىم. بۇ ئىككىڭلار ئەسكىلىكىڭلار تۈپەيلىدىن شۇنداق يىرگىنچلىك ئىشنى قىلىشقا بەل باغلىدىڭلار، ئىنىڭلار بۇنى رەت قىلدى،

هەتتا سىلەرنىمۇ بۇنداق ئىپلاسلىقتىن يېنىشقا دەۋەت قىلدى. ئەمدى سىلەر ئۆزۈڭلار ئىنساپ قىلىپ ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، هەقىقىي مىراسخور كىم بولۇشى كېرەك؟ — دەپتۇ ۋە كىچىك ئوغلىنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— يارايسەن ئوغلۇم، ئاتاڭنىڭ هەقىقىي ئوغلى سەن ئىكەنسەن، ئاتا مىراسىغا سەنلا ئىگە بولىسەن. بۇ ئىككىسى يارامسىز ئاكاڭ بۇنىڭدىن مەھرۇم قىلىندۇ. مېنىڭ هۆكۈمۈم مانا شۇ، — دەپتۇ.

ئەتىسى قازى بۇ ئۇچ ئوغۇلنى چاقىرتىپ، دانىشمەنلىك هۆكمىنى تەستىقلاپ، ئۇچ بالىنىڭ ئاتىسىدىن قالغان مىراسىنىڭ هەممىسىنى كەنجى ئوغلىغا بۇيرۇپ بېرىپتۇ. يارامسىز ئىككى ئاكىسى ئىنتايىن ئوسال بولغان هالدا قايتىپتۇ.

نېمە تېرىسالا شۇ ئۇندۇ

بىر يىگىت قېرىنىڭ كۆزلىرى غۇۋالاشقان، بىر نەرسە ئۈتسا قوللىرى تىتىرەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان دا- دىسىنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئالمايدىكەن.

بىر كۈنى بوۋاي تاماق ئۈسۈپ بەرگەن تاۋاقنى تۈ- تالماي قالغانلىقتىن تاۋاق يەرگە چۈشۈپ سۇنۇپ كېتىپتۇ. بۇنىڭغا كېلىنىنىڭ بەكمۇ ئاچچىقى كېلىپ، بىر مۇنچە تاپا- تەنە، سېسىق گەپلەرنى قىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغلى بوۋاينى ھويلىنىڭ چېتىدىكى زەي، قاراڭغۇ بىر ئۆيگە ئو- رۇنلاشتۇرۇپتۇ ۋە بازاردىن ئالايتەن بوۋاي ئۈچۈن ياغاچ چۆچەك سېتىپ ئەكىلىپ، چۆچەكتە تاماق بېرىدىغان بوپتۇ. ئوغلى بىلەن كېلىنىدىن بۇ خورلۇقنى كۆرگەن بو- ۋاينىڭ دىلى بەكمۇ رەنجىپتۇ. بوۋاينىڭ بەش - ئالتە ياشلىق بىر نەۋرىسى بار ئىكەن. بوۋاي بۇ نەۋرىسىنىڭ يېنىدىن بىردەم نېرى كەتمىگەنلىكى بىلەنلا ئۆز كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ ئۆتىدىكەن. بالا بوۋىسىدىن ئۆزىنىڭ بالىلىق تىلى بىلەن ھەر خىل سوئاللارنى سوراپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ، قايغۇ - ھەسرىتىنى يېنىكلىتىدىكەن.

بىر كۈنى دادىسى ئوغلىنىڭ پىچاق بىلەن بىر ياغاچنى يونۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ:

— بالام نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا دادىسىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ:

— دادا، سىز بوۋامغا تاماق بېرىشكە بىر ياغاچ چۆچەك ئەكەلدىڭىزغۇ، ئاپام بوۋامغا ئاشۇ چۆچەكتە تاماق بېرىۋاتىدىغۇ. مەنمۇ مۇشۇ ياغاچتىن چۆچەك ياساۋاتىمەن، مەنمۇ چوڭ بولغاندا ئاپام بىلەن سىزگە مۇشۇ چۆچەكتە تاماق بېرىمەن، — دەپتۇ.

بالىنىڭ بۇ سۆزى ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇ يىغلىغىنىچە دادىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. بوۋاينىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ئەپۇ سوراپتۇ ۋە بوۋاينى ھەم يورۇق، ھەم ئىسسىق بىر ئۆيگە كۆچۈرۈپ ئەكىرىپتۇ. تاماقنى بىرلىكتە ئولتۇرۇپ يەيدىغان بوپتۇ. ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۈتۈپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىۋاتقانلىقىدىن تولىمۇ خۇشال بولغان بوۋاي:

— بالىلىرىم، ئەمدى كۆڭلۈم غەم - قايغۇدىن قۇتۇلدى، مەن سىلەردىن رازىمەن. مانا مۇشۇ نەۋرەم — كىچىك قوزا چىقىم سىلەرنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغاتتى، — دەپتۇ.

تىلىدىن ئىلمىندى

بىر كۈنى مىرزا ئۇلۇغبەگنىڭ ئالدىغا بىر كىشى كېلىپ، ئۆز دوستىنىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن شىكايەت قىپتۇ:

بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى بۇخارانى زىيارەت قىلىش نىيىتىدە سەمەرقەنتتىن يولغا چىقىۋىدىم، يېنىمدا مىڭ تەڭگە پۇلۇم بار ئىدى. ئونبەش چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن بەكمۇ ھېرىپ كەتتىم، قورسىقىممۇ ئاچتى. بىر چوڭ دەرەخ نىڭ سايىسىدە ئولتۇرۇپ دەم ئالدىم. ئىلىۋالغان يېمەكلىكىم بىلەن قورساق توقلاپ ئولتۇرسام دوستلىرىمدىن بىرى كېلىپ قالدى. مەن ئۇنى غىزالىنىشقا چاقىردىم، ئۇ كەلدى. بىرلىكتە غىزالاندۇق. كېيىن دوستۇم قايتماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، مەن يېنىمدىكى مىڭ تەڭگە پۇلنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ ئۆيۈمدىكىلەرگە بېرىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ ماقۇل بولدى ۋە پۇلنى ئېلىپ سەمەرقەنتكە يۈرۈپ كەتتى.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن بۇخارادىن قايتىپ كەلدىم. ھېلىقى دوستۇمنىڭ ئامانلىقىنى ئۆيۈمدىكىلەرگە تاپشۇرىمغانلىقى مەلۇم بولدى. مەن دوستۇمنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاماناتنى سۈرۈشتۈردۇم. ئەمما ئۇ مېنىڭدىن ھېچقانداق ئاماناتنىڭ ئالمىغانلىقىنى، ھەتتا مېنى يولدا كۆرمىگەنلىكىنى ئېيتىپ ھەممىدىن تېنىۋالدى. مانا مۇشۇ ئىش ئۇستىدە ئۆزلىرىگە ئەرز قىلىپ كەلدىم. بۇنى ئېنىقلاپ، ئۇنىڭدىن مىڭ تەڭگە پۇلۇمنى ئېلىپ بېرىشلىرىنى سورايمەن.

مىرزا ئۇلۇغبەگ دەۋاگەرنىڭ ھېلىقى دوستىنى چاقىر-
تىپ كەلتۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن بۇ ئەھۋالنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ.
ئۇ كىشى بۇنداق ئىشتىن زادىلا خەۋىرى يوقلۇقىنى، يولدا
ئۇنىڭ بىلەن غىزالىنىش تۇرماق، ھەتتا ئۇنى كۆرمىگەنلە-
كىنى، ئۇ دېگەن دەرەخنىڭ قايسى يول، قايسى ئۆستەڭ
بويىدا ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

مىرزا ئۇلۇغبەگ پۇل ئامانەت بەرگۈچىگە:

— سەن ھازىر بېرىپ، شۇ دەرەخنىڭ بىر نەچچە
دانە ياپرىقىنى ئەكەل، — دەپتۇ.

مىرزا ئۇلۇغبەگ ئۇنى يولغا سېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ دوس-
تىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇۋېتىپ. بىر ھازا ئۇنىڭ بىلەن چاقچاق
لىشىپ، ئۇنىڭ قىزىق گەپكە جەلپ قىپتۇ. گەپ تازا قىزى-
غاندا، مىرزا ئۇلۇغبەگ گەپنى بۆلۈپلا ئۇنىڭدىن:

— ئۇ ئۆزى ئېيتقان ھېلىقى دەرەخنىڭ يېنىغا يېتىپ
بارغانمىدۇ؟ ئۇنىڭ تېخىچە كەلمىگىنىگە قارىغاندا ئۇ يەر
خېلىلا يىراقتا بولسا كېرەك، — دېيىشىگە، دەۋاگەرنىڭ دوستى:

— تېخى يېتىپ بارالمىدى، ئۇ يەر خېلىلا يىراقتا، —
دەپ سۆزىنىدىن ئىلىنىپ قاپتۇ.

مىرزا ئۇلۇغبەگ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— سەن تېخى ھېلىلا «ئۇ دەرەخنى زادىلا كۆرمىگەن،
ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنىمۇ بىلمەيمەن» دېۋىدىڭغۇ؟ ئەمدى
ئۇنىڭ ئۇ يەرگە تېخى يېتىپ بارالمىغانلىقىنى، دەرەخنىڭ
خېلى يىراق جايدا ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلىسەن؟ سەن بە-
مەنە سۆزلۈكنى قويۇپ، ئۇنىڭ ئامانەت پۇلىنى دەرھال
ئەكەل، بولمىسا قاتتىق جازالىنىسەن، — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

خىيانەتچى ئۆزىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى ئىقرار قىلىپ، ئامانەت
پۇلنى ئەكەپتۇ. مىرزا ئۇلۇغبەگ پۇلنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ.

تەدبىرلىك ئوغرى

ھەلەپ شەھىرىدىكى بىر توپ ئوغرىلار بىر ئاخشىمى كارۋان سارايىنىڭ يېنىدىكى ھاممامنىڭ ئاستىدىن لەخمە كولاپ، ئۇنى سارايىنىڭ قورۇسىدىكى قۇدۇق ئىچىگە تۆتاشتۇرۇپتۇ. تۇن يېرىملاشقان، ئەتراپ جىمجىت، سارايى ئەھلى شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن چاغنى غەنىيمەت بىلگەن ئوغرىلار جىددىي تۇتۇش قىلىپ، بىر نەچچىسى قۇدۇق ئۇستىگە چىقىپتۇ. ئۇلار سارايدىكى سودىگەرلەرنىڭ قىممەت باھالىق مالليرىنى تاللىۋېلىپ، قۇدۇق ئاستىدىكى شېرىكلىرىگە چۈشۈرۈپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن قۇدۇققا چۈشۈپ، ئالغان مالليرىنى لەخمە ئارقىلىق ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئاچقىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان سارايى ئەھلى پاتىپاراق بولۇپ كېتىپتۇ. شەھەرگە ھەر خىل خەۋەرلەر تارقىلىپتۇ. شەھەر ھاكىمى ئۆز خىزمەتچىلىرى بىلەن كېلىپ تەكشۈرگەن بولسىمۇ، نەتىجە چىقىرالماپتۇ. چۈنكى سارايى دەرۋازىسى مەھكەم ئېتىكلىك تۇرغانىكەن.

ھاكىم تەكشۈرۈپ ئېنىق ئىسپات تاپالمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىر ئەيىبىنى سارايى قارا‌ۋۇلىغا قويۇپتۇ. قارا‌ۋۇل ۋە ئۇنىڭ بالا - چاقىسى سارايى ئالدىدا ئازابلىنىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى قانچە دېسىمۇ ھاكىم ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماپتۇ.

ساراي ئالدىغا كۆپ ئادەملەر يىغىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇغرىلارنىڭ باشلىقىمۇ خەلق ئىچىدە بار ئىكەن. ئۇ بىگۇ-ناھ قاراۋۇلنىڭ بالا - چاقىسى بىلەن شۇنچە ئازاب چې-كىۋاتقانلىقىغا چىدىماي: «ئۇغرىلىقنى شېرىكلىرىم بىلەن مەن قىلسام، گۇناھسىز بىچارىلەر ئازابقا قالسا، بۇ قانداق ئىنساپ بولىدۇ؟ بۇنىڭغا يول قويۇش ۋىجدانسىزلىق، نامەرد-لىك بولمامدۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ - دە، سەكرەپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، شەھەر ھاكىمىغا:

— بۇ گۇناھسىز بىچارىلەرنى ئازابلىماڭلار، مالنى ئوغرىلىغان مانا مەن، — دەپتۇ.

ھاكىم ئالدىدا تۇرغان بۇ بەستلىك يىگىتنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ ۋە دەرھاللا قاراۋۇلنى قويۇۋېتىپ، ئاندىن ئوغرىغا:

— ئىنساپلىق، مەرد يىگىت ئىكەنسەن، بۇ بىچارىلەرنى تۆھمەت ئازابىدىن قۇتۇلدۇردۇڭ. قېنى، راستىڭنى ئېيت، ئوغرىلىغان ماللارنى نەگە قويدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئوغرىلار باشلىقى:

— ساراي تاقالماستىن بۇرۇن سارايغا كىرىپ يوشۇ-رۇنۇۋالدىم. ھەممەيلەن ئۇيقۇغا كەتكەندە، ئالغان ماللىرىمنى ساراي قورۇسىدىكى كونا قۇدۇققا سېلىپ قويدۇم. ئۇنى ئېپىنى تاپقاندا ئەكەتمەكچىدىم. ھازىر مېنىڭ بىلىمىدىن ئارقان بىلەن باغلاپ قۇدۇققا چۈشۈرۈڭ، ھەممە مالنى ئاچ-قىپ بېرەي. قۇدۇقتىن چىقاندىن كېيىن ماڭا قانداق جازا بەرسىڭىز ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، — دەپتۇ.

ھاكىم ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە بىلىدىن ئارقان بىلەن مەھكەم باغلاپتۇ. ئىككى ياساۋۇل ئارقىنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ

قۇدۇققا چۈشۈرۈپتۇ ۋە قۇدۇق بېشىدا ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇغرى قۇدۇق ئاستىغا چۈشۈش بىلەنلا بېلىدىكى ئارقاننى يېشىۋېتىپ، لەخمە ئارقىلىق بەدەر قېچىپتۇ. ئاردىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ، يا مال، يا ھېلىقى ئوغرىدىن دېرەك بولماپتۇ.

ھاكىم بۇ سىرنى يېشىش ئۈچۈن بىر ئادەمنى قۇدۇققا چۈشۈرۈپتۇ. ئۇ ئادەم بىر ئازدىن كېيىن قايتىپ چىقىپ، قۇدۇق ئاستىدا ھامامنىڭ كۈل تۆكىدىغان جايىغا تۇتاشقان لەخمە كولانغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەتراپتا تۇرغانلار ھەيران بولۇپ بارماقلىرىنى چىشلىشىپتۇ.

يوقسۇزلۇق سەۋەبىدىن ئوغرىلىق يولىغا كىرگەن ئۇ يىگىتنىڭ باي سودىگەرلەرنىڭ ھېلىنى ئوغرىلاپ، كەمبەغەللەرگە رەھىم - شەپقەت قىلغانلىقىنى ئۇققان بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنىڭدىن خۇش بولۇپتۇ.

تېپىلغان كوزا

بىر شەھەردە ئىبراھىم دېگەن ئەمگەكچان كىشى بار ئىكەن. ئۇ كېچە - كۈندۈز تىرىشىپ ئىشلەپ، تاپقان پۇلىدىن ئېشىنغىنىنى بىر كوزىغا يىغىپ، ئۇنى بىر چىلان دەرىخىنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قويۇپتۇ.

بىر كۈنى ئىبراھىم كوزىدىكى پۇلدىن بىر ئاز ئالىغىلى كېلىپ قارىسا، ئۇ يەر باشقىلار تەرىپىدىن كولىنىپ، ھېلىقى كۆمۈلگەن كوزا ئېلىپ كېتىلىپتۇ. ئىبراھىمنىڭ بېشى قېتىپ قانداق قىلارىنى بىلەلمەي، ئاخىر ئۆزىنىڭ بىر يېقىن دانىشمەن دوستىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. دانىشمەن ئىبراھىمنى باشلاپ ھېلىقى كوزا كۆمۈلگەن جايغا كېلىپ، ئۇيان - بۇيان تەكشۈرگەن بولسىمۇ، ھېچقانداق نەتىجە چىقىرالمايۋ تۇرغاندا، بۇلارنىڭ ئۈستىگە قەلەندەر سۈپەت بىر ئادەم كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن:

— چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزى تىبابەتچىلىكتە دورا قىلىنىدۇ. بىرەيلەنگە چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزى لازىم بولۇپ بۇ يەرنى كولىغان. بۇ جەريانىدا ئۇنىڭغا كوزا ئۇچرىغان. ئۇ ئالماقچى بولغان يىلتىز بىلەن كوزىنى ئېلىپ كەتكەن، — دەپتۇ. بۇ ئۇچەيلەن سۆزلىشىۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە بىر كىچىك بالا كېلىپ قېلىپ، بولۇۋاتقان سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇلارغا:

— بىلدىم، بىلدىم، كوزىنى تېپىش ئاسان. بۇ ئاكام «چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزى دورا بولىدۇ» دېدى. ئېھتىمال بىر تېۋىپ كېسەل كۆرسەتكىلى كەلگەن بىر كىشىگە چىلان يىلتىزى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغان، ئۇكىشى كېلىپ بۇ چىلاننىڭ يىلتىزىنى كولىغان. نەتىجىدە قولىغا چىقىپ قالغان كوزىنى ئېلىپ كەتكەن. ئەمدى سىلەر شۇ يېقىن ئاربىدا قايسى تېۋىپنىڭ كىمگە چىلان دەرىخى يىلتىزىنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇغانلىقىنى ئېنىقلىسائىلار كوزا تېپىلىدۇ، — دەپتۇ. ئىبراھىمنىڭ دانىشمەن دوستى بۇ دېۋانە سۆزىگە ئادەم بىلەن كىچىك بالىنىڭ زېھنىدىن ھەيران بولۇپتۇ ۋە ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپتۇ.

دانىشمەن شۇ ئەترابلاردىكى تېۋىپلاردىن كىمگە قاچان چىلان دەرىخى يىلتىزى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. تېۋىپلاردىن بىرى:

— ھاجى ھەيدەر دېگەن بىر كىشىگە بۇنىڭدىن بىر-نەچچە كۈن بۇرۇن چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزىنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغانىدىم، ئۇ ئېلىپ كەلدى، دورا ياساپ بەردىم، — دەپتۇ ۋە ئۇ ئادەمنىڭ نەدە تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ئىبراھىم دوستى بىلەن ھېلىقى كېسەل ئادەمنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ ئادەم ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن:

— تېۋىپنىڭ بۇيرۇشى بىلەن چىلان دەرىخى ئىز-
دەپ، ئاشۇ چىلان دەرىخىگە يولۇققىنىم ئۇنىڭ يىلتىزىنى
ئېلىش ئۈچۈن تۆۋىنى كولاۋاتسام، ئىچىگە لىق پۇل قاچە-
لانغان كوزا ئۇچراپ قالدى. ئۇنى ئېلىپ كەلدىم. ئەگەر
ئىگىسى چىقىپ قالسا تاپشۇرۇپ بېرىمەن، دېگەن نىيەت
بىلەن ساقلاپ قويدۇم، — دەپتۇ.

ئىبراھىمنىڭ دانىشمەن دوستى:

— ئۇ يەر ۋە ئۇيەردىكى چىلانلار مۇشۇ كىشىنىڭ بولىدۇ.
بۇ بىر ئاق كۆڭۈل، كەمبەغەل ئادەم. ساۋاپلىق ئۈچۈن
بولسىمۇ شۇ كوزا بىلەن پۇلنى مۇشۇ ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ
بەرگەن بولسىڭىز، — دەپتۇ.

ھېلىقى كىيىم ئادەم ئىبراھىمدىن كوزىدىكى پۇلنىڭ
سانى ۋە كوزىنىڭ بەلگىلىرىنى سوراپ، ئۇنىڭ بەرگەن
جاۋابلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كوزا بىلەن پۇلنى قايتۇ-
رۇپ بېرىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ بىر دانىشمەن، ئالىم كىشى ھەل قىلال-
مىغان مۇشكۈل مەسىلىنى ئوقۇمىغان بىر ئادەم بىلەن بىر
كىچىك بالا ھەل قىپتۇ.

ئادىل ۋەزىر

ئىران شاھلىرىدىن بىرىنىڭ ئابدۇللا دېگەن دانا ۋەزىرى بار ئىكەن. ئۇ باشقا ئىشلارغا مەلىكە بولۇپ قېلىپ پادىشاھنىڭ يېنىغا بىر يىلغىچە كىرمەپتۇ. شۇ چاغلاردا خەلق ئىچىدە تىنچسىزلىق باشلىنىپ قالغانىكەن.

ئابدۇللا بىر يىلدىن كېيىن پادىشاھنىڭ يېنىغا قايتىپ كېتىۋاتقىنىدا خەلق ئۇنى يولدا توسۇۋاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر كىشى يۈگۈرگىنىچە كېلىپ ۋەزىرنىڭ ساقىلىدىن تۇتۇپ سىلكىشلەپتۇ. بەزىلەر ئۇنى ئاجرىتىپ قويۇپتۇ. ۋەزىر پادىشاھنىڭ ئالدىغا تەستە يېتىپ كەپتۇ ۋە پادىشاھىتىن خەلقنىڭ دەردىگە يېتىشنى، ئۆزىگە ئەدەبسىزلىك قىلغان ھېلىقى كىشىگە جازا بەرمەسلىكنى ئۆتۈنۈپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئابدۇللا ۋەزىرنىڭ يېنىغا بىر سودىگەر كىرىپ كەپتۇ ۋە ئەھۋالنى ئېيتىپ مۇنداق دەپتۇ:

— تۈنۈگۈن سىزنىڭ ساقىلىڭىزدىن تۇتۇپ سىلكىشلىگەن كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سىزگە ئېيتىپ قويۇشقا كەلدىم. ئۇ مېنىڭ قوشنام، ئىسمى سادىق، ئۇنىڭغا جازا بېرىلىشى كېرەك.

ئابدۇللا بۇ سودىگەرگە ئۆز لايىقىدا سۆز قىلىپ قايتۇرۇپتۇ. ۋەزىر بىر خىزمەتكارنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا سادىقنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي، قورقۇنچتىن رەڭگىروىي ئۆچكەن سادىقنى ئېلىپ كەپتۇ.

سادىق ۋەزىرنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، گۇناھىنى تىلەپتۇ. ۋەزىر سادىقنى يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ. ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سېنى جازالاش ئۈچۈن ئەمەس، سودىگەر قوشنائىنىڭ ئوسال ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ قويۇش ئۈچۈن چاقىرتتىم. ئۇ قوشنائ چېقىمچى، ئېغۇاگەر ئادەم ئىكەن. بايا ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ سەن توغرۇلۇق چېقىمچىلىق قىلدى. سەن بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزۈڭگە ئېھتىيات قىل، ئۇ قوشنائىدىن ھەزەر ئەيلە.

تۆھمەتچى ۋە شاتۇتىلار

ئەل ئىچىدە ئۇلۇغ شۆھرەت قازانغان ھاكىمنىڭ گۈزەل، ئىپپەتلىك، نومۇسچان بىر ئايالى بار ئىكەن. ھاكىمنىڭ قۇشنىسى باققۇچى قۇشبېگى ئۆز خوجىسىنىڭ شۇ ئايالىغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭۈل قۇشى ئايالىنىڭ ئىشق تۇزىقىغا ئىلىنىپتۇ. خىزمەتكار ژىسال ئىشكىنى قانچە قاقسىمۇ، ئىشىك ئېچىلماپتۇ. ئۇنىڭ ئەپسۇن ۋە ئەپسانىلىرى ئۇ ئىپپەتلىك، نومۇسلۇق ئايالغا كار قىلماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھاكىمنىڭ بۇ پاك ۋە ساپ ئايالىنى تۆھمەت قاپقىنىغا دەسسىتىشكە ئۇرۇنۇپتۇ. شۇ نىيەت بىلەن بازاردىن ئىككى تۇتى قۇش سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭ بىرىگە «مەن ھاكىمنىڭ ئايالىنىڭ قاراۋۇل بىلەن ئۆيدە ياتقانلىقىنى كۆردۈم» دېگەن سۆزنى، يەنە بىرىگە «مەن ھېچنېمە دېمەيمەن» دېگەن سۆزنى بەلخ تىلىدا سۆزلەشنى ئۆگىتىپ قۇيۇپ تۇ. شاتۇتىلار بىر ھەپتىدىلا بۇ سۆزلەرنى يادلىۋاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قۇشبېگى بۇ شاتۇتىلارنى ھاكىمغا تەقدىم قىپتۇ.

شاتۇتىلار ئۆگەنگەن شۇ سۆزلەرنى خۇش ئاۋازدا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ھاكىم بەلخ تىلىنى بىلمەيدىكەن. لېكىن ئۇ شاتۇتىلارنىڭ خۇش ئاۋازىغا مەھلىيا بولۇپ، ئۇلارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپتۇ. ئايال بىچارىنىڭ شاتۇتىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي، بۇ ئىككى جانىۋارنى ياخشى بېقىپتۇ.

بىر كۈنى ھاكىمغا بەلخلىق بىر نەچچە كىشى مېھمان بولۇپ كېلىپ قاپتۇ. شاتۇتىلار ئۆگەنگەن سۆزلىرىنى تەكرارلاپتۇ. مېھمانلار بىر - بىرىگە قارىشىپ بېشىنى تۆۋەن سېلىشقىنىچە جىم بولۇشۇپ قاپتۇ. ھاكىم مېھمانلارنىڭ بۇ ھالىتىنى سېزىپ، ئۇلاردىن نېمە بولغانلىقىنى سوراپتۇ. مېھمانلاردىن بىرى ھاكىمغا شاتۇتىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. ھاكىم شۇئان تاماقتىن قولىنى تارتىپ:

— ئەزىز مېھمانلار، كەچۈرۈڭلار. مەن شۇ ۋاقتا قەدەر شاتۇتىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلمىگەنىدىم، بۈگۈن ئۇنى ئۇقتۇم. سىلەرگە رەھمەت. بىزنىڭ رەسمىي - يوسۇنسىز بويىچە بۇزۇق ئايال ئەتكەن تاماقنى يېيىشكە بولمايدۇ، — دەپتۇ.

شۇ چاغدا تۆھمەتچى قۇشبېگى سىرتتىن:

— ئايالىڭىزنىڭ قاراۋۇل بىلەن بىر ئۆيدە ياتقانلىقىنى مەنمۇ بىرنەچچە قېتىم كورگەنىدىم، — دەپ گۇۋاھلىق بېرىپتۇ.

ھاكىم ئايالىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىپپەتلىك ئايال ئېرىگە بىر كىشى ئارقىلىق: «مۆھتەرەم ھاكىم، مېنى ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىماڭ، ئاۋۋال ياخشىراق ئويلىنىڭ. ئەگەر تەكشۈرۈشتە گۇناھىم بارلىقى ئىسپاتلانسا، ئۆلۈشكە رازىمەن. دەلىل - ئىسپاتسىز ئۆلتۈرسىڭىز، ئۇۋال قالمىسۇن» دەپ خەۋەر ئەۋەتىپتۇ.

ھاكىم ئايالىنى چاقىرتىپ:

— شاتۇتىلار ئادەم نەسلىدىن ئەمەس، ئۇلار مەلۇم غەرەز بىلەن سۆزلەشمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇشبېگىمۇ گۇۋاھلىق بەردى، — دەپتۇ.

ئايال هاكىمغا مۇنداق دەپتۇ:

— بەلخلىق مېھمانلاردىن سوراپ بېقىڭ، شاتۇتىلار ئاشۇ سۆزلەردىن باشقا سۆزلەرنىمۇ بىلەمدىكەن؟ ئۇ نائىنساپ قۇشىبېگىنىڭ ئىپلاس نەپسى مەندىن سۇ ئىچمىگەنلىكى ئۈچۈن، شاتۇتىلارغا ئاشۇ بولمىغۇر سۆزلەرنى ئۆگىتىپ، مېنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى بولغان ئوخشايدۇ. ئەگەر شاتۇتىلار باشقا سۆزلەرنىمۇ سۆزلىيەلىسە، ئۇ چاغدا مېنى ئۆلتۈرسىڭىز رازىمەن.

ئايالنىڭ پىكرىگە هەمەيلەن قايىل بوپتۇ. هاكىمۇ، مېهمانلارمۇ شاتۇتىلارنى بىرنەچچە كۈن كۆزەتمەكچى بولۇشۇپتۇ. ئەمما ئۇلار بۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدە شاتۇتىلارنىڭ ھېلىقى ئىككى جۈملە سۆزدىن باشقا سۆزنى ئاڭلىماپتۇ. هاكىم ۋە مېهمانلار ئايالنىڭ ساپ، پاكلىقىغا ئىشىنىپتۇ. هاكىم ھېلىقى تۆهمەتچى قۇشىبېگىنى چاقىرتىپ كەپتۇ. ئايال نائىنساپ تۆهمەتچىگە:

— هەي ئىپلاس زالىم، مەن بۇ گۇناهىنى ئۆتكۈزگەندە سەن راست كۆرگەنمىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. قۇشىبېگى «كۆردۇم» دەپ ئۆزىنى ئاقلىماقچى بوپتىكەن، قولىغا قونغان دۇرۇۋالغان قۇشى ئۆتكۈر تۇمشۇقى بىلەن ئۇنىڭ كۆزىنى بىرلا چوقۇپ كور قىلىپ قويۇپتۇ. تۆهمەتچى تېگىشلىك جازاسىنى تارتىپتۇ.

ئاتمىنىڭ ۋەسىيىتى

باغدات شەھىرىدە ئابدۇللا ئىسىملىك خەير - ساخاۋەتلىك، مېھىر - شەپقەتلىك، ئادالەتپەرۋەر بىر كىشى بولغانىكەن. ئۇ ئالدىنقا يارەم سوراپ كەلگەن ھەرقانداق ئادەمنى قۇرۇق قول قايتۇرمايدىكەن. شۇ ۋەجىدىن بۇ ئادەمنىڭ خەلق ئىچىدە ئىناۋىتى يۇقىرى ئىكەن.

ئابدۇللانىڭ ئۇچ ئوغلى بولۇپ، بۇلارغا ئاتاپ قويغان ئىككى قورۇ جايى بىلەن ناھايىتى گۈزەل بىر بېغى بار ئىكەن.

بىر كۈنى ئابدۇللا بالىلىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇلارغا:

— بالىلىرىم، مەن ئەمدى قېرىدىم، كۆزۈمنىڭ ئوچۇق ۋاقتىدا قولۇمدا بار بولغان قورۇ - جاي بىلەن باغنى سىلەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بېرەي. ئۈزۈمنى كىمىشىپ، بىرىڭلار باغنى، ئىككىڭلا بىردىن قورۇ - جاي ئېلىڭلار، — دەپتۇ.

بالىلارنىڭ ھەممىسى باغنى تالىشىپتۇ. ئابدۇللا بالىلىرىنىڭ كىمىشىلىمەيۋاتقىنىنى كۆرۈپ بىر ئويغا كەپتۇ - دە، بالىلىرىغا دەپتۇ:

— بالىلىرىم، سىلەر ساياھەتكە چىقىپ جاھان كېزىپ كېلىڭلار. قايسىڭلار ماڭا ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ئېلىپ كېلەلىسەڭلار، باغنى شۇڭىڭغا بېرىمەن.

ئۈچ بالا ئەڭ قىممەتلىك نەرسە تېپىش ئۈچۈن ساياھەتكە چىقىپ كېتىپتۇ. چوڭ ئوغلى بىرنەچچە ئاي سەرسان ۋە سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپ، بىر ئەرەب قەبىلىسى بار جايغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بۇ يەرنىڭ باشلىقى بىلەن

توتۇشۇپ ئۇنىڭغا بىرمۇنچە نەرسىنى تەقدىم قىپتۇ. كېيىن ئۇنىڭدىن قولىدىكى ياقۇتنى خاتىرە ئۈچۈن بەرىشنى سوراپتۇ. قەبىلە باشلىقى ماقۇل بولۇپ، قولىدىن ئۈزۈكنى ئېلىپ ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. ئۇ خۇشاللىقىدا ئۇدۇل ئۆيىگە يول ئاپتۇ.

ئابدۇللا چوڭ ئوغلى ئېلىپ كەلگەن ياقۇتنى كۆرۈپ:

— ھەقىقەتەنمۇ قىممەت باھالىق ياقۇت ئېلىپ كەپسەن. ئەمدى سەۋر قىل. ئىنىلىرىڭنىڭ قانچىلىك نەرسە ئېلىپ كېلىشىنى كۆرۈپ باقايلى، — دەپتۇ.

ئوتتۇرانچى ئوغلىمۇ جاھاندا قىممەت باھالىق نەرسە ئىزدەپ، بىر دېڭىز بويىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەردىكى غەۋۋاسلار دېڭىز تېگىگە شۇڭغۇپ، ھەر خىل ئېسىل ۋە قىممەت باھالىق تاشلارنى سۈزۈپ چىقىدىكەن. ئۇ غەۋۋاسلارغا ئۆز ئەھۋالى ۋە مەقسىتىنى ئېيتىپ، ئۇلاردىن ياردەم قىلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. غەۋۋاسلار ئۇنىڭ تىلىكىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭغا بىر دانە قىممەت باھالىق ئېسىل تاش تەقدىم قىپتۇ.

دېڭىزدىن سۈزۈۋېلىنغان بۇنداق ئېسىل تاشلارنىڭ ئۈستىنى تازىلاپ، سىلىقداپ، ھەل بېرىپ پارقىرىتىش تەلەپ قىلىنىدىكەن. شۇڭا ئۇ تاشنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ، بىر ئۈستىغا شاگىرتلىققا كىرىپ، تاش تازىلاشنى، ھەل بېرىشنى ئۆگىنىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئېسىل تېشىنى كۆڭۈلدىكىدەك تازىلاپ، ھەل بېرىپ، ئاندىن ئۆز يۇرتىغا قايتىپتۇ. ئۆيىگە كېلىش بىلەنلا ئېلىپ كەلگەن ئېسىل تاشنى دادىسىغا تاپشۇرۇپتۇ. بۇۋاي ئوغلىنىڭ بۇ سۈغىنىنى كۆرۈپ:

— ئوغلۇم، سېنىڭ ئېلىپ كەلگەن بۇ سۈغاڭمۇ

هەقىقەتەن ئېسىل ئىكەن. ئەمدى ئىنىكلارنىڭ نېمە ئېلىپ كېلىشىنى كۈتەيلى، — دەپتۇ.

كەنجى ئوغلى ئالتە ئاي سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپ، ھېچنەدىن كۆڭلىگە ياققۇدەك ئېسىل تاش تاپالماي، ئاخىر ئۇمىدسىز ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئۇ ھەرىپ كەتكەنلىكتىن، ئۆيىگە يېقىن قالغاندا بىر ئاز ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن بىر كىشىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ھويلىدىن يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ، يوچۇقتىن ھويلا ئىچىگە قاراپتۇ.

ھويلا ئوتتۇرىسىدا بىر ئۆلۈك كالا ياتقان، ئۈچ كىچىك بالا كالىنى قۇچاقلاپ يىغلاۋاتقانكەن. ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ كۆز يېشى قىلىشىۋاتقانكەن. كەنجىئوغۇل ئۇلارنىڭ بۇ ئېچىنىشلىق ھالىغا چىداپ تۇرالماي، دەرۋازىنى ئېچىپ ھويلىغا كىرىپتۇ. قورۇ ئىگىسى بىلەن كۆرۈشۈپ شۇپ، بۇ يىغىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. قورۇ ئىگىسى كۆز ياشلىرىنى تۆككەن ھالدا ئۆز ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپتۇ:

— بىز بىر نامرات ئائىلە ئىدۇق. دۇنيالىقتا مۇشۇ بىر كالىدىن باشقا ھېچ نەرسىمىز يوق. مۇشۇ كالىنىڭ سۈتى بىلەن كۈن كۆرۈپ كېلىۋاتاتتۇق. بۈگۈن بۇ كالا ئۆلۈپ قالدى. ئەمدى نېمە قىلىشىمىزنى بىلەلمەي يىغلاۋاتىمىز.

كەنجى ئوغۇل ئۇلارنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ كىچىك بالىلارنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپ، ئۇلارغا ۋە ئاتا - ئانىسىغا تەسەللى بېرىپتۇ. ئاندىن قورۇ ئىگىسىنى باشلاپ توپتوغرا مال بازىرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. كەنجى ئوغۇل بازاردىن ئەڭ ياخشى بىر سىيىرنى تاللاپ سېتىۋاپتۇ. نان، كۈرۈچ، ماي، ئۇن قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ

ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ.

بۇ كەمبەغەل بىچارىلەر ئالىيجاناب بۇ يىگىتنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىنى تۇتالماي يىغلاپ كېتىشىپتۇ. يىگىت ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىپ، ئاندىن ئۆز ئۆيىگە قايتىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۆيىگە قۇرۇق قول قايتىپتۇ. ئاتا - ئانا، ئاكىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئاتىسى ئوغلىغا زەن سېلىپ قاراپ، ئۇنىڭ مۇرىلىرىدە يالتىراپ تۇرغان ھېلىقى كەمبەغەلنىڭ ۋە ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ كۆز ياشلىرىنى كۆرۈپ:

— سەنمۇ ئېسىل، قىممەت باھالىق تاش ئېلىپ كەلدىڭمۇ؟ مۇرىلىرىڭدە پارقىراپ تۇرغان نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئوغلى ئۇنداق ئېسىل نەرسە ئېلىپ كېلەلمىگەنلىكىنى، مۇرىسىدىكى پارقىراپ تۇرغىنى كەمبەغەل ئائىلىدىكىلەرنىڭ كۆز يېشى ئىكەنلىكىنى جەريانى بىلەن ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ئابدۇللا كىچىك ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ ئالىيجاناب ئوغلىنى قۇچاقلاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ھەي ئالىجاناب، مۇرۇۋەتلىك ئوغلۇم، سەن ئۇ بىچارىلەرگە ياردەم قىلىپ، ئىنسانىي ۋەزىپەڭنى ئادا قىپسەن. ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىگە دوست - بۇرادەر ئىكەنلىكىنى، ئادالەتپەرۋەر بولۇش لازىملىقىنى ئاشۇ ئىشىڭ بىلەن كۆرسىتىپسەن، مەن سەندىن رازى. ماڭا بىر بىچارە ئاجىز كىشىنىڭ خۇشاللىق كۆز ياش تامچىسى مىڭلىغان جەۋھەردىن ئەۋزەلدۇر. بۇ باغنى ساڭا بەردىم، — دەپتۇ.

ئۇستازنىڭ ھىيلىسى

چېلىشىشنىڭ 360 خىل سەنئىتىنى مۇكەممەل ئىگىلىگەن بىر پالۋان بار ئىكەن. ئۇ ئۆز شاگىرتلىرىدىن بىرىگە 359 خىل چېلىشىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ، بىر خىل ئۇسۇلنى ئۆگەتمەي ساقلاپ قاپتۇ.

شاگىرت كۈچ - قۇۋۋەتتە، چېلىشىش سەنئىتىدە ئەلا دەرىجىدە يېتىشىپتۇ. شۇڭا ھېچكىم ئۇنىڭ بىلەن چېلىشىشقا چۈشەلمەيدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز - ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى ئۇ پادىشاھقا ئۇستازى توغرىسىدا سۆزلەپ:

— يېشىنىڭ چوڭلۇقى بىلەن ماڭا ئۇستاز بولغانلىقىنى دېمىسەم، ئۇنىڭدىن كەم ئەمەسمەن، — دەپتۇ.

ئۇنىڭ بۇنداق ماختانچاقلىقى پادىشاھقا ياقماپتۇ. پادىشاھ ئاخىر ئۇستاز بىلەن ماختانچاق شاگىرتنى چېلىشىشقا بۇيرۇپتۇ. چېلىشىش مەيدانىغا پادىشاھ، ۋەزىرلەر، ئەمەلدارلار ۋە مەشھۇر پالۋانلار يىغىلىپتۇ.

چېلىشىش باشلىنىپتۇ. شاگىرت ئۇستازىغا خۇددى مەست بولغان پىلدەك ھۇرپىيىپ كەپتۇ. ئۇ ئۆز كۈچىدە «چۆيۈندىن پۈتۈلگەن تاغ بولسىمۇ، ئۇنى ئورنىدىن يۇلۇۋېلىپ تاشلايمەن» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇستاز ئۆز شاگىرتىنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئۆزىدىن ئۇستۈن ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، شاگىرتىغا ئۆگەتمىگەن ئۇسۇلى بىلەن تاقابىل تۇرۇپتۇ. شاگىرت

ئۇستازنىڭ بۇ ئۇسۇلىغا تاقابىل تۇرالماپتۇ. ئۇستاز ئۇنى بېشىدىن يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئايلاندۇرۇپ يەرگە ئۇرۇپتۇ. تاماشىبىنلار قىقاس - چۇقان سېلىپ ئۇستازنى ئالقىشلاپتۇ. پادىشاھ ئۇستازغا ئېسىل سوۋغات تەقدىم قىپتۇ. شاگىرتقا: «ئۆزۈڭنى ئۇستازىڭدىنمۇ يۇقىرى ئورۇنغا قويماقچى بولدۇڭ» دەپ تەنبىھ بېرىپتۇ.

شاگىرت:

— ئۇستاز كۇچ - قۇۋۋەتتە ماڭا تەڭ كېلەلمەيتتى، ئۇ ماڭا ئۆگەتمىگەن بىر خىل چېلىشىش ھىيلىسى بىلەنلا مېنى يېڭىۋالدى، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئۇستاز:

— مەن مۇشۇنداق كۇنلەرنىڭ بولۇشىنى ئويلاپ، چېلىشىش تەدبىرلىرىدىن بىرىنى بۇنىڭغا ئۆگەتمىگەنىدىم. دانىشمەنلەر: «دوستۇڭغا تولىمۇ ئىشىنىپ كېتىپ، ئۇنىڭغا ئارتۇقچە مەدەت بەرمە. مۇبادا بىر كۇنى ئۇ ساڭا دۇشمەن بولۇپ قالسا، ئۆزۈڭنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن مەدەتلىرىڭ بىلەن ئۆزۈڭنى يېڭىدۇ» دېگەن، — دەپتۇ. بېيىت:

چوڭلار ئالدىدا بولما بەتقىلىق،
جاھاندا بارچىغا قىلغىن ياخشىلىق.

جاهىل قازى

بىر شەھەردە ھەم ئالىم، ئەم ئادىل بىر قازى بار ئىكەن. قازى كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قازا تاپقاندىن كېيىن، جامائەت ئۇنىڭ ئوغلىنى قازىلىققا سايلاپتۇ. ئەمما ئۇ ئاتىسىنىڭ ئەكسىچە ئىنتايىن جاھىل، نادان ئىكەن. ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئۇنىڭغا ئىلىم ئۆگىتىش، ئەدەب - ئەخلاق قائىدىلىرىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بىر مۇئەللىمنى بەلگىلەپتۇ.

بىر كۈنى تىل دەرسىدە مۇئەللىم نەھۋى (سىنتاكسىس) دىن بىر مىسال كەلتۈرۈپ، قازىدىن سوراپتۇ:

— بالام، «ئەخمەت مەھمۇتنى ئۇردى» دېگەن جۈملىدىكى ئىگە ۋە خەۋەر قايسى؟

جاھىل قازى خاپا بولغان ھالدا:

— ۋاھ، ئەخمەت ئۇ مەھمۇتنى نېمىشقا ئۇرغان؟ باشقىلار نېمىشقا ئۇنىڭغا گەپ قىلمىغان؟ ئۇ بىچارە مەھمۇتنىڭ تاياق يېگىنى يېگەن بولامدۇ! — دەپتۇ.

مۇئەللىم بۇ جاھىلنىڭ سۆزىدىن كۈلۈپ:

— مەسىلە سىز ئويلىغاندەك ئەمەس. بۇ يەردە ئۇرغان، ئۇرۇلغان كىشىمۇ يوق. پەقەت جۈملىدىن ئىگە بىلەن خەۋەرنى تېپىش ئۈچۈن كەلتۈرۈلگەن بىر مىسال بۇ، — دەپتۇ.

جاھىل قازى ئۇنىڭغا ھېچ قايىل بولماي:

— تېنىۋېلىۋاتسەن. ئۆزۈڭ «ئەخمەت مەھمۇتنى ئۇردى» دەپ گۇۋاھلىق بەرمىگۈن، بۇنىڭدىن نېمىشقا يېنىۋالسەن؟ — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

مۇئەللىم ھەيران بولۇپ:

— سىز ياخشىراق چۈشىنىڭ، «ئۇردى» دېگەن بۇ سۆز ئەمەلىيەتتە بولمىغان ئىش...

— نېمە دەۋاتسەن؟ ئەمەلىيەتتە بولمىغان ئىش دەۋاتامسەن؟ ئۇنداقتا سەن ئەخمەتتىن پارا يېگەن ئوخشايسەن. ئۇنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ، ئەيىبىنى ياپماقچىمۇسەن؟ مەن بۇنىڭغا يول قويمايمەن. ھازىر ئەخمەتنى تاپقۇزۇپ جازا بېرىمەن، مېنىڭ قازىلىقتا تۇرغان ۋاقتىمدا بۇنداق زۇلۇمغا يول قويمايمەن، — دەپ بىچارە مۇئەللىمنى قاماشقا، ئەخمەتنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇق قىپتۇ.

جاھىل ۋە تەلۋىلىك كىشىلىگە يولۇققان بۇ قازىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ، مىڭ تەسلىكتە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، مۇئەللىمنى تۇرمىدىن بوشىتىۋاپتۇ. بېيىت:

جاھىللىقتىن كۆپ كىشىگە قايغۇ، دەرد كۈلپەت يېتەر،
جاھىل ئادەم سۆھبىتىدىن قىل ھەزەر، مىڭ - مىڭ ھەزەر.

ئادىل ھۆكۈم

بىر شەھەر ھاكىمىنىڭ سابىت دېگەن خىزمەتچىسى ئىنتايىن گۈزەل بىر ئايالغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ئايالنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن ھەرقانداق ھەرىكەت قىلغان بولسىمۇ، ھېچقانداق نەتىجە چىقماپتۇ. ئايال ئىپپەتلىك، ئىنتايىن پاك بولغىنى ئۈچۈن سابىتنىڭ تەلىپىنى رەت قىپتۇ. ئەمما سابىت نىيىتىدىن يانماي ئايالنىڭ قېشىغا ئادەم كىرگۈزۈپ تۇرىپتۇ. بۇ ئىپپەتلىك ئايال ئاخىر ئىلاجسىزلىقتىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە ئىلىپتۇ ۋە بۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە ئىلىپتۇ: «ئىلىم ئۆيدە بولمايدىغان بىر كۈنى مەن خەۋەر قىلاي، سابىت شۇ چاغدا كەلسۇن، خاتىرجەم ھالدا كۆڭۈللۈك تاماشا قىلايلى، دەپ خەۋەر لەندۇر. ئۇ كەلگەندىن كېيىن ئەدىبىنى تازا بېرەيلى.» ئايال ئىلىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە بىر كۈننى توختىتىپ سابىتقا خەۋەر بېرىپتۇ. ئىلى ئىشىك تۈۋىگە چۈشۈرگە قۇر بىر ئورا كولاپ تەييارلاپتۇ.

ۋەدە قىلىنغان كۈنى سابىت ئۆزىنى بىربىلەپ، بىر بىلمەي خۇشال ھالدا يېتىپ كەپتۇ. ئايالنىڭ ئىلى ئىشىك كەينىگە يوشۇرۇنۇۋالغانلىقىن. سابىت ئىشىكتىن بېشىنى تىقىشىغلا، ئۇنىڭ بېشىغا تەگكەن كالتەك بىلەن تەڭ سابىت كولانغان ئورىغا دۈم چۈشۈپتۇ. ئايال بىلەن ئەر ئۇنىڭ ئۈستىگە توپا تاشلا

لاپ، ئۇنى تىرىك پېتى كۆمۈۋېتىپتۇ.
سابىتنىڭ دېرەكسىز يوقالغانلىقىغا ھەيران بولغان ھاكىم ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئالالماپتۇ.
بىر كۈنى ھاكىم كوچىدا بىر كىشىنىڭ بولۇشچە توۋلاپ ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، نۆكەرلىرىگە ئۇنى تۇتۇپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. نۆكەرلەر ھېلىقى ئادەمنى تۇتۇپ كەپتۇ. ھاكىم ھېلىقى كىشىنى سوراق قىلىپ:
— سەن راستىڭنى ئېيت، خىزمەتچىمنى نېمىشقا ئۆلتۈردۈڭ؟ — دەپتۇ.
ئۇ بىچارە ئۇنداق ئىشنى ئۇقمايدىغانلىقىنى ئېيتسىمۇ، ھاكىم ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، ئۇنى زىندانغا ساپتۇ.
شۇ كۈنى يېرىم كېچە بىلەن ھاكىم ھېلىقى كىشىنى زىندانىدىن ئاچقىپ، ئۇنىڭغا:
— سېنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن، پەقەت بىر سىرنى يېشىش ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلدىم. سائا بىرەچچە كىشى قوشۇپ، ئەتە سېنى قويۇۋېتىمەن. سەن ئادەملەرنى ئۆيۈڭگە يوشۇرۇپ قويىسەن. كىم سېنىڭ ئەھۋالىڭنى بىرىنچى بولۇپ سوراپ كەلسە، شۇ كىشىنى خىزمەتچىلىرىمگە تۇتۇپ بېرىسەن، — دەپ، ئۇنىڭغا ئىنئام ۋە سوۋغاتلارنى بېرىپ، ئەتىسى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.
ئۇ كىشى ئۆيىگە كېلىپ كۆپ ئۆتمەيلا، ھېلىقى ئىپپەتلىك ئايالنىڭ ئېرى ئۇنىڭدىن ھال سوراپ كىرىپ كەپتۇ.
— سېنى ھاكىم نېمە ئۈچۈن قاماپتۇ، نېمىدەپ قويۇۋەتتى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنى قاتىللىق قىلدىڭ دەپ تۇتقانىكەن، ئەمما بىرەر ئىسپات تېپىلمىغىنى ئۈچۈن، ئاخىر مېنى قويۇۋەتتى، — دەپتۇ.

ھاكىمنىڭ بۇ ئۆيدە يوشۇرۇنۇپ ياتقان نۆكەرلىرى ئۇنى تۇتۇپ ھاكىمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. بۇ كىشى سابىتنىڭ قاتىلى ئۆزى ئىكەنلىكى ۋە ئۇنى نېمە ئۈچۈن ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

ھاكىم ئۇنىڭ قىلغانلىرىنى لايىق كۆرۈپ:

— ياخشى ئىش قىپسەن، ئەگەر مەن ئۇنىڭ شۇنداق بۇزۇق نىيىتىنى سەزگەن بولسام، ئۇنى دارغا ئاساتتىم. ئايالىڭ ۋە ئۆزۈڭنىڭ نامۇ شەرىپىنى قوغداش يولىدا قىلغان بۇ ئىشىڭ بارلىق ئار - نومۇسلۇق كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ، — دەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئام تەقدىم قىلىپ، ھۆرمەت بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ھۇنەرنىڭ شاراپىتى

ئەرەب ھۆكۈمدارلىرىدىن خەلىپە ھارۇن رەشىتكە تەۋە بىر شەھەر باشلىقى مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلىگەنىكەن:

— ئاتام مېنى دائىم ھۇنەر ئۆگىنىشكە قىزىقتۇرۇپ: «ئوغلۇم، ياشلىقىڭنى غەنىيمەت بىلىپ ھۇنەر ئۆگىنىۋال، مەنسەپ ۋە بايلىقىڭغا ئىشەنمە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار قولۇڭدىن كېتىشى مۇمكىن، ئەمما ھۇنەر دائىم ئۆزۈڭ بىلەن بىرگە بولىدۇ، سېنى ھەرقانداق جايدا موھتاجلىقتا قالدۇرمايدۇ» دەپ نەسىھەت قىلاتتى.

مەن ئاتامنىڭ ۋەسىيىتىنى چىن دىلىمدىن قوبۇل قىلىپ، ھۇنەر ئۆگىنىشكە بەل باغلىدىم. ماڭا گىلەم توقۇش ھۇنىرى بەكمۇ ياقاتتى. شۇڭا ئەڭ ئۇستا بىر گىلەمچىگە شاگىرتلىققا كىردىم. ئاخىر داڭلىق ئۇستا بولۇپ چىقتىم.

ئاتام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، خەلىپە ھارۇن رەشىت ئۇنىڭ ئورنىغا مېنى شەھەر باشلىقى قىلىپ تەينىلىدى. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، خەلىپىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ئىككى ھەمراھىم بىلەن بىرگە پايتەختە باغداتقا قاراپ يولغا چىقتۇق. بىرنەچچە كۈن سەپەر ئاۋارىچىلىكىنى تارتىپ، باغدات شەھىرىگە يېتىپ كەلدۇق. چىرايلىق زىننەتلەنگەن بىر ئاشخانىغا كىردۇق. ئاشخانا ئىگىسى بىزدىن ھال - ئەھۋال سورىدى ۋە:

— سىلەر باشقا بىر شەھەردىن كەلگەن ئابرويلۇق

كىشىلەرگە ئوخشايسىلەر. بازاردا تاماق يېيىش سىلەر ئۈچۈن ئەيىب بولىدۇ. مۇشۇ يېقىنلا يەردە ئۆزۈمنىڭ ئازادە قورۇ - جايىم بار، تاماقنى شۇ يەردە يەڭلار، — دېدى.

بىز ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلدۇق. ئۇ بىر خىزمەتچىسگە بىزنى شۇ يەرگە باشلاپ ئاپىرىشنى بۇيرۇدى. خىزمەتچى بىزنى تازا ياخشى بېزەلگەن بىر ئۆيگە باشلاپ ئەكەلدى:

— مۇشۇ ئۆيدە دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار، مەن تاماقنى ھازىر ئەكىلىمەن، — دېدى.

بىز رازىلىق بېرىپ ئۆيگە كىرىشىمىزگىلا خىزمەتچى ئىشىكنى تاقاپ چىقىپ كەتتى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا، ئۇلتۇرغان ئۆيىمىز ئوتتۇرىدىن ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ئۇچەيلەن بىراقلا پەسكە — يەر ئاستىدىكى بىر ئۆيگە چۈشۈپ كەتتۇق. يۇقىرىدىكى ئۆينىڭ ئىككىگە بۆلۈنگەن جايى يەنە قايتىدىن ئەسلىگە كېلىپ، ئاۋۋالقىدەك جىپسلىشىپ قالدى. بىز ھەيران بولۇپ قورقۇپ تۇراتتۇق، بىرنەچچەيلەن قوللىرىغا پىچاق ئالغان ھالدا ئالدىمىزدا پەيدا بولدى. ئۇلارنى كۆرۈپ جېنىمىزدىن ئۈمىد ئۈزدۇق. ئاشخانا خوجايىنى يولۇچىلارنى مۇشۇنداق ھىيلە بىلەن ئۆلتۈرۈپ،ئۇلارنىڭ گۆشىدىن تاماق ئېتىپ ساتىدىكەن. ماڭا دەرھال بىر ئۇي كەلدى - دە، ئۇلارغا:

— بىز ئەڭ ياخشى گىلەم توقۇشنى بىلمىز، بىزنى ئۆلتۈرۈش بىلەن قانچىلىك پايدا تاپالايسىلەر؟ بېرىپ خوجايىنىڭلارغا ئېيتىڭلار، بىزگە گىلەم توقۇشقا لازىملىق نەرسىلەرنى ئەكىلىپ بەرسۇن. توقۇلغان گىلەملەرنىلا ساتسا، تېخىمۇ بېيىپ كېتىدۇ، — دېۋىدىم، ئۇلارغا بۇ پىكرىم

يېقىپ قېلىپ چىقىپ كەتتى.

تەكلىپىم ئاشخانا خوجايىنىغا ياراپ قالدى. ئەتىسى بىزنى ئۆيگە باشلاپ كىرگەن خىزمەتكار گۈلەم تۇققۇشقا لازىملىق نەرسىلەرنى ئەكىلىپ بەردى. بىز گۈلەم تۇققۇشقا كىرىشتۇق. پۈتكەن گۈلەمنى خىزمەتكارلار ئەكىتەتتى. بىر مەزگىل مۇشۇ خىلدا كۈن كەچۈردۇق. مەن بىر كۈنى ئىنتايىن چىرايلىق بىر گۈلەمنى لايىھىلەپ توقۇپ چىقتىم. ئۇنداق بىر چېتىگە ئىسمىم يېزىلغان تامغىنى بېسىپ، ئاشخانا خوجايىنىغا:

— بۇ گۈلەمنىڭ چىرايلىقلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن. بۇ پادىشاھلارغا خاس گۈلەم. بۇنى بازاردا ساتماستىن خەلىپە ھارۇن رەشىتكە تەقدىم قىلسىڭ، كۆپ ئىنئامغا ئىگە بولىسەن، — دېدىم.

خوجايىن سۆزۈمگە ئىشىنىپ، ئەتىسى گۈلەمنى خەلىپىگە ئاپىرىپتۇ. ھارۇن رەشىت گۈلەمنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەۋەس قىلىپ، ئۇياق - بۇياقلىرىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرۈۋېتىپ، گۈلەمدىكى مېنىڭ ئىسمىم يېزىلغان تامغىنى كۆزى چۈشۈپتۇ. بۇ ئىشتىن بىرئاز گۇمان قىلىپ، خوجايىنىدىن بۇ گۈلەمنى نەدىن ئالغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ئۇ بىر سودىگەردىن ئالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ھارۇن رەشىت خوجايىنىغا تامغىنى كۆرسىتىپ مېنى سۈرۈشتە قىپتۇ. خوجايىن جاھىللىق بىلەن تېنىپ تۇرغاچقا ئۇنى قاماپ قويۇپتۇ. بىر مەزگىل ئۇنىڭ قىيىن - قىستاققا ئالغانلىقتىن ئاخىر ئىقرار بولۇپتۇ.

شۇ كۈنى ھارۇن رەشىتنىڭ ئادەملىرى كېلىپ بىزنى بۇ يەردىن قۇتۇلدۇرۇپ خەلىپىنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. خەلىپە

بىزگە كۆپ ياخشىلىق قىلدى. ئاشخانا خوجايىنى ۋە ئۇنىڭ خىزمەتكار شەرىكلىرىنى دارغا ئاستى. بىز ئوردىدا بىرنەچچە كۈن مېھمان بولۇپ تۇرغاندىن كېيىن ئۆز شەھرىمىزگە قايىتتۇق. شۇنداق قىلىپ، ھۈنەرنىڭ شارا-پىتىدىن مەن ۋە ئىككى ھەمراھىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدۇق.

مېهمان ئەزىز

مۇئىن ئىبنى زايىد ھاكىمنىڭ دۇشمەنلىرىدىن ئۇچ يۈز كىشىنى ئەسىر قىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. مۇئىن ئىبنى زايىد ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەسىرلەرنىڭ ئىچىدە بىر ياش بالىمۇ بار ئىكەن. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھەي ھاكىم، ئۇسساپ كەتتىم، بىر چىنە سۇ بەرگىن، ئۇسسۇز پېتىم ئۆلۈپ كەتمەي، — دەپتۇ.

مۇئىن ئىبنى زايىد سۇ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. بالا چىنىنى قولىغا ئېلىپ:

— ھەممە ئەسىرلەر ئۇسسۇزدۇر، مەن سۇ ئىچىپ ئۇلارغا بەرمىسەم، بۇ ئىنساپسىزلىق بولىدۇ. بەرسەم ئۆزۈم ئۇسسۇز قالىمەن. ئەلۋەتتە ھەممىزنى ئوخشاشلا ئۆلتۈرىسەن، بۇنىڭغا ئىشىنىمىز. مەرھەمەت قىلىپ، ھەممىزگە سۇ بېرىشكە رۇخسەت بەرسەڭ، ئۇسسۇزلۇقتا ئۆلمەيلى، — دەپتۇ.

مۇئىننىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەممە ئەسىرلەرگە سۇ بېرىلىپتۇ. ئەسىرلەر سۇنى ئىچىپ تەشنالىقىنى قاندۇرغاندىن كېيىن، ھېلىقى بالا ئورنىدىن تۇرۇپ:

— هەي هاكىم، سۈيۈنگىنى ئىچىش بىلەن هەممىز سېنىڭ مېهمىنىڭ بولدۇق. مېهمانىنى ئۆلتۈرۈش پەزىلەتلىك كىشىنىڭ ئىشى ئەمەستۇر، — دەپتۇ.

مۇئىن ئىبنى زايىد بالىنىڭ بۇ چىرايلىق هەم تەسىرلىك سۆزىدىن زوقلىنىپ، هەمە ئەسىرلەرنى قويۇۋېتىپتۇ.

نادانلمك سۆھبىتى

ئىراق ھۆكۈمدارلىرىدىن بىرى مەشھۇر بىر ئالىمغا قازىلىق مەنسىپىنى بەرمەكچى بوپتۇ. ئالىم ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلماپتۇ. ھۆكۈمدار ئۇنىڭغا تەن جازاسىدىنمۇ ئېغىرراق جازا بەرمەكچى بولۇپ، ئۇنى زىندانغا قامىشنى ئېغىرراق جازا بەرمەكچى بولۇپ، ئۇنى زىندانغا قامىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە بىر جاھىل، تەلۋە ۋە نادان بىر ئادەمنىمۇ قوشۇپ قامىشنى گۈندىپايغا ئېيتىپتۇ. ئاندىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ئالىم داد-پەرياد كۆتۈرۈپتۇ ۋە ھۆكۈمدارغا:

— تەكلىپىڭىزنى قوبۇل قىلاي. مېنى مۇشۇ جاھىل، تەلۋە ۋە نادان ئادەم بىلەن سۆھبەتداش بولۇشتىن قۇتقۇزۇڭ، — دەپ ئەرز قىپتۇ.

ھۆكۈمدار ئالىمنى ئازاد قىپتۇ ۋە ئۇنى قازىلىق مەنسىپىگە تەينلەپتۇ.

دېھقاننىڭ سوۋغىتى

نىزامۇلمۇلك دېگەن ئالىيجاناب ۋە ئادىل بىر ۋەزىر بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئالدىغا بىرى بىرەر سوۋغات ئېلىپ كەلسە، ئۇ سوۋغاتنى باشقىلارغا بۆلۈپ بېرىۋېتىدىكەن.

بىر كۈنى ئەتىگەندە بىر دېھقان ئۇنىڭغا ئۈچ دانە تەرخەمەك ئېلىپ كىرىپتۇ. ۋەزىر بۇنى ئۆزى يەۋېتىپ، دېھقانغا مىڭ دىنار پۇل ئىنئام بېرىپتۇ. ۋەزىر بىغىغا دەم ئېلىشقا چىققاندا، ئۇنىڭ بىر كۈتكۈچى مۇلازىمى:

— جانابلىرى نېمىشقا ئۇ ئۈچ تەرخەمەكنى ئۆزۈڭىزگە يەڭدۈرمىدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئادىل ۋەزىر مۇلايىملىق بىلەن:

— ئۇ ئېلىپ كەلگەن تەرخەمەكلەر بەك قىرتاق ئىكەن. ئۇنى باشقىلارغا بەرسەم، ئۇلار ئۇنىڭ تەمىنىڭ قىرتاقلىقىدىن دېھقاننى يامان سۆز بىلەن تىللاپ قويۇشىدۇ. شۇڭا دېھقاننىڭ دىلى ئازار يېمىسۇن دېدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئەككى خەل تەبىر

سۇلتان مەھمۇت غەزنەۋى ھەممە چىشى چۈشۈپ كېتىپ كۆرگەن چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ. ئۇ دەرھال چۈش ئۆرۈگۈچى بىر مۇنەججىمنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭغا كۆرگەن چۈشىنى ئېيتىپتۇ ۋە تەبىر بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. چۈش ئۆرۈگۈچى كىشى تەكەببۇر، ئويلانمايلا سۆزلەۋېرىدىغان ئادەم ئىكەن. ئۇ مەھمۇت غەزنەۋىگە:

— ئۆزلىرىنىڭ بالا - چاقىلىرى، تۇغقانلىرى سىلىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىدۇ. چۈشلىرىنىڭ تەبىرى شۇ، — دەپتۇ. بۇ تەبىر سۇلتانغا ياقمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا جازا بېرىپ تۇ. ئىككىنچى بىر چۈش ئۆرۈگۈچىنى چاقىرتىپتۇ. بۇ چۈش ئۆرۈگۈچى تەدبىرلىك، ئېھتىياتچان، دانا كىشى ئىكەن. ئۇ ئويلىنىۋېلىپ، سۇلتانغا:

— بالا - چاقا، تۇغقانلىرىڭىزدىن كۆرە سىز ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدىكەنسىز، — دەپتۇ.

سۇلتانغا بۇ تەبىر ياققانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئىنئام بېرىپتۇ. سۇلتان يېنىدا تۇرغانلارغا:

— ھەر ئىككىلا چۈش ئۆرۈگۈچىنىڭ تەبىرى بىرلا. بىرىنچىسى ئۆزىنىڭ نادانلىقى سەۋەبىدىن ئويلىمايلا، ئېھتىيات قىلماي، قوپاللىق بىلەن تەبىر بەردى. شۇڭا ئۇنىڭغا جازا بەردىم. ئىككىنچىسى بولسا دانا، ئېھتىياتچان، ئويلاپ سۆزلەيدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭغا ئىنئام بەردىم، — دەپتۇ.

ھاتەمنىڭ مەردلىكى

بىر نادان، تەلۈە ئادەم ھاتەمى تەيگە كۆپ جەبىر - جاپا ساپتۇ. ئاغزىغا كەلگەن يامان سۆزلەر بىلەن ئۇنى ھاقارەتلەپتۇ. ئەقىللىك كىشىنىڭ بىر نادان بىلەن تاكاللىشىپ تۇرۇشنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان ھاتەم گەپ قىلماي جىم ئولتۇرىۋېرىپتۇ. ھېلىقى نادان ئادەم تىللاشتىن ھېرىپ توختىغاندىن كېيىن، ھاتەم ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— يەنە دەيدىغانلىرىڭ بارمۇ؟ بولسا ئۆزۈمگە دەپ تۇگەت. «ئەقىلسىز، نادان ئادەم ئەدەبسىزلىك قىلسا، ئۇنىڭ بىلەن ئېيتىشماي، ئەدەبسىزلىكنى كەچۈرۈشتىن باشقا چارە يوق» دېگەن سۆز بار. شۇڭلاشقا مەن سېنىڭ ھەممە ھاقارەتلىرىڭگە جاۋاب قايتۇرماي جىم تۇردۇم، سېنى ئەپۇ قىلدىم.

چېقىلغان بېرىلگەن مۇكاپات

بۇرۇن بىر ھاكىم ئوۋغا چىقىپ ھەمراھلىرى بىلەن بىر يەرگە چۈشۈپتۇ. ھاكىم ئۆزىنىڭ ئات باقارىنى يېنىغا چاقىرتىپ:

— مەن ئۇزۇندىن بۇيان سېنىڭ بىلەن بىر قېتىم ئات چاپتۇرۇشنى ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتاتتىم. قايسىمىزنىڭ ئېتىنىڭ يۈگۈرۈك ئىكەنلىكىنى بىر سىناپ باقمامدۇق؟ — دەپتۇ.

ئات باقار ماقۇل بوپتۇ. ئىككىسى ئاتلىرىنى چاپتۇرغىنىچە ئۆزلىرى چۈشكەن يەردىن خېلىلا يىراقلاپ كېتىپتۇ. بىر چاغدا ھاكىم ئېتىنى توختىتىپتۇ ۋە ئات باقارنىمۇ توختىتىپ، ئۇنىڭغا:

— مەن ساڭا بىر سۆزنى ئېيتماقچى بولۇپ، سېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىم. ساڭا ئىشەنگەنلىكىم ئۈچۈن بۇ سىرىمنى ساڭىلا ئېيتىمەن، بۇنى سەندىن باشقا ھېچكىم بىلمىسۇن، — دەپتۇ.

ئات باقار تەزىم قىلىپ:

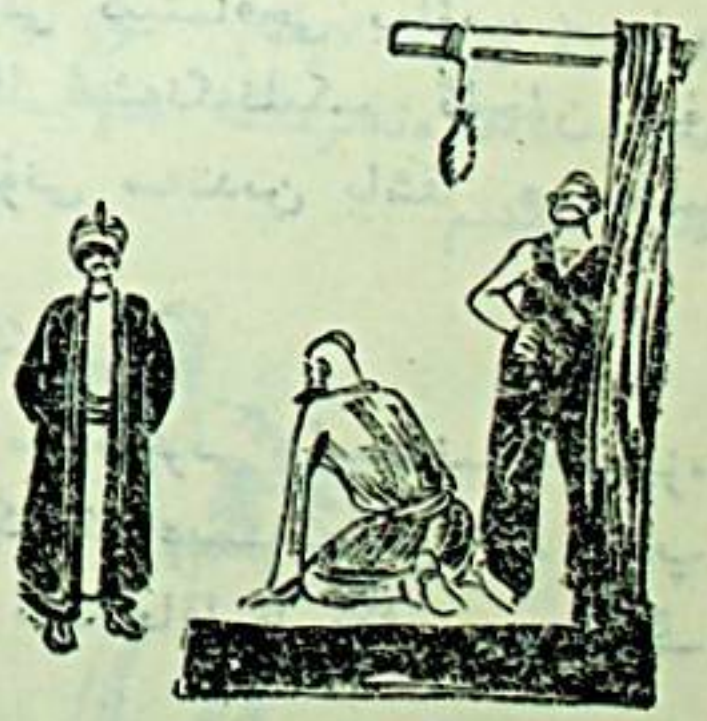
— سىز ماڭا ئىشىنىپ سىرىڭىزنى ئېيتقانىكەنسىز، ئەلۋەتتە ئۇنى ھېچقاچان ھېچكىمگە دېمەيمەن، — دەپ ھاكىمغا ۋەدە بېرىپتۇ. ھاكىم ئات باقارغا ئىشىنىپ كۆڭلىدىكى سۆزىنى دەپتۇ:

— ئىنسانىڭ مۇشۇ كۈنلەردە قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىدىن گۇمانلىنىپ قالدىم. ئۇ مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولسا

كېرەك. شۇڭا ئۇنى يوقاتماقچىمەن. بۇنىڭدىن كېيىن يېنىمدىن يىراقلاشماي، مېنى قوغداپ يۈر.

ئات با ھاكىمنىڭ سىرىنى ساقلاش ۋە ئۇنى قوغداشقا ۋەدە بېرىش قەسىمىنى ئىچىپتۇ. ھاكىم ئۇۋىدىن قايتىپ ئوردىسىغا كىرىشى بىلەنلا، ئات باقار ۋاپاسىزلىق قىلىپ، خىيانەت كۆچىسىغا قەدەم قويۇپتۇ. بىر پۇرسەت تېپىپ ھاكىمنىڭ سۆزلىرىنى ئۇنىڭ ئىنىسىغا ئېيتىپ قويۇپتۇ. ھاكىمنىڭ ئىنىسى بۇ خەۋەردىن خۇش بولۇپ، كەلگۈسىدە ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئام بەرمەكچى بوپتۇ.

ھاكىمنىڭ ئىنىسى ئۆزىنى ھەر تەرەپلىمە ياخشى تەدبىرلەر بىلەن قوغداشقا باشلاپتۇ. كۆپ ئۆتمەي ھاكىم ۋاپات بوپتۇ. يېڭى ھاكىم ھېلىقى چېقىمچى ئات باقارنى شۇ ئان دارغا ئېسىشنى ھۆكۈم قىپتۇ. ئات باقار ھاكىمغا ئۆزىنىڭ قىلغان خىزمىتىنى سۆزلەپ ناله - زار قىلسىمۇ، يېڭى ھاكىم ئۇنىڭغا پىسەنتىمۇ قىلماپتۇ ۋە:

— سىرنى پاش قىلىشتىن، چېقىمچىلىقتىن يامان راق گۇناھ يوقتۇر. ئاكام ساڭا ئىشىنىپ سىرىنى ئېيتقان. ئەمما سەن ئۇنىڭغا خىيانەت قىلىپ، ئۇنىڭ سىرىنى پاش قىلدىڭ، ئۇنى ماڭا چاقتىڭ. ئاكامغا ۋاپا قىلمىغان ئادەم ماڭا ۋاپا قىلارمۇ؟ مانا ئەمدى چېقىمچىلىقنىڭ جازاسىنى تارت! — دەپ ئۇنى دارغا ئاستۇرۇپتۇ.

بەتخەج مىراسخور

ئاتا - ئانا ۋە تاغىلاردىن قالغان نۇرغۇن مال - دۇنياغا مىراسخورلۇق قىلغان بىر تەلۇە يىگىت بەتخەجلىك يولىغا كىرىپ كېتىپ، قىلمىغان بۇزۇقچىلىقى قالمايتۇ. بۇنى كۆرگەن بىر تەقۋادار ئادەم بۇ يىگىتكە نەسىھەت قىلىپ:

— ھەي بالام، قولۇڭغا كىرگەن بايلىق ئاققان سۇغا، ئەيش - ئىشرەت بولسا چۆگىلەۋاتقان تۇگمەنگە ئوخشايدۇ. سەن ھاۋايى - ھەۋەس يولىدىن قايت، ئەقىل - پاراسەت، ئەدەب - ئەخلاق يولىنى تاپ. ئۇنداق قىلمىساڭ، قولۇڭدىكى دۇنيا تۇگىگەندىن كېيىن قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىسەن، ئۇ چاغدا پۇشايمان قىلغىنىڭ بىكار، — دەپتۇ. يىگىت ئۇ ئادەمنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، يەنىلا ئەيش - ئىشرەت يولىغا كىرىپ، مال - دۇنياسىنى بۇزۇپ - چېچىپ يۇرىۋېرىپتۇ. ھېلىقى تەقۋادار كىشىمۇ ئىلاجسىز ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشتىن توختاپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، بۇ يىگىتنىڭ كوچىدا تىلەمچىلىك قىلىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرگەن ھېلىقى تەقۋادار كىشى ئۇنىڭغا ئېچىنىپ گەپ قىلىشنى راۋا كۆرمەي، ئۆز - ئۆزىگە: «نادان ئادەم ئۆزىنىڭ ئەخمىقانە مەغرۇرلۇقى تۈپەيلىدىن ئاخىردا موھتاجلىق ھالىغا چۈشۈپ قېلىشنى ئويلىمايدۇ. بۇ خۇددى يازلىقى دەل - دەرەخلەر گۈل - چېچەكلەرگە پۈركىنىپ كېتىپ، قىشتا ئۇنىڭ بىر تال ياپ - يىشىلمۇ قالمىغىنىغا ئوخشاش» دەپتۇ.

هەسەتخورلۇقنىڭ قۇربانى

بۇرۇن باغدات شەھىرىدە ئىنتايىن خەسىس ۋە ھەسەتخور بىر باينىڭ، ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن ۋە خەلق ئارىسىدا ئىناۋىتى بار، تۇرمۇشمۇ ياخشى بىر قوشنىسى بار ئىكەن. ھەسەتخور باي ئۇ كىشىنىڭ بۇ ھالىدىن ئىنتايىن بىئارام بولۇپ ھەسەتخورلۇق قىلىدىكەن، قانچە لىك ھەسەت قىلسىمۇ، مەقسىتىگە زادىلا يېتەلمەيدىكەن. ئۇ ئاخىر بىر قۇل سېتىۋېلىپ، ئۇنى بىر مەزگىل ئوبدان بېقىپ تەربىيىلەپتۇ. ئاندىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ قۇلغا:

— مېنىڭ سېنى سېتىۋېلىپ بېقىۋاتقانلىقىمنىڭ سەۋەبى، مۇشۇ قوشنامنىڭ پاراۋان تۇرمۇشى، خەلق ئىچىدە كۈندىن - كۈنگە ئېشىۋاتقان ئابروي - ئىناۋىتىدۇر. بۇ ھال مېنى تولىمۇ بىئارام قىلىدۇ. شۇڭا، سەن بۇگۈن كېچە مەن بىلەن ئۇنىڭ قورۇسىغا كىرىسەن. مېنى شۇ قورۇدا ئۆلتۈرىسەن، ئەتە ئەتىگەندە جەسىتىمنى ئاشۇنىڭ قورۇسىدىن تاپىدۇ، شۇ چاغدا قوشنامنى شەھەر ھاكىمى قامايدۇ. خەلق ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدۇ. مەن شۇ چاغدا ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالغان بولىمەن. سەن مۇشۇ ئىشلىرىمنى مەن دېگەندەك ئورۇندىساڭ، ساڭا نۇرغۇن ئالتۇن بېرىمەن ۋە قۇللۇقتىن ئازاد قىلىمەن، — دەپتۇ.

قۇل خوجايىنىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ:

— خوجايىن، بۇنداقمۇ چارە بولامدۇ؟ ئۆزىڭىز ئۆلۈپ

كەتكەندىن كېيىن، قوشنىڭىزنىڭ ئابرويىنىڭ چۈشۈشى ياكى چۈشمەسلىكىدىن سىزگە نېمە پايدا؟ ئۇقمىللىك ئادەم بۇنداق ئەخمىقانە ئىشنى قىلمايدۇ، ــ دەپ نەسىھەت قىپتۇ.

لېكىن باي ئۇنىماي، قۇلنىڭ قولىغا قۇللۇقتىن ئازاد قىلىنغانلىقى ھەققىدە يېزىلغان گۇۋاھنامە بىلەن بىر مۇنچە ئالتۇننى تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ. قۇل ئاخىرى خوجايىنىنىڭ تەلىپى بويىچە كېچىسى قوشنىسىنىڭ قورۇسىدا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزى باشقا شەھەرگە كېتىپتۇ.

ئەتىسى بۇ ھادىسە بىلەن خەلق ئىچىدە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپتۇ. شەھەر ھاكىمى ھەسەتخورنىڭ قوشنىسىنى قاماقتا ئاپتۇ ۋە ئۇنى تەكشۈرۈشكە كىرىشىپتۇ.

بىر كۈنى بۇ ھادىسىنى ئاڭلىغان بىرەيلەن سودا ئىشى بىلەن ھېلىقى قۇل كەتكەن شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇ كىشى ھېلىقى قۇل بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا يان قوشنىسىنىڭ قورۇسىدا خوجايىنىنى بىرىنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قۇل ئۇ كىشىگە:

ــ ئۇ تەقۋادار قوشنىنىڭ بۇ ئىش بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. ھەسەتخور، خەسىس خوجايىننى مەن ئۆلتۈرگەن. مەن بۇ ئىشنى ئۇنىڭ ئۆز رازىلىقى ھەم مەجبۇرلىشى بىلەن قىلغان،ــ دەپ ۋەقەنىڭ تەپسىلىي جەريانىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ھېلىقى كىشى ئوتتۇرىدا بولۇنغان بۇ سۆزگە بىر نەچچە كىشىنى گۇۋاھ قىپتۇ ۋە ئۆز شەھىرىگە كېلىپلا شەھەر ھاكىمىغا بۇ ئەھۋالنى خەۋەر قىپتۇ. شەھەر ھاكىمى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ ئاخىر مەسىلىنى ئېنىقلاپتۇ. ئۆلگۈچىنىڭ تەقۋادار قوشنىسى گۇناھسىز دەپ قويۇپ بېرىلىپتۇ. ئۆلگۈچى باي ئۆز ھەسەتخورلۇقىنىڭ جازاسىنى تارتىپتۇ.

نامرات دەرۋىش ۋە تەكەببۇر قازى

قازىكالاننىڭ مەھكىمىسىگە موللىلار يىغىلىپ دىنىي مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىۋاتقانىكەن، شۇ سۆھبەت ئۈستىگە كىيىملىرى يىرتىق بىر كىمبەغەل دەرۋىش كىرىپ، موللا ۋە بايلارنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

قازى بۇ دەرۋىشنىڭ بۇ زاتلار ئارىسىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ غەزەپلىنىپ:

— ھەي دەرۋىش، سەن نېمىشقا موللىلار بىلەن بۇ ئۇلۇغ بايلىرىمىزنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردۇڭ؟ ئۆز مەرتىۋەڭنى بىلمەمسەن؟ دەرھال ئورنۇڭدىن تۇرۇپ پەگاھ تەرەپتە ئولتۇر، بولمىسا چىقىپ كەت! — دەپتۇ.

قازىنىڭ خىزمەتكارى دەرۋىشنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ:

— سەن بۇ ئۆلىما، بايلارنىڭ مەجلىسىدە ئولتۇرۇشقا لايىق ئادەم ئەمەسسەن. نېمىشقا ئۆزۈڭنى چاغلىماي ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئولتۇرىسەن؟ پاشىنىڭ يولۇاس بىلەن تەڭ كەلگىنى نەدە بار؟ سەن ھېچقانداق ئىلمى يوق بىر دەرۋىش تۇرساڭ، موللا ۋە بايلارنىڭ بۇنىڭدەك بىر ئىلمىي مۇھاكىمە سۆھبىتىگە قانداق قاتنىشالايسەن؟ دەرھال ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، پەگاھدا ئولتۇر. بولمىسا سېنى ھازىرلا قوغلاپ چىقىرىمەن، — دەپتۇ.

دەرۋىش ھەسرەتلىنىپتۇ. دىلى رەنجىپ، ئىلاجسىز پەگاھقا چۈشۈپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بوپتۇ. موللىلار بىر

مەسلە ئۇستىدە بىرلىككە كېلەلمەي، بىر - بىرىنىڭ پىكىر
رىنى رەت قىلىپ، ئاخىر بىر - بىرىگە خورازلاردەك ھۇر-
پىيىشكە، ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ جېدەل قىلىشقا، ياقا
سىقىشىشقا ئۆتۈپتۇ. لېكىن مەسلە ھەل بولماپتۇ. بۇلارغا
قاراپ جىم ئولتۇرغان دەرۋىش بۇلارنىڭ بۇ قىلىقلىرىغا چىداپ
تۇرالماي، ئۇلارنى جېدەلنى توختىتىشقا دەۋەت قىپتۇ ۋە
ئۇلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— گۇرەنلىرىڭلارنى كۆپتۈرۈپ، بىر - بىرىڭلار بىلەن
جېدەل قىلىپ مەسلىنى ھەل قىلالمايسىلەر. مەسلە دەلىل-
ئىسپاتسىز ھەل بولمايدۇ. مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە لايىق بىلىمىم
بار. قېنى سىلەر ئەينى مەسلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ بېقىڭ-
لار، مەن ئۆز بىلگىنىمچە جاۋاب بېرىپ كۆرەي.

سۆھبەت ئەھلى جىمىپ، ئوتتۇرىدا تالاش بولۇۋاتقان
مەسلىنى دەرۋىشكە ئېيتىشىپتۇ. دەرۋىش ئۇلارغا يېقىملىق
ۋە چىرايلىق سۆزلەر بىلەن قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىپ
تۇ ۋە مەسلىنى ھەل قىپتۇ. مەجلىس ئەھلى ھاياجانلانـ
غىنىدىن دەرۋىشكە رەھمەتلىرىنى ئېيتىشىپتۇ.

تەكەببۇر قازىمۇ دەرۋىشنىڭ ئىلمىگە قايىل بولۇپ،
ئۆزىنىڭ يېپەك تونى بىلەن سەللىسىنى دەرۋىشكە سوۋغا
قىپتۇ ۋە:

— ئەي دەرۋىش، سېنىڭ قەدىر - قىممىتىڭنى بىل-
مەپتىمەن. قېنى تۆرگە مەرھەمەت قىلغىن، — دەپ ئۇنىڭ-
دىن ئەپۇ سوراپتۇ.

ئەمما دەرۋىش قازىنىڭ سوۋغىتىنى قوبۇل قىلماپتۇ.
ئۇ قازىغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— تەكەببۇرلۇققا سەۋەبچى بولىدىغان بۇ تون بىلەن

سەللە ماڭا كېرەك ئەمەس. مۇشۇ ئەسكى - تۇسكى كىيىم مېنىڭ ئەقىل - پاراسىتىمنى تۆۋەنلىتەلمىگىنىگە ئوخشاش، بۇ يىپەك تون بىلەن زەر باسقان سەللىمۇ مېنىڭ ئەقىل - پاراسىتىمنى ئاشۇرالمايدۇ. ئەقىل كىيىمدە ئەمەس باشتا. شۇنداق كىشىلەر بارکى، ئۇلار قىممەت باھا كىينىملەرنى كىيىشۇپلىپ ئۆزلىرىنى پەردازلىسىمۇ، ئىلىم - مەرىپەتتىن، ئەدەب - ئەخلاقتىن ئەسلا خەۋىرى يوقتۇر. ئۇنداق كىشىلەرنى باشقىلاردىن يۇقىرى، كونا كىيىملىكلەرنى تۆۋەن ساناش ئىنسانپەرۋەرلىقتۇر. ئەقىل - ئىدراك ئىگىسى بولۇش ئۈچۈن ئىلىم - مەرىپەت ئىگىلەش كېرەك. «ئۆزىگە قارىما، سۆزىگە قارا» دېگەن ھېكمەتلىك ماقالدەكىدەك، ئادەمنىڭ كىيىم - كېچەك، سىرتقى كۆرۈنۈشىگە ئەمەس، ئۇنىڭ ئىلىم - بىلىمىگە، ئەقىل - پاراسىتىگە، سۆزىگە، ئەدەب - ئەخلاقىغا قاراش كېرەك.

بىرىنگە ئورا كولىساڭ ...

ئىرانىنىڭ بىر شەھىرىدە ئۆزىنىڭ ئەسكى مىجەز - خۇلقى بىلەن نام چىقارغان ئۇبەيد دېگەن بىر ئادەم بار ئىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ قىلىقسىزلىقى بىلەن باشقىلارنىڭ پا- راۋانلىق خامىنغا ئوت قويۇپ، ئۆزى يامان ئەخلاق، بۇ- زۇقلۇقنىڭ ئېگىز - پەس، ۋەيرانە خارابىزارلىقلىرىدا يۈر- ىدىكەن. مەردلىك ۋە ئىنسانىيەتچىلىك داستىخىنىنىڭ نېمەت- لىرىدىن ئېغىز تەگمەيدىكەن. بىراق بۇ نومۇسسىز، ھاياسىز ئۇبەيدنىڭ ئىنتايىن گۈزەل، ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن بىر ئايالى بار ئىكەن. نائەھلى ئۇبەيد بۇ ئايال غىمۇ زادىلا ئوچۇق چىراي، خۇش خۇي، گۈزەل سۆزلەر بىلەن مۇئامىلە قىلمايدىكەن. ھەرقانداق شارائىتتا ئايالى غا زەردە بىلەن جاۋاب بېرىدىكەن. بۇ بىر شائىرنىڭ:

نەسىھەت تىڭلاماس دىل سەختى مەھجۇب،
① كۆكەرمەس تاشقا يامغۇر ياغسىمۇ كۆپ.

دېگىنىدەك، ئايالىنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ھەرقانداق نەسىھەت- لىرى بۇ ئەدەبسىز ئادەمگە قىلچىمۇ تەسىر قىلمايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇبەيد ئۆيىگە كېلىپ، ئايالىنى سەۋەبسىز ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. جاھىللىقى بارغانچە ئۆرلەپ، يوغان بىر تاشنى ئېلىپ، ئايالىنىڭ بېشىغا قاتتىق ئۇرۇپتۇ.

① سەختى مەھجۇب ـ قاتتىق ئورالغان.

ئايال شۇ جايدىلا تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. بېيىت:

ئەل ئامان، يۇز ئەل ئامان، ناچىنسلاردىن ئەل ئامان،
ياخشى ئۇلپەتلەر بىلەن بولغىل ھەمىشە ئەي جەۋان.

ئۇبەيد ئۆزىنىڭ قىلىپ قويغان ئىشىدىن قورقۇپ ئەندىشىگە چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ ئايالىنىڭ جەسىتىنى خالىيراق بىر جايغا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. ئاندىن بېشىدىن كۆپ ئىش ئۆتكەن، تەجرىبىلىك بىر ئادەمنى تېپىپ، بۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە مەسلىھەت سورىماقچى ۋە شۇ مەسلىھەت بويىچە ئىش كۆرمەكچى بوپتۇ. ئۇ شۇ نىيەت بىلەن كوچىغا چىقىپ، ئەزىم خوجا دېگەن بىر سودىگەرگە يولۇقۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭغا سالام بېرىپ ئۇنى توختىتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ پاجىئەنى قانداق قىلىپ يوشۇرۇش ۋە جازالىنىشتىن قانداق قىلىپ قۇتۇلۇش ھەققىدە مەسلىھەت سوراپتۇ. سودىگەر بىر ئاز ئويلىنىپ:

— كېلىشكەن بىر يىگىتنى ئۆيۈڭگە باشلاپ كىر. شۇ ئۆيدە ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، جەسىتىنى ئايالىڭنىڭ جەسىتى بىلەن بىر يەرگە ياتقۇز. ئاندىن ئەتراپتىكى قولۇم - قوشنىلارنى چاقىرىپ: «ئىشتىن قايتىپ كەلسەم ئايالىم بىر ياش يىگىت بىلەن قۇچاقلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋىجدانىم ئازابلىنىپ ھەر ئىككىسىنى ئۆلتۈردۈم» دەپ جاكارلا. شۇنداق قىلساڭ خەلق ساڭا ئىشىنىپ قالىدۇ. شۇ چاغدا جازادىن قۇتۇلۇپ قالسەن، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

سودىگەرنىڭ بۇ ياۋۇز مەسلىھەتى ئۇبەيدكە ياراپتۇ. ئۇ شۇ بويىچە كېلىشكەن بىر يىگىتنى تېپىپ:

— ئىنىم، سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى. مەن يالغۇز ئولتۇرۇپ زادىلا تاماق يېيەلمەيتتىم. ھازىر تاماقنى تەييارلاپ قويۇپ، «كوچىدا كىم ماڭا بىرىنچى بولۇپ يولۇقسا شۇ كىشىنى ئۆيۈمگە تەكلىپ قىلىمەن» دەپ كوچىغا چىقىۋىدىم، تەلىيىمگە سىز يولۇقتىڭىز. ئۆيۈمگە كىرىپ ماڭا ھەم مېھمان، ھەم ھەمراھ بولۇپ ئاندىن قايتىسىڭىز قانداق؟ — دەپتۇ.

يىگىت ھەرقانچە ئۆزرىخاھلىق ئېيتسىمۇ، ئۇبەيدۇلا ئۇنىماي چاپلىشىپ تۇرۇپلىۋاپتۇ. ئاخىر يىگىت ئىلاجسىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. بەدنىيەت ئۇبەيدۇ دەرھال ئىشكنى ئېچىدىن تاقاپ يىگىتنى ئۆلتۈرۈپتۇ. يىگىتنىڭ جەستىنى ئايالىنىڭ جەستى بىلەن بىر يەرگە ياتقۇزۇپ قويۇپ، قوشنىلىرىغا سودىگەرنىڭ دېگىنىدەك خەۋەر قىپتۇ. بۇ چاغدا سودىگەر ئەزىم خوجا ئىشىتىن چۈشۈپ ئۆيىگە كېتىۋاتقانىكەن، ئۇبەيدۇنى ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ:

— مەسلىھەتسىز بويىچە ئىشنى پۈتتۈردۇم، — دەپ ھېلىقى يىگىتنىڭ جەستىنى كۆرسىتىپتۇ. ئەزىم خوجا دادىسىنىڭ دېگىنىچە ئۆزىنى جەسەتنىڭ ئۈستىگە تاشلاپتۇ. بۇ ئەزىم خوجىنىڭ ئۆز ئوغلى ئىكەن. بەدنىيەت سودىگەر ئۆزىنى ئۇرۇپ، زارلىغىنىچە يىغلاشقا باشلاپتۇ. ئاخىر ئەلمگە چىدىمايلا بىر تاشقا ئۈسۈپ، مېڭىسى چۈۋۈلۈپ ئۆلۈپتۇ. سودىگەر ئۆزىنىڭ شۇملۇقى بىلەن بەرگەن مەسلىھىتىنىڭ دامىغا ئۆزى چۈشۈپتۇ. بېيىت:

كىمكى كوچا ئۈستىگە قويسا تۈزاق،
ئۆزى سالغاي شۇ تۈزاق ئىچرە ئاياغ.

يىغىلغان كىشىلەر ئۇبەيدىنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىـ
رىپتۇ. ئۆيدە ياتقان ئۇچ جەسەتنى كۆرۈپ، يىغلىغۇچىلار-
نىڭ ئاۋازى ئەتراپنى بىر ئاپتۇ. خەلق قاتىـل ئۇبـەيدنى
چەمبەرچەس باغلاپتۇ. ئەھـۋالنى شەھـەر ھاكىمـىغا مەلـۇم
قىپتۇ. ھاكىم نەق مەيدانغا يېتىپ كەپـتۇ. ئۇبەيـدكە تام
قوشنا ئولتۇرىدىغان بىر ئايال تۇتۇلۇكتىن ئۇبەيدنىڭ قىلـ
غان بۇ جىنايەتلىرىنى ئۆز كـۆزى بىـلەن كـۆرگەنـلىكىنى
ئېيتىپ گۇۋاھلىق بېرىپتۇ. ھاكىم ئۇبەيدنىڭ ھەقىقىي ئەھـ
ۋالىنى ئېنىقلاپ، ئۇنى دارغا ئېسىشقا ھۆكۈم قىپتۇ. بەيىت:

كىمكى بەدكارۇ بەدخەيال بولسا،
ياخشىلىقنىڭ يۈزىن قاچان كۆرگەي؟

ياۋۇزلۇقنىڭ جازاسى

ئىسپاھانلىق بىرنەچچە دوستلار سەيلى قىلىش ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر يېزىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئەكىبەر دېگەن بىرى ئۆزىنىڭ بۇرۇن بېرىشىدىن ئۆتكەن بىر ئىشنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپتۇ:

بىر قېتىم ساياھەتكە چىققان ۋاقتىمىزدا، يېنىمدا ئون مىڭ تەڭگە سېلىنغان پۇل قاپچۇقۇم بار ئىدى. بىز بىر قونالغۇغا كېلىپ چۈشتۇق. يېنىمدىكى پۇل قاپچۇقىنى ئېھتىيات قىلىپ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي يوشۇرۇن كۆمۈپ قويدۇم. مېڭىش ۋاقتىدا ئالدىراشچىلىقتا ھېلىقى كۆمۈپ قويغان ئالتۇننى ئۇنتۇپ قېلىپ كېتىپ قاپتىمەن. دەل مۇشۇ يېزىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇ قاپچۇق ئېسىمگە چۈشتى. مەن ھېلىقى قونالغۇغا يالغۇز قايتىپ بېرىپ، ھېلىقى جايىنى ئاختۇردۇم. كۆمگەن پۇلۇم شۇ بويىچە تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنى ئېلىپ قايتتىم. شۇ ئارىدا كۈن ئولتۇرۇپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باسقىلى تۇردى. ئالدىمدا بىر يېزا كۆرۈندى. شۇ يەرگە قاراپ ماڭدىم. يېزىغا كىرىشىمگە ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشىگە يولۇقۇپ قالدىم. ئۇ كىشى مېنى تەكەللۇپ بىلەن تۆرگە تەكلىپ قىلدى. داستىخان سېلىپ تاماق ئېلىپ كەلدى. ساھىبخانا بىلەن بىرگە تاماق يېدىم. خېلى ۋاقىتقىچە مۇڭدىشىپ ئولتۇردۇق.

ئۇخلاش ۋاقتى بولغاندا ئۆي ئىگىسى ماڭا:

— ئەزىز مېھمان، سىز مۇشۇ ئۆيدە ئۇخلاڭ. ئورۇن-كۆرپە ئاۋۇ تەكچىدە. ئەگەر يېنىڭىزدا ئالتۇن - كۈمۈش قاتارلىق قىممەت باھالىق ئېسىل مالليرىڭىز بولسا، ماڭا ئامانەت قويۇپ قويۇڭ. مۇبادا ئوغرىلار سىزدە ئۇنداق نەرسە بارلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا، بىردەمدىن كېيىنلا بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ، — دېدى.

مەن قاپچۇقىنى ئۇنىڭغا بەردىم.

بىر ئازدىن كېيىن، ئۇ ئەر - خوتۇن ئىككىسى ياتقان ئۆيدىن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا نېمىدۇر بىر نەرسە ھەققىدە دەتالاش باشلاندى. مەن ئۆزۈمچە ئويلىنىپ، ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدىم. تونۇمىغان - بىلمىگەن بىر ئادەمگە شۇنچە ئالتۇننى تۇتقۇزۇپ قويغىنىمغا پۇشايمان قىلىشقا باشلىدىم. ئاخىر بولالماي ئۆيى ئىگىسىنى چاقىردىم:

— ھەي ئەزىز بۇرادەر، مەن ئەتىگەن مېڭىپ كېتىمەن. سىزنى ئويغىتىپ ئاۋارە قىلماي، ھېلىقى ئامانەتنى ئۆزۈمگە قايتۇرۇپ بەرسىڭىز، — دېدىم.

ئۇ ئادەم ئامانەتنى شۇ ھامان ئەكىرىپ بەردى.

مەن قاپچۇقنى تەكشۈرۈپ قارىسام، ئەينەن تۇرۇپتۇ. بېسىلغان مۆھۈرۈممۇ بۇزۇلماپتۇ. ئۆيى ئىگىسىنىڭ ساپ ۋىجدانلىق، ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغان كىشى ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم.

بىر ئازدىن كېيىن ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئۆزئارا جېدەل قىلىشىۋاتقانلىقىنى يەنە ئاڭلاپ قالدىم. بېرىپ ئىشىكتىن تىڭشاپ باقتىم. ئايالى ئېرىگە:

— تازىمۇ نادان، توخۇ يۈرەك ئادەمكەنسەن. قولۇڭغا شۇنچە بايلىق چۈشكەندە، بىكارغىلا قولدىن چىقىرىۋەتتىڭ.

ئۇ بىر مۇساپىر يولۇچى تۇرسا، ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتسەك بۇ ئىشنى كىم بىلەتتى؟ — دېدى. ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ماڭا ۋەھىمە چۈشتى. بار - يوقۇمنى يىغىشتۇردۇم - دە، ئۆينىڭ يېنىدىكى بىر تۈپ يوغان دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدىم. شاخ - شۇمبىلار بىلەن ئۆزۈمنى دالدا قىلدىم. ئۇلارنىڭ يىگىرمە ياشلارغا كىرگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ مەست كەلگىنىچە مەن ياتقان ھېلىقى ئۆيگە كىرىپ كەتتى ۋە مەن ياتقان ئورۇنغا دۈم چۈشكىنىچە ئۇخلاپ كەتتى. پاك، ۋىجدانلىق ئەر ساھىبخانىنىڭ «ئالتۇن - كۈمۈش قاتارلىق قىممەتلىك نەرسىلىرىڭىز بولسا ماڭا ئامانەت قويۇڭ، ئۇنداق نەرسىلىرىڭىز سىزدە بارلىقىنى ئوغرىلار سېزىپ قالغان بولسا، ھازىرلا يېتىپ كېلىدۇ» دېگەنده ئاشۇ ئوغلىنى كۆزده تۇتقانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئەر - خوتۇن جېدەلدىن توختىغاندىن كېيىن، ئەر ئۇخلاپ قالدى. ئايال ئورنىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، يوغان بىر پارچە تاشنى قولىغا ئېلىپ، مەن ياتقان ئۆيگە كىردى. ئۆي ئىچى قاراڭغۇ بولغاچقا، ياتقان ئادەمنى مەن دەپ ئويلاپلا، مەست ياتقان ئوغلىنى قولىدىكى تاش بىلەن بىرنى ئۇرۇپلا ئۆلتۈرۈپ قويدى. ئاندىن ئۇ خاتىرجەم ھالدا ھېنىڭ ئالتۇن سالغان قاپچۇقۇمنى ئىزدەشكە باشلىدى.

ئۇنى تاپالمىغاندىن كېيىن ئېرىنى ئويغىتىپ، ئۇنىڭغا:
— يولۇچىنى ئۆلتۈردۇم. تېز ئورنۇڭدىن تۇر. تاڭمۇ يېقىنلاپ قالدى. يولۇچىنىڭ جەسىتىنى بىر يەرگە كۆمۈۋېتەيلى، ئاندىن ئۇنىڭ ئالتۇن-سالغان قاپچۇقىنى تاپايلى، — دېدى.
ئېرى ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. خوتۇنىغا لەنەتلەر ئوقۇپ، جەسەتنى ئالغىلى ئۆيگە كىردى. چىراغ يېقىپ، ئۆلگۈچىنىڭ يولۇچى ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئايال داد - پەريات سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى.
بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋالنى كۆرگەن ئېرى خوتۇنىغا:
— ياۋۇزلۇقنىڭ جازاسى مانا مۇشۇ بولدى. بىگۇناھ بىر كىشىنى يوقىتىش ئۈچۈن دار قۇرغانسېرىڭ، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ ئېسىلدىڭ. ئەمدى زارلىنىڭنىڭ نېمە پايدىسى؟! — دېدى.
ئايال ئەلەمگە چىدىماي، ئوغلىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن تاشنى ئېلىپ، ئۆز بېشىغا ئۇرۇپ ئۆلۈۋالدى.
ئۆي ئىگىسى مېنى ئىزدەشكە كىرىشتى. مەن دەرەخ تېنى چۈشۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردىم.
— قەدىرلىك مېھمىنىم، — دېدى ئۇ، — بۇ يۇز بەرگەن مۇدھىش ھادىسىلەر سەۋەبىدىن ھالىڭىزدىن خەۋەر ئالالمىدىم، ئەپۇ قىلغايسىز. باشقا يەرگە يوشۇرۇنۇۋېلىپ ياخشى قىپسىز. بولمىسا مېنىڭ ئۇ ياۋۇز ئايالىم ياكى ھاراقكەش ئوغلۇم سىزگە زىيان سالغان بولاتتى.
شۇنداق قىلىپ، ئەكبەر بىلەن ھېلىقى ئىنساپلىق ئادەم شۇنىڭدىن باشلاپ سەممىي دوست بولۇپ قېلىشتى. بېيىت:

مەردلەرنىڭ ئىشلارىن ئەندىشە قىل،
تا تىرىكسەن ياخشى ئىشنى پىشە قىل.

قانائەتنىڭ پايدىسى

بۇرۇن كابۇل شەھىرىدە تۇرىدىغان ئىككى كىشى ئۇرمۇشنى ياخشىلاشنىڭ ئىلاجىنى تاپالماي، سۇلتان مەھمۇت غەزنەۋىدىن ياردەم سوراش مەقسىتىدە غەزنە شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. بۇلارغا يولدا بىر ھەمراھ قوشۇلۇپتۇ. بۇ ئىنتايىن قانائەتچان ئادەم بولۇپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن كۈن كەچۈرىدىكەن، تاپقىنىغا قانائەت قىلىدىكەن. ھېلىقى ئىككى ئادەم بۇ قانائەتچان ئادەمگە نىمە مەقسەت بىلەن غەزنە شەھىرىگە كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇ كىشىنىڭ نىمە مەقسەت بىلەن سەپەرگە چىققانلىقىنى سوراپتۇ. قانائەتچان كىشى ئۇلارغا:

— مەن بىر ياغاچچى، ئۆزۈمنىڭ كەسىپىم بىلەن ئىشلەپ تاپقان ھالال پۇلۇمغا قانائەت قىلىمەن، ھېچكىمدىن بىر نەرسە تەمە قىلمايمەن. سۇلتاننىڭ ئىنئامى ـ ئېھسانىغا ئېھتىياجىم يوق. پەقەت غەزنە شەھىرىنى بىر كۆرۈپ كېلىش ئارزۇسىدا سەپەرگە چىقىپ قالدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئۇلار غەزنە شەھىرىگە كېلىپ بىر ۋەيرانە جايغا چۈشۈپتۇ. بىر كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئىككىيلەن سۇلتاننىڭ ئوردىسىغا كىرىپ، نىمە مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىنى ئىزھار قىلىشىپتۇ ۋە ھېلىقى قانائەتچان كىشىنىڭ ئوردىغا كېلىشكە ئۇنىمىغانلىقىنىمۇ سۇلتانغا مەلۇم قىپتۇ. سۇلتان ئادەم ئەۋەتىپ، قانائەتچان كىشىنىمۇ

چاقىرتىپ كەپتۇ. سۇلتان بۇلاردىن نېمە ئۈچۈن كېلگەنلىكىنى سوراپتۇ. بۇ ئۈچەيلەننىڭ بىرى سۇلتاندىن بىر خالتا ئالتۇن تەلەپ قىپتۇ. ئىككىنچىسى ئۆزىنىڭ تېخىچە ئۆيلەنمىگەنلىكىنى، مۇمكىن بولسا سۇلتاننىڭ ئۆز ئوردىسىدىكى چۆرە قىزلاردىن بىرىگە ئۆيلەپ قويۇشنى تەلەپ قىپتۇ. سۇلتان بۇ ئىككىيلەننىڭ تەلىپىگە قوشۇلغاندىن كېيىن، قانائەتچان كىشىدىن:

— غەزنە شەھرىگە نېمە ئۈچۈن كېلدىڭ؟ نېمىشقا مېنىڭ قېشىمغا كېلىشكە ئۇنىمىدىڭ؟— دەپ سوراپتۇ.

قانائەتچان كىشى:

— مەن غەزنە شەھرىگە سەيلە قىلىش ئۈچۈنلا كەلدىم. مەن ئۆز ھۈنىرىم بىلەن كۈن كەچۈرۈشنى خالايمەن، نومۇسۇمنىڭ تۆكۈلۈشىنى خالىمايمەن. سىزنىڭ بېرىدىغان ئىنئامىڭىز ـ ئېھسانىڭىز ماڭا لازىم ئەمەس. شۇڭا ھۈزۈرىڭىزغا كەلمىگەنىدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سۇلتان مەھمۇت ئۇنىڭغا ئىنئام بەرگەن بولسىمۇ، ئۇنى ئالغىلى ئۇنىماپتۇ. ھېلىقى ئىككىيلەننىڭ بىرىگە بىر خالتا ئالتۇن بېرىپتۇ. ئىككىنچىسىگە ئوردىدىكى چۆرە قىزلاردىن بىرىنى نىكاھلاپ بېرىپتۇ. ئۇلار سۇلتاننىڭ ئىجازىتى بىلەن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتماقچى بوپتۇ. ئۇلار شەھەردىن چىقىپ بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئالتۇن ئالغىنى ھېرىپ قېلىپ، خالتىنى قانائەتچان كىشىنىڭ بىر ئاز كۆتۈرۈپ مېڭىشىنى ئىلتىماس قىپتۇ.

سۇلتان مەھمۇت قانائەتچان كىشىنىڭ بېرىلگەن ئىنئامىنى قوبۇل قىلمىغانلىقىغا ئاچچىقى كېلىپ، خىزمەتچىسىگە ھېلىقى ئۇچ ئادەمنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ،

ئۇلارنىڭ قولىدا خالتىسى، يېنىدا چۆرىسى يوقىنى دەرھال ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

سۇلتان خىزمەتچى ئېلىپ كەلگەن باشنىڭ خالتىنىڭ ئىگىسى ئىكەنلىكىنى تونۇپ، خىزمەتچىگە:

— خاتا ئۆلتۈرۈپسەن، دەرھال بېرىپ خالتىسى ۋە چۆرە خوتۇنى يوقىنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەل!— دەپ بۇيرۇپتۇ.

بۇ چاغدا چۆرە ئايالى بار كىشى ئايالىنى قانائەتچان كىشىنىڭ يېنىغا قويۇپ، تاھارەت قىلىشقا يىراقراق يەرگە كەتكەنىكەن. خىزمەتچى كېلىپ، ئۇنى شۇ جايدىلا تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. سۇلتان ھەيران بولۇپ: «خالتىسى ۋە چۆرە ئايالى بار كىشىنى ئۆلتۈرمەي تىرىك تۇتۇپ كەل!» دەپ خىزمەتچىسىنى يەنە بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچى قوغلاپ بېرىپ، قانائەتچان كىشىنى تۇتۇپ كەپتۇ.

سۇلتان كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ھەمراھلىرىڭغا نېمە بولدى؟— دەپ سوراپتۇ. قانائەتچان كىشى مۇنداق دەپتۇ.

— سىز ئۇلارغا ئالتۇن ۋە چۆرە قىزنى ئاتا قىلدىڭىز، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ جېنىنىمۇ ئۆزىڭىز ئالدىڭىز. مەن سىزدىن ھېچنېمە ئالمىغىنىم ئۈچۈن ساق قالدىم.

سۇلتان ئۇنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ:

— مەندىن بىرەر نەرسە تەلەپ قىل،— دەپ ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىپتۇ. قانائەتچان كىشى:

— بولىدۇ، ئۇنداق بولسا سىزدىن ئۈچ نەرسە سورايمەن. ئاۋۋال خالتىدىكى ئالتۇنلارغا يەنە بىر ئاز ئالتۇن قوشۇپ، ۋاپات بولغان ئىككىيلەننىڭ ئائىلىسىگە ئەۋەتىپ،

ئۇلاردىن گۇناھىزنى سوراڭ؛ ئىككىنچىسى، بۇنىڭدىن كېيىن ئىغۋاگەرلەرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ بىھۇدە ئادەم ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق چۈشۈرمەڭ، ئۆزىڭىزگە ئادالەتنى يېتەكچى قىلىڭ؛ ئۈچىنچىسى، ئەگەر رۇخسەت بەرسىڭىز، خوتۇن - بالامنى بۇ غەزنە شەھرىگە ئېلىپ كېلىپ، ئۆز ھۈنىرىم بىلەن تىرىكچىلىك قىلسام، — دەپتۇ.

سۇلتان مەھمۇت ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ئۈچ تەلىپىم بار، سىزمۇ قوبۇل قىلىڭ. بىرىنچىسى، مېنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىمنى كەچۈرۈڭ؛ ئىككىنچىسى، مېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىم توغرۇلۇق ماڭا مەسلىھەت بېرىپ تۇرۇڭ؛ ئۈچىنچىسى، ھەر جۈمە ئاخشىمى مېنىڭ يېنىمغا كېلىڭ، سۆھبەتلىشىزدىن بەھرىمەن بولاي.

قانائەتچان كىشىمۇ سۇلتاننىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ. بېيىت:

گەر قانائەتلىكنى قىلساڭ ئىختىيار،
بولمىغايسەن دۇنيادا ھېچ خارۇ زار.

توغرا سۆزلۈك بولوشنىڭ پايدىسى

قەدىمىي ئەرەب ئەمەلدارلىرىدىن بىرى بولغان ھەجـ
جاج بىر كىشىدىن خاپا بولۇپ، ئۇنى قاماپ قويۇپتۇ. ئۇ
كىشىنىڭ تۇغقانلىرى ھەججاجنىڭ ئالدىغا كىرىپ:
ــ تۇغقىنىمىزنى ئەيىبكار ھېسابلاپ قامىغانىكەنسىز.
ئۇ بىر دەلدۇش، سارالڭ قېتىش ئادەم، بۇنداق ئادەملەرنىڭ
سۆزلىرى ئانچە ئېتىبارغا ئېلىنىپ كەتمەيدۇ. ئىلاج بولسا
تۇغقىنىمىزنى قويۇپ بېرىشىڭىزنى سورايمىز،ــ دېيىشىپتۇ.
ھەججاج ئۇلارغا:
ــ سۆزلۈگىلار توغرا بولسا، ئۇ تۇغقىنىڭلار ئۆزىنىڭ
تەلۈە، سارالڭ قېتىش ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىلسۇن، ئاندىن
قاماقتىن بوشتىمەن،ــ دەپتۇ.
مەھبۇسنىڭ تۇغقانلىرى تۇرمىگە بېرىپ، ئۇنىڭغا
ھەججاجنىڭ شەرتىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ ئادەم ھەججاجنىڭ
شەرتىنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپ:
ــ مېنىڭ ئەقلى ـ ھوشۇم جايىدا، ساق ـ سالامەت
تۇرسام، نېمىشقا تەلۈە سارالىقلىقنى ئۇستۇمگە ئالىدىكەنمەن؟
ھەججاج مېنى نېمە قىلسا قىلسۇن، مەن ئۇنداق شەرتنى
ئۇستۇمگە ئالمايمەن،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
ھەججاج ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن،
ئۇنىڭ راست سۆزلۈكى، مۇستەھكەم ئىرادىلىكى ئۈچۈن
ئۇنى قاماقتىن بوشتىپتۇ.

سادىق ئايال

بەسرە شەھرىنىڭ ھاكىمى بىر كۈنى ئارام ئېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بېغىغا كىرىپتۇ. باغۋەننىڭ ئىپپەتلىك، نومۇسچان ۋە ئىنتايىن گۈزەل ئايالى بار ئىكەن. ھاكىم بۇ گۈزەل ئايالنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قاپتۇ. بىر ئىشنى باھانە قىلىپ، باغۋەننى ئۇزاق بىر يەرگە ئىشقا بۇيرۇپتۇ. ئاندىن ئايالغا باغنىڭ ئىشىكلىرىنى تاقاپ كېلىشنى ئېيتىپتۇ. ئايال ئىشنى ئورۇنداپ كەلگەندىن كېيىن، ھاكىم:

— ھەممە ئىشىكنى تاقىدىڭمۇ؟— دەپ سوراپتۇ. ئايال پەقەت بىر ئىشىكنى تاقاشقا ئاجىز ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ھاكىم ئۇنىڭ سەۋەبىنى سوربغانىكەن، ئايال مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئۇ ئىشىك مېنىڭ ۋىجدانىم ۋە ئېرىمگە بولغان ساداقىتىمنىڭ ئىشكى ئىدى.

ھاكىم بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خىجىل بولۇپ:

— سىڭلىم، مېنى ئەپۇ قىل،— دەپتۇ ۋە قىلمىشىغا پۇشايمان قىلىپ، ئۇ ئايالدىن كەچۈرۈم سوراپتۇ.

تۇز ھەققى

بىر ئوغرى كېچىسى لەخمە كولاپ، پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە كىرىپتۇ. ئۇ يەردىن ئالتۇن ۋە قىممەت باھا گۆھەرلەرنى ئېلىپ قايتىشىغا، خەزىنىنىڭ بىر چېتىدە ئالماس تەك يالتىراپ تۇرغان بىر نەرسىگە كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ خەزىنە ئىچىدىكى كېچىنىڭ بۇ قاراڭغۇلۇقىدا ئۇنى پەرق ئېتەلمەي، بەلكىم گەۋھەرى شەبچىراغ دېگەن نەرسە مۇشۇ بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، قولىغا ئېلىپ، ئۇنى تىلى بىلەن يالاپ بېقىپتۇ. ئەسلىدە بۇ بىر پارچە ئۇيۇل تۇز ئىكەن. ئوغرى بىردىنلا ئالغان ھەممە نەرسىلىرىنى جاي - جايىغا قويۇپ قويۇپ، خەزىنىدىن ئۆزى كولىغان لەخمە ئارقىلىق قۇرۇق قول چىقىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى ئەتە گەندە خەزىنىچى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ھودۇققىنىچە كىرىپ:

— بۈگۈن كېچە ئوغرىلار لەخمە كولاپ خەزىنىگە كىرىپتۇ، ئەمما ھېچنېمە ئالماي قايتىپ چىقىپ كېتىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىپتۇ.

پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، «لەخمە كولاپ خەزىنەمگە كىرىپ، شۇنچە قىممەت باھا نەرسىلەرنى ئالماي چىقىپ كەتكەن قانداق ئوغرىلاردۇر؟» دەپ ئويلاپ، يارلىق چىقىرىپتۇ:

— خەزىنەمگە لەخمە كولاپ كىرىپ ھېچ نەرسە ئال-

ماي چىقىپ كەتكەن ئوغرىلار ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى ئېيتسا، ئۇلارغا جازا بېرىلمەيدۇ.

خەزىنىگە كىرگەن ھېلىقى ئوغرى پادىشاھنىڭ بۇ ئېلانىنى كۆرگەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— خەزىنىڭىزگە لەخمە كولاپ ئوغرىلىققا كىرگەن كىشى مەن ئىدىم، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئوغرىدىن سوراپتۇ:

— شۇنچە چاپا چېكىپ لەخمە كولاپ خەزىنەمگە كىرىپسەنۇ، ھېچ نەرسە ئالماي چىقىپ كېتىپسەن. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟

— پادىشاھنىڭ تۇزىنى تېتىپ كۆردۈم. تۇز ھەققى ئۈچۈن ھېچ نەرسە ئالماي چىقىپ كەتتىم. تۇز ھەققىگە رىئايە قىلماسلىق ياراماس، بەسكەش كىشىلەرنىڭ ئىشى، — دەپ، بولغان ئەھۋالنى تەپسىلىي ئېيتىپتۇ ئوغرى.

پادىشاھ ئوغرىنىڭ بۇ خىسلىتىگە قايىل بولۇپ، ئۇنىڭغا بىرمۇنچە ئىنئام بېرىپ قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

ھۇقۇشلار سۆھبىتى

قەدىمىي ئىران شاھلىرىدىن ئانۇشىرۋان ياش چاغ-لىرىدا ئادىل ئەمەس ئىكەن، زۇلۇمغا، جەبىر - جاپاغا يول قويىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ مەشھۇر دانىشمەن ۋەزىرى بوزۇرجمىھر بىلەن چۆلدە كېتىۋېتىپ، بىر يەردە بىر توپ ھۇقۇشلارنىڭ ئىككى سەپكە بۆلۈنۈپ تۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككىسىنىڭ بىر - بىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران بولغان ئانۇشىرۋان ۋەزىرى بوزۇرجمىھردىن سوراپتۇ:

— سىزنى كىشىلەر تولغان دانىشمەن، ھايۋانلارنىڭ ئەھۋالىنىمۇ بىلىدۇ دەپ ئېيتىشىدۇ. بۇ قۇشلار نېمە ئۈچۈن ئىككى سەپكە بۆلۈنۈپ تۇرىدۇ؟ ئۇلاردىن ئىككىسى ئوتتۇ-رىغا چىقىپ نېمە ھەققىدە دە - تالاش قىلىۋاتىدۇ؟

بوزۇرجمىھر ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئىككى تەرەپ بىر - بىرى بىلەن قۇدىلىشىۋاتىدۇ. ئوتتۇرىدا سۆزلىشىۋاتقانلارنىڭ بىرى يىگىتنىڭ، بىرى قىز-نىڭ ئاتىلىرى. قىزنىڭ ئاتىسى: «قىزىمنىڭ تويلۇق ھەققى ئۈچۈن قىرىق پارچە يەردىكى خارابلىكنى بېرىشىڭ كېرەك. ئەگەر سورىغىنىمنى قوبۇل قىلمىساڭ قىزىمنى بەرمەيمەن، سېنىڭ بىلەن قۇدا بولمايمەن» دەيدۇ. يىگىتنىڭ ئاتىسى: «مەن قىزىڭغا تويلۇق بېرىشتىن باش تارتمايمەن، ھازىرچە

تۆت پارچە خارابىلىك تەييار. شۇلارنى ئېلىپ تۇر، ھازىرقى پادىشاھ دائىم ئەيش - ئىشرەت بىلەن بولۇۋاتىدۇ، مەملىكەتنىڭ ھالىدىن خەۋەرسىز. كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ ئەھۋالىغا، دات - پەريادىغا قۇلاق سالمايدۇ. زالىملارنىڭ زۇلمىنى چەكلىمەيدۇ. ئۇ ئادىل پادىشاھ ئەمەس. ئەگەر ئۇ مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، بۇ يۇرت پات ئارىدا خارابىلىككە ئايلىنىدۇ. ئۇ چاغدا ساڭا قىرىق پارچە ئەمەس، سەكسەن پارچە خارابىلىكنى بېرىمەن. شۇنىڭغىچە سەۋر قىل» دەيدۇ. قۇدىلاشقۇچىلار ئاشۇ ئىش ھەققىدە دە - تالاش قىلىۋاتىدۇ.

بوزۇرجمېھرنىڭ سۆزى ئانۇشىروۋانغا قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇ ئوردىغا قايتىپ كېلىپ، ئادالەت ۋە ئىنسانپىنى شۇنداق مۇستەھكەم ئورنىتىپتۇكى، خەلق ئۇنى «نۇشىروۋان ئادىل» دەپ ئاتايدىغان بوپتۇ.

تەدبىرلىك ئالىم

مەۋلانە ھۇسەيىن ۋائىز كاشىفىي ھەر جۇمە كۈنى ھىراتنىڭ ئۇلۇغ مەيدانىدا ۋەز ئېيتىپ، خەلقە پەند - نەسىھەت قىلاتتى، ئىبرەتلىك ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. ئۇنىڭ گۈزەل سۆزلىرىگە مەپتۇن بولغان خەلق مەۋلانە ھۇسەيىنگە تاپقانلىرىنى دۇئا قىلدۇراتتى. ۋەزدىن كېيىن، يىغىلغان ھەممە نەرسىنى ئاپىرىپ مەدرىسىدىكى مۇساپىر تالىپلار، غېرىبلار، يوقسۇللارغا بۆلۈپ بېرەتتى.

بىر جۇمە كۈنى، مەۋلانە ھۇسەيىن ۋائىز كاشىفىي يىغىلغان پۈل ۋە ئالتۇنلارنى ئېلىپ، ھۇجرىسىغا ئاپىرىپ كەمبەغەل - نامراتلارغا بۆلۈپ بېرىشكە ماڭدى. يېرىم كېچە بولغاندا، مەدرىسە ئەھلى شېرىن ئۇيقۇ-دىكى چاغدا مەۋلانەنىڭ ھۇجرىسى يېنىدا ئاياغ شەپىسى ئاڭلاندى. ھۇجرا ئىشىكىنى بىرى تاراقلاتقىلى تۇردى. مەۋلانە ھۇسەيىن ئىچىشىغا، قوراللىق ئالتە كىشى يوبۇرۇلۇپ كەلدى. مەۋلانە ھەيران بولغىنىچە تۇرۇپلا قالدى. بۇ نامەلۇم ئادەملەر ئىچكىرىگە كىرىپ، ئىشىكنى ئېچىدىن زەنجىرلىدى. ئۇلاردىن بىرى مەۋلانە ھۇسەيىنگە تەزىم قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ھۇرمەتلىك دامولالام، بىز ئوغرىلار. تاڭىسىدىن بولىمىز. ھازىر پۈلغا بەكمۇ ئېھتىياجلىق بولۇپ قالدۇق.

بۇ مەقتە ئۆز ئەھۋالىمىزنى سىلىگە دېگىلى كەلدۇق. بۇ-
گۈن چۈشكەن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى بىزگە بېرىشلىرىنى
ئۈمىد قىلىمىز.

مەۋلانە ھۈسەيىن ئوغرىلارنى قىزغىنلىق بىلەن كۈ-
تۈۋالدى. دەرھال داستىخان سېلىپ نازۇنېمەتلەرنى مول
قويۇپ، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلەشتى:

— ئەزىزلەر، بۇ كېچە ماڭا مېھمان بولۇپ كەپسىلەر،
بۇنىڭغا ئىنتايىن خۇرسەنمەن. ساھىبخانا ئەلۋەتتە مېھمان-
نىڭ ھۈرمىتىنى قىلىشى كېرەك. مەندىن يارەم سوراپ
كەپسىلەر، جان - دىلىم بىلەن قولۇمدىن كېلىدىغانلىكى
نەرسىنى سىلەردەك ئەزىز مېھمانلاردىن ئايىمايمەن. بۇگۈن
چۈشكەن ئالتۇن - كۈمۈشنىلا ئەمەس، ھەر قايسىڭلارغا
بىرىدىن تونمۇ ھەدىيە قىلىمەن. ھازىر پولۇ تەييارلاشقا
تۇتۇش قىلايلى. گۆش، سەۋزە بېرەي، ئۇنى ئۆزۈڭلار
توغرايدىلار. بىرىڭلار ئوچاققا ئوت قالايدىلار، مەنمۇ سىلەرنىڭ
قولۇڭلاردىن بىر پولۇ يېيىش ئارزۇسىدىمەن،— دېدى.

ئوغرىلار ماقۇل بولۇشتى. مەۋلانە كېرەكلىك نەرسە-
لەرنى ئۇلارغا تەقلەپ بەردى. ئاندىن ئۇلارغا:

— مەنمۇ بىكار ئولتۇرماي، سىلەرگە قىزىق بىر ھې-
كايە سۆزلەپ بېرەي،— دېدى.

ئوغرىلار مەۋلانە كاشىفىنىڭ ئۆتكۈر ناتىقلىقىنى،
سۆزلىرىنىڭ تەسىرلىك ۋە يېقىملىق ئىكەنلىكىنى بىلىشتى.
ئوغرىلار بۇ ئالىمنىڭ ھېكايىسىنىڭ پولۇدىنمۇ لەززەتلىك
بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، قىزغىنلىق بىلەن قارشى
ئېلىشتى. مەۋلانە ئۆز ھېكايىسىنى ئېيتىشتىن ئاۋۋال، قارىمۇ
قارشى ئىككى تەرەپكە كىچىك ئورۇندۇق قويدى.

ئوغرىلار بۇ ئورۇندۇقلارغا جايلىشىپ ئولتۇرۇشتى. مەۋلانە ئۆزىنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەش ئادىتى بويىچە ئوتتۇرىدا ئۇ باشتىن بۇ باشقا مېڭىپ يۈرۈپ سۆزلەشكە باشلىدى:

ــ بىر شەھەردە ئەخمەت دېگەن بىر كىمىغەل ئادەم بار ئىدى. ئۇ شەھەرگە يېقىن بىر پارچە يەرگە تېرىقچىلىق قىلىپ، شۇنىڭدىن چىققان دارامەت بىلەن كۈن كەچۈرەتتى. ئۇ بىر يىلى ئەتىيازدا يەر ھەيدەۋېتىپ، قوشۇنىڭ چىشىغا قاتتىق بىر نەرسىنىڭ تاقىشىپ قالغانلىقىنى بايقاپ قالدى. ئۇ قوشۇنى توختىتىپ، يەرنى كولاپ تەكشۈردى. قوشۇنىڭ چىشىغا ئۇرۇلغىنى ئاغزى مەھكەم بېكىتىلگەن بىر كوزا بولۇپ چىقتى. ئەخمەت كوزىنى كولاپ چىقاردى ۋە ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئۇنىڭدا لىق تولغان قىممەتلىك ئېسىل جاۋاھىر ۋە ئالتۇن تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ئەخمەت بۇنىڭ بىلەن سەل تەمتىرەپ قالدى. كوزىنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئېلىپ كېتىشكە كۆزى يەتمىدى، شۇنداقلا ئۇنى ئەكەتكەن تەقدىردىمۇ، باشقىلارنىڭ گۇمان قىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، كوزىنى يەرگە قايتا كۆمۈپ تۇيۇپ ئۆيىگە قايتتى. ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ، بۇ كوزىنى يېقىن قوشنىسى بىلەن شېرىكلىشىپ ئەكىلىپ بۆلۈۋالماقچى بولدى.

ئەخمەتنىڭ يېقىن قوشنىسى ھېيلىگەر بىر باي ئىدى. ئۇ سوپىلىق قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە ھەرقانداق بۇزۇقچىلىق ۋە جىنايەتتىن يانمايتتى. ئەخمەت ساددا ۋە ئاق كۆڭۈل ئادەم بولغىنى ئۈچۈن، يولدا كېلىۋېتىپ ئويلىغانلىرىنى بۇ قوشنىسىغا ئېيتتى.

ھېيلىگەر باي قوشنىسى بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئەتىسى ئىككىسى بىللە ئېتىزلىققا باردى. كوزىنى

كۆمۈلگەن جايىدىن
كولاپ چىقاردى.
بەتنىيەت قوشنىسى
نىيىتىنى بۇزدى،
بۇ بايلىققا يالغۇز
ئۆزى ئىگە بولۇش
نى مەقسەت قىلدى.
ئاجىز ئەخمەتنى
بىر دەمدىلا يەرگە
يىقىتتى. ۋە كانىيىغا
پىچاق سۈرۈشكە
تەييارلاندى...
ئوغرىلار ھەر
كايىسگە مەھلىيا بولۇپ
كېتىپ، قالغان

ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇغانىدى. ئوتتۇرىدا مىڭىپ يۈرۈپ ھېكايە ئېيتىۋاتقان مەۋلانە كاشىفىي پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئىشكنىڭ زەنجىرىنى چىقىرىپ ئاستىلا ئېچىپ قويىدى - دە، ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى:

— بىچارە ئەخمەت بۇ رەھىمسىز قوشنىسىغا «جېنىم قوشنام، ماڭا رەھىم قىل، مېنى ئۆلتۈرمە، بۇ كۈزدىكى ھەممە دۇنيانى سەنلا ئال، ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس» دەپ قانچە يالۋۇرسىمۇ، قوشنىسى ئۇنىڭ نالىسىگە قۇلاق سالمىدى. جېنىدىن ئۈمىد ئۈزگەن ئەخمەت قوشنىسىغا: «ئەمدى بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىدىغانلىقىمغا كۆزۈم يەتتى.

سەن مېنى جەزمەن ئۆلتۈرىسەن. ساڭا پەقەت بىرلا ئىلتىماسىم بار، بۇنى رەت قىلما. ئايالىم ھاسىلدار ئىدى، ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويغىن. ئەگەر كۆزى يورۇپ، سالامەت پەرزەنت كۆرسە، ئىسمىنى «داد» قويسۇن، — دېدى.

باي ئۇنىڭ بۇ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلدى ـ دە، ئەخمەتنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى.

ھېكايە شۇ يەرگە كەلگەندە، ئوغرىلار ۋارقىرىشىپ، ئەخمەتكە ئېچ ئاغرىتىشتى. مەۋلانە كاشىفىي ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى:

— باي ئەخمەتنىڭ جەسىتىنى كۆمۈۋېتىپ خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن، كوزىنى چاپىنىغا ئوراپ ئۆيگە قايتتى. ئۇ ئالدىراپ كېلىۋېتىپ، يولدا ئەخمەتنىڭ خوتۇنىغا ئۇچراپ قالدى. ئايالغا ئېرىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى، ۋاپات بولۇش ئالدىدا قىلغان ۋەسىيىتىنى ئېيتتى. بىچارە ئايال نېمىمۇ قىلالىسۇن، كۆز يېشىغا زورلاش بىلەن دەردىنى ئىچىگە يۇتتى. بىر نەچچە ئايدىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغدى. ئېرىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئۇنىڭغا «داد» دەپ ئىسىم قويدى. بىچارە ئايال نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەققەت چېكىپ، بالىسىنى ياخشى تەربىيىلىدى. بالا تۆت ياشقا كىردى.

بىر كۈنى شەھەر ھاكىمى ئۆز ئادەملىرى بىلەن شەھەر كوچىلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، داد كوچىدا ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئانىسى بىر توپ ئاتلىق كىشىلەرنىڭ يېقىن كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوغلىغا قاراپ:

— داد! — داد! — نەدىسەن ئوغلۇم داد! جېنىم بالام داد! — دەپ ۋارقىراپ بالىسىنى چاقىردى.

هېكايه شۇ يەرگه كەلگەندە، مەۋلانه هۇسەيىن كـا-
شىفي پۇتۇن مەدرىسدىكىلەر ئاڭلىغۇدەك قىلىپ، «داد!»
دېگەن سۆزنى ئاۋازىنىڭ بارىچە توۋلاپ ئېيتتى. مەدرىسە-
دىكىلەر «داد!» دېگەن ئاۋازنىڭ مەۋلانه كاشىفىينىڭ ھۇجـ-
رىسى تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، شۇ ياققا قاراپ
يۈگۈرۈشتى ۋە بىردەمدىلا ھەممىسى ھۇجرىغا قاپساپ كەل-
دى. مەۋلانەنىڭ ئىشارىتى بىلەن ئۇلار ئوغرىلارنى تۇتۇپ
باغلىۋالدى. ئوغرىلار شۇ چاغدىلا بۇ ئالەمنىڭ ھېيلىسىنى
چۈشىنىپ، پۇشايمان قىلىشتى.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، ئوغرىلارنى پادىشاھنىڭ ئور-
دىسىغا ئېكىلىشتى. پادىشاھ ۋەقەنى ئۇققاندىن كېيىن،
ئوغرىلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدى. ئوغرىلار-
نىڭ باشلىقى ھۆكۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇ-
رۇپ كاشىفىيغا تەزىم قىلدى ۋە مۇنداق تەلەپ قويدى:

— مەۋلانه ھۇسەيىن كاشىفي، تەدبىرلىرىگە باركاللا!
بىزنى ھېچقانداق ھاكىم - ئەمەلدار تۇتالمىغاندى، ئۆزلە-
رى ئاجايىپ تەدبىر ئىشلىتىپ بىزنى تۇتتىلا. ئۆزلىرىنىڭ
ئىنتايىن زېرەك، تەدبىرلىك كىشى ئىكەنلىكىلىرىگە باش ئې-
گىمەن. ئۆلۈم ئالدىدا ئۆزلىرىگە بىرلا ئىلتىماسىم بار:
ھېكايىلىرىنىڭ داۋامىنى سۆزلەپ بەرسىلە، ئاندىن ئۆلسەك
ئارمىنىمىز يوق، — دېدى.

مەۋلانه ھۇسەيىن كاشىفي پادىشاھنىڭ ئىجازىتىنى
ئالغاندىن كېيىن، ھېكايىنىڭ داۋامىنى سۆزلەشكە باشلىدى:

— ھاكىم «داد» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ دەرھال
توختىدى، مۇلازىملىرىغا داد دېگۈچىنى تېپىپ كېلىشنى
بۇيرۇدى. ئۇلار كىچىك بىر بالىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ تۇر-

غان بىر ئايالنى ئەكەلدى.
هاكىم ئاتتىن چۈشۈپ ئايالنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئايالدىن:
— قىزىم، نېمىشقا داد دەپ يىغلايسەن؟ سېنى كىم ئازابلىدى؟ قايسى نائىنساپ سېنىڭ كۆز ياشلىرىڭنىڭ تۆكۈلۈشىگە سەۋەبچى بولدى؟ سەن ئەھۋالنى ماڭا تەپسىلىي ئېيت، ساڭا جەبىر - زۇلۇم سالغان زالىمنىڭ جازاسىنى بېرەي، — دېدى.
ئايال يىغىدىن توختاپ:
— ماڭا ھېچكىم زۇلۇم سالمىدى. مۇنۇ ئوغلۇمنى ئاتلارنىڭ ئاياغ ئاستىدا قالمىغىيدى دەپ ئۇنىڭ ئىسمىنى چاقىرغانىدىم، — دېدى.
هاكىم ھەيران بولۇپ:
— ئوغلۇڭنىڭ ئېتى نېمە؟ — دەپ سورىدى.
— ئېتى «داد».
— بۇنداقمۇ ئىسىم بولامدۇ؟ بۇ ئىسمىنى كىم قويغان؟
ئايال ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ تۇرۇپ:
— ئېرىمنى ئېتىزدا بىراۋلار ئۆلتۈرۈپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆلۈش ئالدىدا بىزنىڭ بىر باي قوشنىمىزغا: «ئەگەر ھالىدار ئايالىم سالامەت پەرزەنت كۆرسە، ئىسمىنى «داد» قويسۇن» دەپ ۋەسىيەت قىلغانىكەن، قوشنىمىز ئېرىمنىڭ ۋەسىيىتىنى ماڭا يەتكۈزدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بالامنىڭ ئىسمىنى «داد» قويدۇم، — دېدى.
هاكىم بۇ ئېچىنىشلىق ۋەقەنى ئاڭلاپ ھاياجانلاندى، بۇ دەردمەن ئايالنىڭ ھالىغا ئېچىندى. مۇلازىملىرىغا ئايال

نىڭ باي قوشنىسىنى ئەكىلىشنى بۇيرۇدى. ئايالنى بالىسى بىلەن بىرگە مەھكىمىگە ئەكەتتى.

ياساۋۇللار باينى مەھكىمىگە ئەكىلىشتى. باي قورقۇ قىنىدىن غالىلداپ تىترەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن ھاكىم ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ سورىدى:

— بۇ بالىغا «داد» دېگەن ئىسمىنى كىم قويدى؟

— دادىسى.

— دادىسى قويدىما؟ ئۇنداق بولسا، ئەھۋالنى جەريانى بىلەن سۆزلە.

— بالىنىڭ دادىسى ئەخمەت چالا ئۆلۈك قىلىنىپ ئېتىزغا تاشلاپ قويۇلغانىكەن، دەل ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بىر ئىش بىلەن بېرىپ قاپتىمەن. ئەخمەتنىڭ قانغا بويىلىپ، توپىدا ئېغىناپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى يۆلىدىم. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ، ماڭا ئايالىنىڭ ھامىلدارلىقىنى، ئاي - كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى، ئەگەر سالامەت بەرزەنت كۆرسە، ئۇنىڭ ئېتىنى «داد» قويۇشنى ۋەسىيەت قىلىپلا جان ئۈزدى. مەن كېلىپ ئۇنىڭ ۋەسىيىتىنى خوتۇنىغا ئېيتتىم، — دېدى.

باي بۇنى سۆزلىگۈچە بىرده تەرلەپ، بىرده تىترەپ، رەڭگىرويى ئۆچۈپ كەتتى.

ھاكىم ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— سەن يالغان سۆزلىدىڭ، ئۇنىڭ يېنىغا قانداق رەزىل غەرەز بىلەن باردىڭ؟ ئوغرىلار مال - دۇنياسى بار ئادەمنى كۆزىتىدۇ، بۇلايدۇ. ئۇنىڭدەك كەمبەغەل ئادەمنى نېمە قىلىدۇ؟ راستىڭنى ئېيت! — دەپ بۇيرۇق قىلدى غەزەپ بىلەن.

هېكايه شۇ يەرگه كەلگەندەم ئۇيغۇرلار ھاكىمنىڭ سۆزىگه ھېسداشلىق قىلىشتى.

مەۋلانيە كاشىغلي ھېكايىنى داۋاملاشتۇردى:

— شۇنداق قىلسىڭ، چالا ئۆلۈك ياتقان ئەخمەت سېنىڭ قولۇڭدا جان ئۈزۈپتۇ. ئۇنىڭ جەستىنى قانداق قىلدىڭ؟ — دەپ سوردى ھاكىم يەنه.

— شۇ يەرنى كولاپ كۆمۈپ قويدۇم، — دېدى باي ئىختىيارسىز ھالدا.

— جەسەتنى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا ئىمكانبار ئۆيىگه ئەكىلىپ يۇيۇپ، نامىزىنى چۈشۈرۈپ ئاندىن دەپنه قىلىش كېرەك ئەمەسمىدى؟

باي جاۋاب بېرەلمەي جىم تۇرۇپ قالدى. ئەخمەتنىڭ ئايالى ھاكىمغا ۋە مەھكىمىگه يىغلىغان يۈرت چوڭلىرىغا:

— ئاشۇ پاجىئه پەيدا بولغان كۈنى ئەتىگەندە ئېرىم بۇ قوشنىمىز بىلەن ئېتىزلىققا بىللە كەتكەن. كەچ قۇرۇن قايتىپ كەلمىدى. تىنت - تىنت بولۇپ تۇراتتىم، بۇ قوشنىمىز كىرىپ، ئېرىمنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئېيتتى، نېمە سەۋەب بىلەن قانداق ئۆلگەنلىكىنى دېمىدى. مەنمۇ بۇ ئېغىر قايغۇ بىلەن گاڭگىراپ كېتىپ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى سۈرۈشتە قىلماپتىمەن، — دېدى.

ھاكىم بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— مانا ئاڭلىدىڭمۇ، — دېدى باياغا، — قىلغان سۆزۈڭنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدىغان پاكىتلار تولۇق. ئۇ بىچارىنى ئۆلتۈرگۈچى قاتىل سەن ئېيتقاندەك قانداقتۇر نامەلۇم ئوغرىلار ئەمەس، بەلكى سەن ئۆزۈڭ. ئۇنى ئۆلتۈرۈش

مەۋەبنى ئېيتىپ بەرىدە قىستىدى. باي ئىلاجسىز جىنايىتىگە ئىقرار بولدى. ھاكىم شەرئىەت ھۆكمى بويىچە ئۇنى دارغا ئاستى. ئۇنىڭ بارلىق مال ـ دۇنياسىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئۇنى دادىنىڭ نامىغا يازدۇردى ۋە بالىغا قاراپ:

ـــ ئوغلۇم، ئىسمىڭنى بۇنىدىن كېيىن «دىلشات» دەپ ئۆزگەرتەيلى. چۈنكى شۆھرەت بولغان دادىڭنىڭ ئىنتىقامى ئېلىنىپ، دىلىڭ شادلاندى. دادىڭنىڭ سىڭا نېمە ئۈچۈن «داد» دەپ ئىسىم قويغانلىقىنىڭ سىرى بۇگۈن ئېچىلدى، ـــ دېدى.

مەۋلانە ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفي ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى. مەھكىمىدىكى ھەممەيلەن، ھەتتا ئوغرىلارمۇ ھاكىمنىڭ قىلغانلىرىغا رازى بولۇشتى ۋە ئۇنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكىدىن خۇرسەن بولۇشتى. ئوغرىلارنىڭ باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ رەھمەت سىلىگە مەۋلانە ھۈسەيىن كاشىفي، ھېكايىنى ئاخىرغىچە ئېيتىپ بەردىلە. ئەمدى ئۆلسەكمۇ ئارمىنىمىز يوق، ـــ دېدى.

مەۋلانە ھۈسەيىن كاشىفي پادىشاھقا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ـــ شاھ ئالىيلىرى، ئۆزلىرىگە مېنىڭ كىچىككىنە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى. بۇ ئىلتىماسىمنى جانابلىرى رەت قىلماس دەپ ئۈمىد تىمەن. بۇ ئادەملەر ئوغرىلىق قىلىشتەك يامان يولدا ماڭغانلىقى ئۈچۈن، ئەلۋەتتە جازاغا تارتىلىشى كېرەك. لېكىن بۇلار بۇ كېچە ماڭا مېھمان بولدى. ھېكايە ئېيتىپ بۇلارنى تۇتۇپ بېرىشتىن مەقسىتىم

ئۆلتۈرۈش ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى ئالدىلىرىدا بۇلارنى ئۆزى قىلغان يامانلىقلىرىغا تەۋا قىلدۇرۇش ئۇچۇن ئىدى. مەن ھېكايىنى سۆزلەۋاتقان چېغىمدا بۇلارنىڭ روھىي ھالىتىگە دىققەت قىلدىم. باينىڭ ئەخمەتنى ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرگەنلىكى سۆزلەنگەندە، بۇلار ھەسرەت چېكىپ يىغلىشىپ كەتتى. بۇ ئۇلارنىڭ دىللىرىنىڭ يۇمشىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. يەنە ئۇلار يامان ئادەمنىڭ ئۆز قىلمىشىغا يارىشا جازالىنىدىغانلىقىغا، ئادالەت ۋە ھەققانىيەتنىڭ غەلبە قازىنىدىغانلىقىغا ئىشەنگەنلىكى ئۇچۇن، ئۆزلىرى ئۆلۈم ئالدىدا تۇرسىمۇ، ھېكايىنىڭ داۋامىنى ئېيتىپ بېرىشىمنى سورىدى. ئۇلارنىڭ بۇ روھىي ھالەتلىرىدىن شۇنى بىلىشكە بولىدۇكى، ئۇلار ئوغرىلىقنى مۇقىم كەسىپ قىلمىغان. موھتاجلىق ئالدىدا بەرداشلىق بېرەلمەي، يامان يولغا كىرىپ قېلىشقان. شۇڭا، ئۇلارنىڭ گۇناھىدىن كېچىپ، مېنىڭ تەربىيىلىشىمگە بېرىشلىرىنى سورايمەن. مەن بۇلارنى ئاشۇ يولىدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشىمغا، بۇلارنىڭمۇ خەلققە پايدا يەتكۈزىدىغان ياخشى پەزىلەتلىك كىشىلەردىن بولۇشىغا ئىشىنىمەن،— دېدى.

پادىشاھ مەۋلانە ھۈسەيىن كاشىفىينىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلدى. ئوغرىلارنى ئازاد قىلىپ مەۋلانەنىڭ قولىغا تاپشۇردى. ئوغرىلار مەۋلانە كاشىفىينىڭ بۇ ئالىيجانابلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ يىغلاشتى، پادىشاھ ۋە مەۋلانە ئالدىدا تەۋا قىلىشتى. مەۋلانە ئۇلارنى ئۆزىگە شاگىرت قىلىۋالدى. بۇ ئالتە ئوغرى ھەزرىتى مەۋلانە كاشىفىينىڭ ئالىم، پازىل شاگىرتلىرىدىن بولۇپ يېتىشتى.

غەيۋەتخورنىڭ جازاسى

ئىراندا ھۆكۈم سۈرگەن سەلجۇقىيلارنىڭ ئالتىنچى سۇلتانىنى سەنجەر مازىيىنىڭ ۋەزىرى سۇلتانغا بىر ئادەمنى ئەيىبلەپ مۇنداق دېدى:

— بۇ ئىنتايىن ئەسكى ئادەم، ئۇستىگىزدىن ھەر خىل بولمىغۇر گەپلەرنى تارقىتىپ يۈرىدۇ. دۆلىتىگىز ئۇ- چۇن خەۋپلىك بولغان بۇ ئادەمگە جازا بېرىشىگىز كېرەك.

سۇلتان سەنجەر مازىنى:

— بولىدۇ، ئەتە ئۇ ئادەمنى سېنىڭ دېگىنىڭدەك جازالايمەن، — دېدى.

ۋەزىر خاتىرجەم بولۇپ ئۆز ئۆيىگە قايتتى. سۇلتان ئەتىسى ۋەزىر دېگەن ئادەمنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭغا ئات، تون ۋە پۇل ئىنئام بەردى. بۇ ئادەم سۇلتاننىڭ بەرگەن سوۋغاتلىرىدىن خۇشال بولۇپ قايتتى. ۋەزىر سۇلتاننىڭ بۇ ئىشىدىن ئىنتايىن ھەيران بولۇپ:

— ئۇنىڭغا جازا بەرمەكچىدىڭىز، ئەكسىچە سوۋغات بېرىپ، ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىدىڭىز، بۇ ئىشىڭىز مېنى ھەيرانلىقتا قالدۇردى، — دېدى.

سۇلتان ۋەزىرگە:

— ئەگەر ئۇ ئادەم سېنىڭ دوستۇڭ بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئۇستىدىن ماڭا غەيۋەت قىلمىغان بولاتتىڭ. ئۇ

سېنىڭ دۇشمىنىڭ بولغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ئۇستىدىن شىكايەت قىلدىڭ. مەن سېنىڭدەك غەيـ ۋەتخور، چېقىمچىلارنىڭ كېپىگە قـۇلاق سالمايـمەن. جازاـ لاش توغرا كەلسە، سەن جازالىنىشىڭ كېرەك. ساڭا ئوخـ شاشلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالسام، خەلقنىڭ ماڭا بولـغان ئىشەنچى يوقىلىدۇ، بۇ ھال دۆلـەتـكە نـۇقـسان يەتكۈزـ ىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ۋەزىر ئىنتايىن ئوسال ئەھۋالدا قالدى.

هارۇن بىلەن باغۋەن

هارۇن رەشىد باغدات كوچىلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ، بىر قېرى باغۋەننىڭ خورما كۆچىتى تىكىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سالام بەردى ۋە ئۇنىڭدىن سورىدى:

— خورما كۆچىتى ئۇزۇن يىلدىن كېيىن مېۋە بېرىدۇ. بەلكىم بۇ كۆچەتلىرىڭىز مېۋە بەرگۈچە ئۆزىڭىزنىڭ ئۆمرىمۇ يەتمەس، قىلغان ئەجرىڭىزگە يارىشا بۇنىڭ مېۋىسىنىمۇ يېيەلمەسسىز. ئاۋارە بولغىنىڭىزلا قالارمىكىن؟

باغۋەن هارۇنغا مۇنداق دېدى:

— بوۋىلىرىمىز تېرىدى، بىز يېدۇق. ئەمدى بىز تېرىساق، بالىلىرىمىز يەيدۇ.

باغۋەننىڭ سۆزى ھارۇنغا يېقىپ كېتىپ، ئۇنىڭغا يۈز تىللا ئىنئام بەردى. باغۋەن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى ۋە شۇكۇر - سانا ئوقۇدى. ھارۇن باغۋەننىڭ نېمە ئۈچۈن شۇكۇر - سانا ئوقۇغانلىقىنى سورىدى. باغۋەن ھارۇنغا:

— باشقىلار تىككەن خورما كۆچىتى كۆپ يىلدىن كېيىن مېۋە بەرگەن بولسا، مېنىڭ بۇ كۆچەتلىرىم تىكىلگەن كۈنىلا مېۋە بەردى. شۇنىڭغا شۇكۇر - سانا قىلدىم، — دېدى.

ھارۇن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، يەنە يۈز تىللا بەردى. باغۋەن يەنە شۇكۇر دېدى. ھارۇن ئۇنىڭدىن بۇ ئىككىنچى قېتىملىق شۇكۇر دېيىشنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. باغۋەن ئۇنىڭغا:

— باشقىلارنىڭ كۆچىتى يىلىغا بىر قېتىم مېۋە بەرسە، مېنىڭ كۆچىتىم بىر كۈندە ئىككى قېتىم مېۋە بەردى، — دېدى.

ھارۇن رەشىد باغۋەننىڭ زېرەك، بىلىملىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭدىن مەنمۇن بولدى.

مۇۋاپىق جازا

ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ئىرانغا ھۇجۇم قىلىپ، ئاۋۋال شەھەرنى قامال قىلدى. ئاندىن ئىران شاھى دارادىن خەزىنىدىكى مال - دۇنيانى تەلەپ قىلدى. دارا ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئىسكەندەر ھۇجۇمنى جىددىيلەشتۈردى. ئەمما ھەرقانچە قىلسىمۇ دارانى يېڭەلمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىسكەندەر ھىيلە بىلەن دارانى يوقىتىپ، قورغانىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلدى.

دارانىڭ ئۆز قوللىرى ئارىسىدىن تاللىۋېلىپ تەربىيلەپ، ئاخىرىدا ئۆزىگە ۋەزىر قىلىۋالغان ئىككىسى ۋەزىرى بار ئىدى. ئىسكەندەر بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئۇ ئىككىسىگە يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ خۇپىيانە ھالدا قېشىغا بىر كېلىپ كېتىشىنى تەكلىپ قىلدى. بۇ ئىككى ۋەزىر تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. ئۇلار كېچىسى ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئىسكەندەرنىڭ يېنىغا كەلدى. ئىسكەندەر ئۇلارنى ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. سۆھبەت داۋامىدا ئىسكەندەر ئۇلارغا ئۆز مەقسىتىنى دېدى:

— ئەگەر سىلەر مېنىڭ ئارزۇيۇمنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا ياردەم بەرسەڭلار، قىلغان خىزمىتىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئەڭ يۇقىرى ئورۇن ھەدىيە قىلىمەن.

بۇ ئىككى ۋەزىر ئىسكەندەرنىڭ مەقسىتىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن ھەرقانداق ۋەزىپە تاپشۇرۇلسا بىجانىدىل

ئورۇنداشقا ۋەده بەردى. ئىسكەندەر ئۇلارغا دارانى ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. ۋەزىرلەر ئەتىسى ئىسكەندەرنىڭ بۇيرۇقىنى دېگىنىدەك ئورۇنداپ كەلدى. ئىسكەندەر دەرھال دارانى دەپنە قىلىشنى ۋە ئىككىسى ئېگىز دار تەييارلاپ بۇ ئىككى ۋەزىرنىمۇ ئېسىشنى بۇيرۇدى.

ئىسكەندەردىن يۇقىرى مەنسەپ، قىممەتلىك ئىنئام كۈتۈپ تۇرغان ئىككى ۋەزىر ئىسكەندەرنىڭ بۇ پەرمانىنى ئاڭلاپ تەمتىرەپ قېلىشتى ۋە:

— ۋەده بويىچە بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇندىساق، بىزگە يۇقىرى مەنسەپ، قىممەتلىك ئىنئام تەقدىم قىلىشنىڭ ئورنىغا، ئۆز ۋەدىڭىزگە خىلاپلىق قىلىپ بىزنى ئۆلتۈمگە بۇيرۇۋاتىسىز. بۇ نامەردلىك ئەمەسمۇ؟ — دەپ ئېيتىراز بىلدۈردى.

ئىسكەندەر ئۇلارغا:

— مەن نامەردلىك قىلمىدىم، نۆزۈمگە ئىنسايە، بىر دالەتنى يېتەكچى قىلىپ، توغرا ئىش قىلماقچىمەن. راست، سىلەرگە يۇقىرى ئورۇن بېرىشنى ۋەده قىلدىم، مانا ئەمدى شۇ ۋەدىگە ۋاپا قىلىمەن. دارا سىلەرنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلىپ، تەربىيىلەپ ۋەزىرلىككە كۆتۈردى. ئەمما سىلەر ئۇ-

نىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىغا يامانلىق قىلدىڭلار. ئۆز تەر-
بىيىچىسىگە خىيانەت قىلغانلار تۈزكور كىشىلەردۇر. ئۇنداق
لاردىن ئەلۋەتتە ماڭمۇ ۋاپا كەلمەيدىغانلىقىنى ياخشى
بىلىمەن. تۈز ھەققىگە ھۆرمەت قىلماي، خىيانەت كوچىسىغا
قەدەم قويغانلارغا مانا شۇنداق مۇكاپات بېرىلىدۇ. مېنىڭ
قوشۇنۇم ئىچىدە مانا مۇشۇ داردىن يۇقىرى ئورۇن يوق.
مەرھەمەت قىلىپ ئۆز ئورنۇڭلارنى ئېلىڭلار! — دېدى دارنى
كۆرسىتىپ.

ساخاۋەت

بىر هىممەتلىك، سېخىي ئادەمنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئاشلىقى بار ئىدى. بىر يىلى ئۇ تۇرغان شەھەردە ئاشلىق قەھەتچىلىكى باشلاندى. بۇ سېخىي ئادەم هەممە ئاشلىقىنى يوقسۇل، غېرىبلارغا تارقىتىپ بەردى. شەھەردە قەھەتچىلىك بارغانچە كۈچەيگەنلىكتىن، بۇ ئادەممۇ ئاشلىققا موهتاج بولۇپ، قىينىلىشقا باشلىدى.

كىشىلەر ئۇنىڭغا:

— قىزىق ئادەم ئىكەنسەن، ئۆزۈڭنىڭمۇ قىينىلىپ قالىدىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇرۇپ، شۇنچە ئاشلىقىڭنى خەققە تارقىتىپ بولدۇڭ، — دەپ تاپا - تەنە قىلىشتى.

سېخىي كىشى ئۇلارغا:

— خەلق ئاچارچىلىق دەردىنى تارتماۋاتسا، مەن راھەتتە ياشىسام، ئىنسانپەرۋەرلىق قىلغان بولمايمەنمۇ؟ ئاچلىق ئازابىنى خەلق بىلەن تەڭ تارتىشنى، خەلق قانداق هالدا بولسا، مېنىڭمۇ شۇنداق هالدا بولۇشۇمنى ۋىجدانىم بۇيرۇدى، مەن ۋىجدانىمنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىمەن، — دېدى.

ياماناق قىلىپ ياخشىلىق كۆتمە

لوقمان ھەكىم بىر بايغا قۇل بولۇپ ئىشلەيتتى. باي بىر كۈنى ئۇنىڭغا:

— يەرگە بۇغداي تېرىۋەت، — دەپ بۇيرۇدى.

لوقمان ھەكىم بۇغداي ئورنىغا ئارپا تېرىدى. بۇنى كۆرگەن بايىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— مەن ساڭا بۇغداي تېرىغىن دېسەم، نېمىشقا ئارپا تېرىدىڭ؟! — دەپ سوردى.

لوقمان ھەكىم:

— ئارپا تېرىسام بۇغداي ئۇنمەمدۇ؟ — دەپ قايتۇرۇپ سوئال قويدى. باي ئاچچىقلىنىپ:

— ئەقلىڭ بارمۇ؟ نەدە ئارپا تېرىسا بۇغداي ئۇنىدىكەن؟ — دېگەندى، لوقمان ھەكىم:

— ئۇنداق بولسا. سىز دائىم خەلقىگە جەبىر - زۇلۇم قىلىپ تۇرۇپ، يەنە ئۇلاردىن ياخشىلىق ئۈمىد قىلىسىزغۇ؟ ياخشىلىق قىلسىڭىز ياخشىلىق، يامانلىق قىلسىڭىز ئەلۋەتتە يامانلىق قايتىدۇ. ئارپىدىن بۇغداي ئۇنمىگەندەك، خەلقىگە ئازار بېرىپ، يەنە ئۇلاردىن ياخشىلىق ئۈمىد قىلماڭ، — دەپ جاۋاب بەردى.

ۋەسىيەتنامىدە شۇنداق دېيىلگەن

بىر توپ موللا قاراۋۇش ۋەزىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «بىر ئەمەلدار ۋاپات بولۇش ئالدىدا ۋەسىيەتنامە يېزىپ، بايلىقىدىن بىزگىمۇ بىر بۆلۈك مەبلەغ ئاجراتقانىكەن. بىراق مەرھۇمنىڭ بالىلىرى ۋەسىيەتنامىگە ئەمەل قىلماي ۋاتىدۇ. ھەممە بايلىقنى ئۆزلىرىلا ئىگىدارچىلىق قىلىپ، بىزگە بەرمىدى. بىزنىڭ شۇ ھەققىمىزنى ئېلىپ بېرىشىڭىزنى سورايمىز» دەپ ئەرز قىلدى.

قاراۋۇش ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ بالىلىرىنى چاقىرتىپ، دادىسى قالدۇرغان ۋەسىيەتنامىنى سورىدى. ئۇلار ۋەسىيەتنامىنى بەردى. قاراۋۇش ۋەسىيەتنامىنى ئوقۇدى، ئۇنىڭدا مۇنۇلار يېزىلغان:

«ئون مىڭ تەڭگە پۇلۇمنى بالىلىرىم ۋە موللىلارغا بېرىشنى ۋەسىيەت قىلىپ قالدۇردۇم. ۋاپاتىمدىن كېيىن، موللىلارنىڭ تەلەپ قىلغىنى بالىلىرىمغا، قالغىنى موللىلارغا بېرىلسۇن.»

قاراۋۇش ۋەسىيەتنامىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، موللىلاردىن سورىدى:

— سىلەر قانچە تەڭگە تەلەپ قىلىسىلەر؟

موللىلار:

— توقسۇز مىڭ بەش يۈز تەڭگىنى تەلەپ قىلىمىز، — دېدى.

قاراۋۇش ئۇلارغا:

— مەن ئادىل ھۆكۈم قىلاي. رازى بولامسىلەر؟— دېۋىدى، موللىلار:

— ئەلۋەتتە رازى بولمىز،— دەپ چۇرقىرىشتى.

قاراۋۇش مۇنداق ھۆكۈم قىلدى:

— مەن مۇنداق ھۆكۈم قىلىمەن: ۋەسىيەتنامىدە «موللىلارنىڭ تەلەپ قىلغىنى بىلىلىرىمغا، قالغىنى موللىلارغا بېرىلسۇن» دېيىلگەن. سىلەر توققۇز مىڭ بەش يۈز تەڭگىنى تەلەپ قىلدىڭلار، ۋەسىيەتنامە بويىچە موللىلار تەلەپ قىلغان توققۇز مىڭ بەش يۈز تەڭگە پۇل مەرھۇم ئەمەلدارنىڭ بالىلىرىغا، قالغان بەش يۈز تەڭگە موللىلارغا تېگىشلىك. مانا كۆرۈۋاتسىلەر، ئەمەلدارنىڭ بالىلىرى كىچىك، يېتىم بالىلار. يېتىمنىڭ ھەققىنى يېيىش ھارام. سىلەر موللىلار ئەلۋەتتە ھارام نەرسىنى يېمەيسىلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن، قالغان بەش يۈز تەڭگىمۇ ئۇ بالىلارغا بېرىلىدۇ. بۇ ھۆكۈم بولدىمۇ، تەقسىر موللىلىرىم؟— دېدى قاراۋۇش. موللىلار لام - جىم دېيىشەلمەي چىقىپ كېتىشتى.

(ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ھاكىم مۇسا)

